

UNIVERSITY OF
EASTERN FINLAND

Marika Jussila & Laura Reijonen

MATKALLA YLIOPISTOON

Maahanmuuttotaustaisten opiskelijoiden toimijuus yliopistoon hakeuduttaessa

Itä-Suomen Yliopisto

Filosofinen tiedekunta

Ohjauksen koulutus

Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma

Joulukuu 2020

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO

Tiedekunta Filosofinen tiedekunta		Osasto Kasvatustieteiden ja psykologian osasto	
Tekijät Marika Jussila & Laura Reijonen			
Työn nimi Matkalla yliopistoon – Maahanmuuttotaustaisten opiskelijoiden toimijuus yliopistoon hakeuduttaessa			
Pääaine	Työn laji	Päivämäärä	Sivumäärä
Ohjaus	Pro gradu -tutkielma	☒	13.12.2020
	Sivuainetutkielma	☐	
	Kandidaatin tutkielma	☐	
	Aineopintojen tutkielma	☐	
<p>Tiivistelmä</p> <p>Tämän tutkielman tarkoituksena on tutkia, millaisena maahanmuuttotaustaisten korkeakouluopiskelijoiden toimijuus näyttäytyy opintoihin hakeuduttaessa. Lisäksi tarkastellaan niitä merkityksiä, joita henkilön oma etninen tausta, ikä ja elämäntilanne saavat opintoihin hakeuduttaessa. Maahanmuuttotaustaisten osuus Suomen väestöstä on kasvanut tasaisesti ja koulutus voidaan nähdä tärkeänä keinona yksilöiden yhteiskuntaan integroitumisen ja yhteenkuuluvuuden kokemisen edistämiseksi. Koulutuksellinen tasa-arvoisuus on osa suomalaisen korkeakoulutuksen saavutettavuuden tavoitteita ja siitä näkökulmasta on kiinnostavaa, mitkä asiat kannattelevat tai estävät korkeakouluun hakeutumisen toimijuutta maahanmuuttotaustaisilla sekä millaisia merkityksiä etninen tausta ja elämäntilanne saavat hakeutumisvaiheessa.</p> <p>Yksilön toimijuus käsitetään tutkimuksessa relationaalisena, erilaisissa suhteissa rakentuvana ja sitä tarkastellaan suhteessa toimijuuden modaliteetteihin ja koordinaatteihin. Hakeutuminen yliopistoon on sellainen yksilön elämäntilanteen siirtymä, jossa toimijuus tulee esiin. Tällainen siirtymä usein haastaa yksilön toimijuutta ja vaatii neuvottelua yhteiskunnan rakenteiden ja sosiaalisen ympäristön odotusten kanssa.</p> <p>Tutkielma on parityönä toteutettu monografia, jonka tieteenfilosofinen tausta pohjautuu sosiaaliseen konstruktionismiin. Tutkimuksessa on hyödynnetty laadullista tutkimusotetta ja teemahaastattelujen avulla kerättyä valmista aineistoa. Tutkimusaineisto koostuu yhdeksästä maahanmuuttotaustaisen yliopisto-opiskelijan haastattelusta. Haastatellut henkilöt tulevat keskenään erilaisista etnisistä taustoista ja eroavat toisistaan iältään ja elämäntilanteeltaan. Aineisto on analysoitu sekä aineistolähtöisen että teoriaohjaavan sisällönanalyysin keinoin.</p> <p>Tutkimuksen tulosten mukaan maahanmuuttotaustaisten korkeakouluopiskelijoiden opintoihin hakeutumiseen liittyvä toimijuus on itsenäistä ja prosessinomaisesti kehkeytyvää sekä motivoitunutta. Merkityksellistä opintoihin hakeutumiselle ovat usko itseen ja omiin kykyihin sekä koulutukseen liittyvän tiedon lisääntymisen myötä avautuvat uudet toiminnan mahdollisuudet. Korkeakoulutukseen hakeutumiseen motivoivat niin sisäiset kuin ulkoiset asiat kuten halu oppia ja todistaa omat kyvyt sekä työllistymisen ja pätevoitymisen tarpeet. Läheisten merkitys hakeutumisvaiheessa näyttäytyy tuen toivomuksena ja tarpeena omille kouluttautumiseen liittyville valinnoille. Oma perhe ja ystävät tunnistetaan koulutusvalintojen ja koulutukseen hakeutumisen kannalta merkityksellisempinä tuen ja tiedon lähteinä kuin esimerkiksi oppilaitoksessa saatu ohjaus, jos tällaista ohjausta on ylipäättään ollut saatavilla.</p> <p>Etnisen taustan merkitys koulutusvalinnalle kiteytyy uskossa itseen ja omaan päättäväisyyteen, jotka myös merkityksellistyvät tarkasteltuna suhteessa sekä rakenteelliseen että sisäistettyyn rasismiin. Iän ja elämäntilanteen merkitys opintoihin hakeutumiselle näyttäytyy eritoten aikuisten opiskelijoiden kohdalla. Opintoihin hakeutumisen taustalla oleva motivaatio on elämäkokemuksen myötä muuntunut ja opintojen aloittaminen vaatii neuvottelua suhteessa itseen sekä ympäristöön, kuten perheellisyyden realiteetteihin ja taloudelliseen toimeentuloon.</p>			
Avainsanat			
Maahanmuuttotaustaiset opiskelijat, relationaalinen toimijuus, etnisuus, yliopistoon hakeutuminen, koulutusvalinta			

Faculty Philosophical Faculty		School School of Educational Science and Psychology		
Authors Marika Jussila & Laura Reijonen				
Title On the Road to University – The Agency of Immigrant Students Applying to University				
Main subject	Level	Date	Number of pages	
Career Counselling	Master's thesis	☒	13.12.2020	96 + 8
	Minor subject thesis	☐		
	Bachelor's thesis	☐		
	Intermediate studies thesis	☐		
Abstract				
<p>The purpose of this thesis is to examine the role of the agency of higher education students with an immigration background in the context of applying to university. Furthermore, the meanings that a person's own ethnic background, age and situation in life receive in this context will be researched. The portion of people with an immigrant background in the Finnish population has grown steadily and education can be seen as an important means for individuals to integrate into the Finnish society and develop a sense of belonging. Educational equality is part of the goals of accessibility in Finnish higher education, and from that point of view it is interesting which factors support or prevent the agency of university applicants with an immigration background and what essential meanings their ethnic background and situation in life receive at the application stage.</p> <p>In this particular study, the agency of an individual is understood as relational, built in different relationships and it is considered in relation to the modalities and coordinates of agency. Applying to university is a transition in an individual's life course in which agency emerges. Such a transition often challenges an individual's agency and requires consultation with societal structures and the expectations of the social environment.</p> <p>This thesis is a monograph executed as a pair, the philosophical background of which is based on social constructionism. The research has utilized a qualitative research approach and ready-made material collected through thematic interviews. The research material consists of nine interviews with university students with immigration backgrounds. The interviewees come from different ethnic backgrounds and they differ in age and situation in life. The material has been analysed by means of both data-driven and theory-guided content analysis.</p> <p>According to the results of the study, the agency of students with immigration background applying for university studies is independent and process-based, as well as motivated. Relevant to applying for studies are one's belief in oneself and one's abilities, as well as new educational opportunities opened up through the increase in educational knowledge. Applying to higher education is motivated by both internal and external factors such as the desire to learn and prove one's own abilities and the need for employment and qualification. The importance of relatives in the application phase is reflected in the desire and need for support for one's own educational choices. One's own family and friends are identified as more relevant sources of support and information for educational choices and applying than, for example, guidance counselling received at an educational institution, if such guidance has been available at all.</p> <p>The meaning of one's ethnic background for educational choice is crystallized in one's faith in oneself and one's own determination, which are also relevant when viewed in relation to both structural and internalized racism. The importance of age and situation in life while applying for studies is particularly evident for adult students. The motivation behind seeking admission to university has changed with life experience, and entering studies requires negotiation in relation to oneself and the environment, such as the realities of family life and economic livelihood.</p>				
Keywords				
Students with immigration background, relational agency, ethnicity, applying to university, educational choice				

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 MAAHANMUUTTOTAUSTAISET OPISKELIJAT TUTKIMUSKOHTENA	5
2.1 Kuka on maahanmuuttotaustainen?.....	5
2.2 Maahanmuutto Suomeen.....	7
2.3 Maahanmuuttotaustaiset koulutuspolulla	10
2.4 Maahanmuuttotaustaiset korkeakoulutuksessa.....	14
3 TOIMIJUUS	20
3.1 Suhteissa rakentuva toimijuus	21
3.2 Toimijuuden modaliteetit	23
3.3 Toimijuuden koordinaatit.....	24
3.4 Toimijuus siirtymässä korkeakoulutukseen	26
3.5 Tutkimuskysymykset.....	29
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	30
4.1 Tutkimuksen tieteenfilosofiset lähtökohdat	30
4.2 Tutkimusaineisto	32
4.3 Aineiston analyysi	33
5 MAAHANMUUTTOTAUSTAISTEN OPISKELIJOIDEN TOIMIJUUDEN MODALITEETIT	37
5.1 Kyetä	38
5.1.1 Henkinen toimintakyky ja itseen tukeutuminen	39
5.2 Osata.....	40
5.2.1 Oman äidinkielen osaamisen kehittäminen	41
5.2.2 Yliopiston tuleminen vaihtoehdoksi tiedon lisääntyessä.....	42
5.3 Haluta	43
5.3.1 Opiskelu itseisarvona.....	43
5.3.2 Halu opiskella itselle mieluista alaa.....	44
5.3.3 Itsensä todistaminen.....	45
5.3.4 Itsenäistymisen tarve.....	46
5.3.5 Työllistyminen tavoitteena	48
5.4 Täytyä.....	49
5.4.1 Vaatimus pätevyydestä	50
5.4.2 Läheisten asettamat velvoitteet.....	52
5.5 Voida	53
5.5.1 Tilannekohtaiset opiskelun mahdollistajat ja rajaajat.....	53
5.5.2 Yliopiston tuleminen vaihtoehdoksi	56

5.6 Tuntea.....	57
5.6.1 Läheisten tuki.....	58
5.6.2 Läheisten tuen puute	59
5.6.3 Koulutusvalintoihin liittyvät tunteet	60
6 MAAHANMUUTTOTAUSTAISTEN OPISKELIJOIDEN TOIMIJUUDEN	
KOORDINAATIT	62
6.1 Etnisyys	62
6.1.1 Vanhempien ja yhteisön merkitys.....	63
6.1.2 Taustan sosiaaliset merkitykset ja syrjivät seuraukset.....	65
6.1.3 Haasteet työllistymisessä	67
6.2 Ikä ja elämäntilanne.....	68
6.2.1 Iän merkitys motivaatiolle	69
6.2.2 Opiskelun erilaiset resurssit aikuisena.....	70
6.2.3 Elämäntilanne perheellisenä	72
6.2.4 Aikuisiällä opiskelun taloudelliset järjestelyt.....	73
7 YHTEENVETO JA POHDINTA	75
7.1 Tulosten yhteenveto ja pohdinta.....	75
7.1.1 Itsenäistä ja motivoitunutta toimijuutta	76
7.1.2 Etnisyyden ja iän tuomat mahdollisuudet ja rajoitteet.....	78
7.2 Ohjauksen kannalta kiinnostavaa	81
7.3 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	83
7.4 Jatkotutkimusideat.....	86
LÄHTEET	88
LIITTEET (1 kpl)	

1 JOHDANTO

Tutkielmamme keskittyy Itä-Suomen yliopistossa suomenkielisissä tutkinto-ohjelmissa opiskeleviin maahanmuuttotaustaisiin opiskelijoihin ja heidän koulutukseen hakeutumiseensa. Maahanmuutto Suomeen on kasvanut suuresti 2000-luvun aikana ja siten myös vaikuttanut suomalaiseen yhteiskuntaan. Vuonna 2019 Suomessa asui yhteensä yli 400 000 maahanmuuttotaustaista henkilöä ja he edustivat 8 prosenttia Suomen väkiluvusta (Tilastokeskus 2020a).

Maahanmuutosta puhuttaessa usein pohditaan ihmisten sopeutumista ja sitoutumista uuden asuinmaan kulttuuriin ja yhteiskuntajärjestelmään. Maahanmuuttotaustaisten sopeutumiseen, hyvinvointiin ja työllistymiseen on alettu kiinnittää enemmän huomiota erilaisten tutkimusten kautta (ks. Tilastokeskuksen Ulkomaalaista syntyperää olevien työ- ja hyvinvointi Suomessa 2014 -tutkimus), mutta tietyillä osa-alueilla tutkimus on yhä vähäistä. Maahanmuuttotaustaisten koulutuksen ja kouluttautumisen tutkimus on keskittynyt pääsääntöisesti perus- ja toisen asteen koulutukseen, ja korkeakoulutason tutkimus on painottunut tilastotietoon, jättäen näin korkeakouluopiskelijoiden oman äänen kuulumattomiin.

Koulutuksella on merkittävä vaikutus yksilöiden integroitumiseen sen edistäessä maahanmuuttotaustaisten mahdollisuuksia toimia työmarkkinoilla ja kokea yhteenkuuluvuutta yhteiskunnassa (OECD 2018, 3). Tämä koulutuksen rooli olennaisena integraation toteuttajana on onneksi tunnistettu ja sen edistämiseksi on otettu tietoisia askeleita. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisun (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2019) mukaan lyhyen ajan sisällä on tehty runsaasti uudistuksia esimerkiksi lainsäädäntöön ja rahoitukseen maahanmuuttotaustaisten henkilöiden koulutuksen edistämiseksi. Erityistä huomiota on kohdistettu

koulutuspolkujen ja työllistymisen edistämiseen ja tukemiseen. Huomiota on myös kiinnitetty ulkomaalaisten tutkintojen tunnistamisen ja tunnustamisen edistämiseen sekä integraatiota tukevan hanketoiminnan rahoituksen kasvattamiseen. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2019, 12–13.)

Maahanmuuttotaustaisten korkeakoulutuksen edistäminen näkyy myös Opetushallituksen korkeakouluvisiossa – konkreettisina tavoitteina ovat muun muassa Suomen vetovoimaisuuden parantaminen, opiskelu- ja tutkimustyöperustaisen maahanmuuton helpottaminen, integroitumispalveluiden jatkuva kehittäminen sekä korkeakoulujen opiskelijavalintojen positiivisen diskriminaation mahdollisuuksien selvittäminen todellisen yhdenvertaisuuden saavuttamiseksi (Palonen 2019). Aiheeseen on kiinnitetty huomiota myös kansainvälisesti, esimerkiksi OECD:n *Strength through Diversity* -hankkeen kautta, joka tukee eri valtioiden koulutusjärjestelmiä maahanmuuttotaustaisten opiskelijoiden akateemisten, sosiaalisten ja emotionaalisten valmiuksien edistämässä (OECD 2018, 3).

Sanna Marinin hallituksen hallitusohjelmassa (Valtioneuvosto 2019, 163) kouluttautuminen mainitaan syrjäytymiseltä suojaavana tekijänä ja maahanmuuttotaustaisten, muiden haavoituvammassa asemassa olevien ryhmien ohella, jäävän koulutuksessa ja osaamisessa jälkeen toisista väestöryhmistä. Hallitusohjelman mukaan jokaiselle halutaan Suomessa taata yhtäläiset mahdollisuudet kouluttautumiseen ja näin lisätä koulutuksellista tasa-arvoisuutta. Myös korkeakoulutuksen ja tutkimuksen 2030 visiotyössä tasa-arvoiset kouluttautumismahdollisuudet nähdään olennaisena osana suomalaista koulutusjärjestelmää (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2017, 5). Opetus- ja kulttuuriministeriössä (2020) on käynnissä hanke, jossa laaditaan korkeakoulutuksen saavutettavuussuunnitelmaa. Yksi tarkastelun näkökulmista on maahanmuuttotaustaisuuden merkitys koulutuksen saavutettavuudelle. Hankkeen aikana selvitetään muun muassa korkeakoulutuksen tasa-arvoisuuden tämänhetkinen tilanne ja ali-edustettujen ryhmien koulutukseen hakeutumisen esteet sekä onnistuneet käytännöt. Näiden löydösten pohjalta tehdään toimenpide-ehdotuksia saavutettavuuden parantamiseksi tulevaisuudessa. Tutkielmamme käsittelee samaa aihepiiriä, kun tarkastelemme maahanmuuttotaustaisille henkilöille korkeakoulutukseen hakeutumiselle merkityksellisiä teemoja.

Koulutuksellisen tasa-arvon ja erityisesti korkeakouluttautumisen lisääntymisen edistämällä on merkittäviä hyötyjä paitsi yhteiskunnallisesti, myös yksilölle itselleen. Yksilötasolla korkeakoulutuksen on havaittu ehkäisevän syrjäytymistä, edistävän työllistymistä ja myönteistä urakehitystä, nostavan ansiotasoa ja aktivoivan yksilöä osallistumaan yhteiskunnalliseen toimintaan. Korkeakoulutuksella on havaittu yhteys myös sekä parempaan elämänlaatuun että pidempään elinajanodotteeseen. (Valtioneuvosto 2019, 163; Nori 2012, 8.)

Tutkimuksessa käyttämämme aineisto sisältää eri ikäisten maahanmuuttotaustaisten henkilöiden kokemuksia yliopisto-opintoihin hakeutumisesta. Kiinnostuksemme herättivät haastateltavien tie suomalaisen korkeakouluun sekä heidän oma toimijuutensa ja tukiverkostonsa sen taustalla. Näiden läheisistä muodostuvien tukiverkkojen sekä toimijuudelle muutoin merkityksellisten ympäröivien suhteiden tutkimiselle sopivan teoriataustan tarjosi relationaalisen, eli erilaisissa suhteissa rakentuvan toimijuuden käsite. Yksilön toimijuuden ulottuvuuksien ja rakenteiden tarkastelemiseen hyödynsimme Jyrkämän (2008) toimijuuden modaliteettien ja koordinaattien viitekehystä.

Tutkielmamme tarkoituksena on tarkastella, millaista erilaisissa suhteissa esiin tuleva maahanmuuttotaustaisten opiskelijoiden korkeakouluun hakeutumisen taustalla oleva toimijuus on. Lisäksi halusimme tutkia, millaisia merkityksiä opiskelijoiden moninaiset etniset taustat sekä ikä ja elämäntilanteet ovat saaneet opintoihin hakeutuessa. Maahanmuuttotaustan merkitys näkyy yksilön elämässä monin eri tavoin, usein riippumatta siitä miten hän itse identifioituu suhteessa maahanmuuttoon ja kokee oman taustansa. Lisäksi kyseistä ryhmää ei ole aiemmin juurikaan tunnistettu ja tutkittu yliopistokontekstissa, joten aiheeseen tarttuminen on perusteltua.

Tutkielmamme rakentuu seitsemästä luvusta. Toisessa luvussa tarkastelemme kohdejoukkoa, jota tutkielmamme käsittelee. Avaamme käyttämäämme maahanmuuttotaustaisuuden käsitettä sekä kartoitamme kohdejoukon koulutuspolkuihin ja korkeakouluttautumiseen liittyvää aiempaa tutkimusta. Kolmannessa luvussa esittelemme tutkielman toimijuuteen nojaavan teoriataustan sekä tutkimuskysymyksemme. Neljäs luku käsittelee tutkimuksemme menetelmällisiä valintoja. Esittelemme käyttämämme aineiston sekä analyysiprosessin. Luku viisi on ensimmäinen tuloslukumme, jossa kuvaamme maahanmuuttotaustaisten opiskelijoiden toimijuutta yliopistoon hakeuduttaessa. Toisessa tulosluvussa, eli tutkielman

kuudennessa luvussa, keskitymme puolestaan siihen, millaisia merkityksiä henkilön etninen tausta sekä ikä ja elämäntilanne saavat hakeutumisvaiheessa. Tutkielman viimeisessä luvussa vedämme yhteen saamamme tulokset, vastaamme tutkimuskysymyksiimme ja pohdimme tulosten merkitystä ohjauksen näkökulmasta. Lisäksi pohdimme tutkimuksemme eettisyyttä ja luotettavuutta sekä esitämme tutkimuksemme myötä esiin nousseita jatkotutkimusaiheita.

2 MAAHANMUUTTOTAUSTAISET OPISKELIJAT TUTKIMUSKOHTENA

Tutkielmamme kohderyhmänä ovat maahanmuuttotaustaiset yliopisto-opiskelijat. Avaamme tässä luvussa ensin tutkielmassamme käyttämäämme termistöä, pääsääntöisesti määrittelemällä keistä henkilöistä maahanmuuttotaustaisten ryhmä koostuu ja miksi olemme päätyneet kyseisen termin käyttöön. Tämän jälkeen kuvaamme yleisesti maahanmuuttoa Suomeen tilastotietojen avulla. Lopuksi kerromme maahanmuuttotaustaisten henkilöiden koulutuspoluista ja osuudesta korkeakoulutuksessa sekä kotimaisen että kansainvälisen tutkimustiedon valossa.

2.1 Kuka on maahanmuuttotaustainen?

Maahanmuuttaja on terminä varsin laaja ja epäyhtenäinen, eikä ole itsestään selvää ketkä kaikki kuuluvat tämän määritelmän piiriin. Suurena kysymyksenä esiintyy maahanmuuttajuuden kesto – onko synnyinmaansa ulkopuolella asuva ihminen maahanmuuttaja lopun ikäänsä vai loppuuko maahanmuuttajuus jossakin vaiheessa? Entä onko maahanmuuttajuus periytyvää ja kuinka pitkään? Maahanmuuttaja sekä maahanmuuttajataustainen ovat terminä osaltaan ongelmallisia, sillä niitä voidaan pitää leimaavina ja ulkopuolistavina. (Heikkilä-Daskalopoulos 2008, 4; Kivirauma, Zacheus & Jahnukainen 2019, 17.) Kyseistä kohderyhmää voidaan kuvata myös monilla muilla termeillä, kuten monikulttuurinen, ulkomaa-laistaustainen, uussuomalainen, vieraskielinen, ensimmäisen, toisen tai kolmannen asteen maahanmuuttaja, rodullistettu ja poc (person of color), mutta nämäkin termit ovat osaltaan ongelmallisia kuvaamaan kyseistä ryhmää. Käytämme omassa tutkielmassamme termiä

maahanmuuttotaustainen, jolla viittaamme sellaisiin henkilöihin, joiden elämänselkkuun maahanmuutto liittyy olennaisesti, tavalla tai toisella.

Sillä, miten maahanmuuttotaustaiset henkilöt tutkimuksissa määritellään, voi olla huomattavia merkityksiä esimerkiksi heistä kertovalle tilastotiedolle. Äidinkielen mukaan tutkittaessa, vuoden 2019 lopussa Suomen väestöstä 7,5 prosenttia oli vieraskielisiä, eli henkilöitä, joiden äidinkieli oli jokin muu kuin suomi, ruotsi tai saame (Tilastokeskus 2020b). Vastavasti Suomessa vakituisesti asuvia ulkomailla syntyneitä henkilöitä oli 7,3 prosenttia Suomen väestöstä, kun taas kansalaisuudeltaan muut kuin suomalaiset kattoivat Suomen väestöstä vain 3,9 prosenttia (Tilastokeskus 2020c, Tilastokeskus 2020d). Kokonaisuudessaan Tilastokeskus (2020a) raportoi 8 prosenttia Suomen väestöstä olevan maahanmuuttajataustaisia henkilöitä, jonka he määrittelevät tarkoittamaan henkilöitä, joiden molemmat vanhemmat ovat syntyneet ulkomailla. Näiden eriävien määritelmien ja kriteerien takia maahanmuuttotaustaisista henkilöistä kertovan tilasto- ja tutkimustiedon kanssa työskennellessä tulee olla erityisen tietoinen siitä, mitä termeillä kussakin tutkimuksessa tarkoitetaan ja kenestä tieto todellisuudessa kertoo.

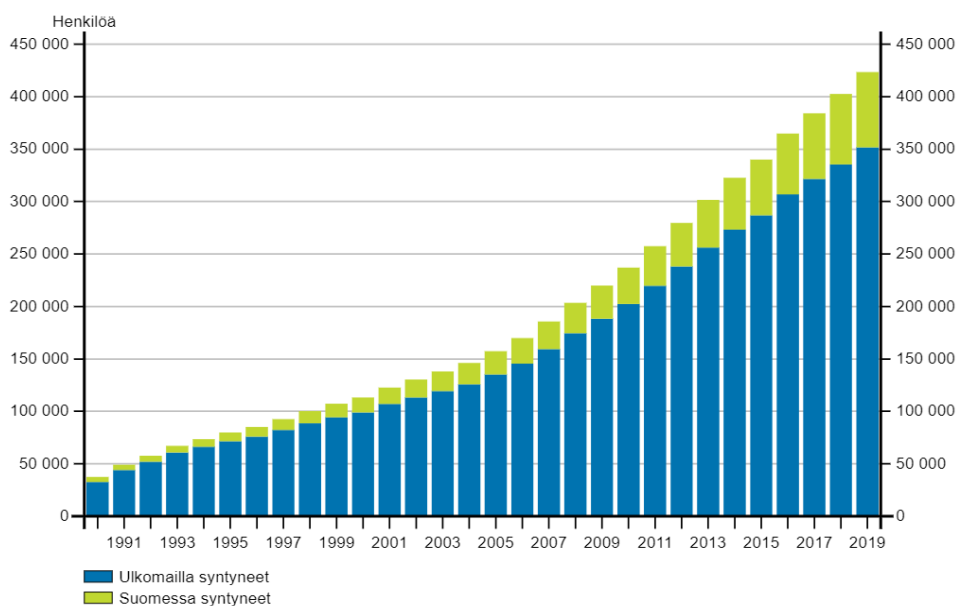
Olennaista on myös hahmottaa ja määritellä maahanmuuttotaustaisten ”vastaryhmä”. Yleisesti tällä vastaryhmällä tarkoitetaan suomalaisia, mutta miten määritellään, kuka on suomalainen. Tämä vastaryhmän määrittely on olennaista, koska kuten Mäkelä (2019, 21) tuo esiin väitöskirjassaan, jos tutkimuksessa ei määritellä maahanmuuttajuuden vastaparia, eli tässä tapauksessa ”suomalaisuutta”, oletetaan tämän vastaparin olevan luonnollista ja siten ilman tarvetta määrittelylle. Kyseiseen ryhmään viittaaminen yksinkertaisesti ”suomalaisina” esiintyy ongelmallisena, koska silloin ryhmään sisältyvät myös Suomessa syntyneet tai Suomen kansalaisuuden saaneet ulkomaalaistaustaiset henkilöt, jotka tässä tutkimuksessa kuuluvat maahanmuuttotaustaisten ryhmään. Muita mahdollisia termejä maahanmuuttotaustaisten vastaryhmälle ovat esimerkiksi kantaväestö tai valtaväestö. Käytämme tässä tutkimuksessa tästä ryhmästä termiä valtaväestö, koska termin kantaväestö voidaan argumentoida viittaavan paremmin saamelaisiin kuin ”suomalaisiin”. Tähän valtaväestö -ryhmään kuuluvat ihmiset, jotka edustavat ”suomalaista etnisyyttä” jakaen yhteisen alkuperän, kulttuurin ja historian ja jotka itse identifioituvat suomalaisiksi. Termi valtaväestö myös tuo esiin kyseisen ryhmän hallitsevan osuuden suomalaisessa yhteiskunnassa ja sen luoman valta-asettelun suhteessa ryhmän ulkopuolisiin.

Kohderyhmän rajauksen haasteellisuudesta huolimatta ryhmälle tyypillistä on vahva heterogeenisyys. Maahanmuuttotaustaisten henkilöiden joukkoon sisältyy keskenään hyvin eriäviä ikäryhmiä, elämäntarinoita ja -tilanteita sekä kieli-, kulttuuri- ja perhetaustoja, jotka entisestään vaikeuttavat ryhmän ja heidän kokemuksiensa yleistämistä. Aineistossamme tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden oma etninen identiteetti näyttäytyi heille itselleen usein epäselvänä. Osallistujien suhde termeihin maahanmuuttaja ja maahanmuuttotaustainen osana omaa identiteettiä oli vaihteleva hyvin positiivisesta suhtautumisesta negatiiviseen. Myös itsensä määrittelyssä joko suomalaiseksi tai taustamaan kansalaiseksi oli paljon vaihtelua. Osa katsoi etnisen identiteettinsä koostuvan molemmista, kun taas osa omaksui ”maailmankansalaisuuden” Suomen tai taustamaan kansalaisuuden sijaan. Onkin merkittävää huomioida maahanmuuttotaustaisuuden subjektiivisuus yksilön elämässä. Osalle tämä voi olla erittäin merkittävä osa heidän elämänsä ja etnistä identiteettiään, kun taas osalle se voi olla täysin yhdentekevä asia. Vaikka henkilö ei itse identifioituisikaan maahanmuuttotaustaiseksi, voidaan hänet silti ulkoisesti kategorisoida kyseiseen ryhmään kuuluvaksi, joka vaikuttaa ratkaisevasti siihen, miten häntä tullaan arvioimaan ja kohtelemaan (Brubaker 2013, 78–79). Maahanmuuton osuus omassa elämänsä ja elämänsä siinä vaikuttaa yksilön elämään lukuisilla sivuuttamattomilla tavoilla, joten sen merkitysten tutkiminen yksilön itseidentifioitumisesta riippumatta on merkittävää ja perusteltua. Kyseistä ryhmää ei juuri ole tunnistettu yliopistoissa omana merkittävänä ryhmänä.

2.2 Maahanmuutto Suomeen

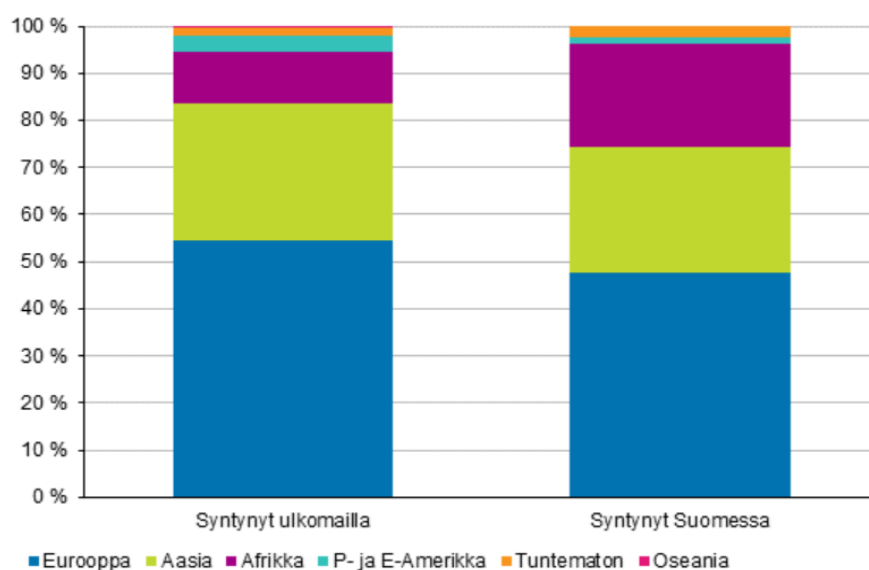
Suomessa asui vuoden 2019 lopussa yhteensä 423 494 ulkomaalaistaustaista henkilöä, joka kattaa noin 8 prosenttia koko Suomen väkiluvusta. Maahanmuuttotaustaisten ihmisten määrä on kaksinkertaistunut viimeisessä kymmenessä vuodessa (taulukko 1) ja yli puolet heistä asuu Uudellamaalla. Tämän lisäksi Ahvenanmaalla, Varsinais-Suomessa ja Pohjanmaan maakunnassa asuu suhteellisesti enemmän ulkomaalaistaustaisia kuin muualla Suomessa. Ulkomaalaistaustaisista henkilöistä noin 83 prosenttia on ensimmäisen polven maahanmuuttajia ja noin 17 prosenttia toisen polven maahanmuuttajia. (Tilastokeskus 2020a.)

TAULUKKO 1 Ulkomaalaistaustaisen määrä Suomessa 1990–2019 (Tilastokeskus 2020e)

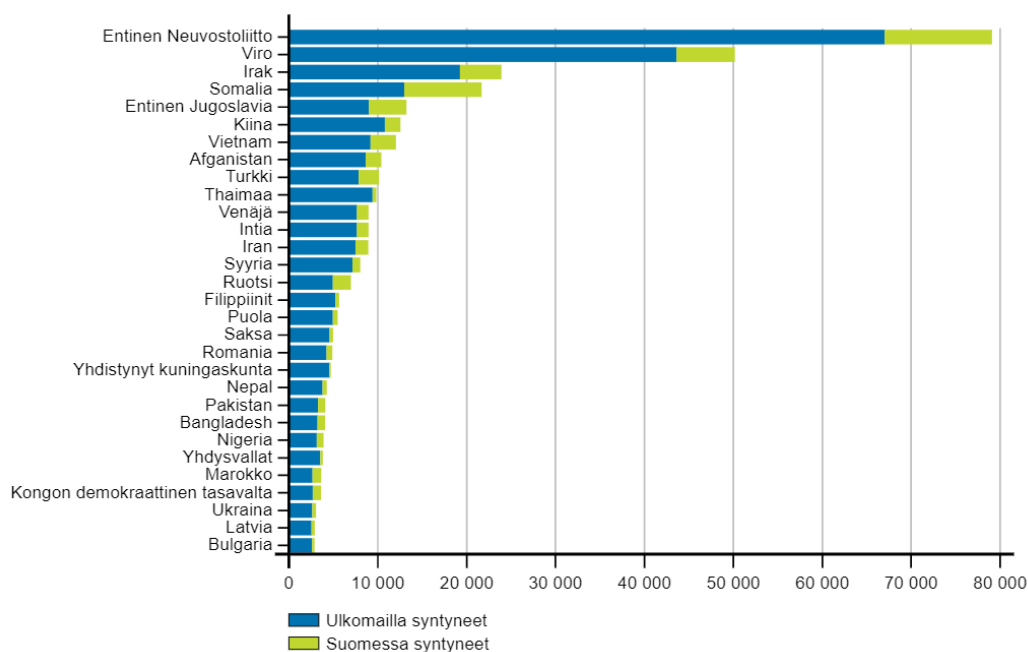
Vuoden 2018 päättyessä sekä ulkomailla syntyneistä että Suomessa syntyneistä maahanmuuttotaustaisista noin puolet olivat eurooppalaistaustaisia. Toiseksi suurimman ryhmän muodostivat aasialaistaustaiset vajaan 30 prosentin osuudella molemmissa ryhmissä. Kolmanneksi suurin ryhmä oli afrikkalaistaustaiset, jotka kattoivat 11 prosenttia kaikista ensimmäisen polven maahanmuuttajista, mutta 22 prosenttia toisen polven maahanmuuttajista, joka on kaksinkertainen osuus verrattuna ensimmäiseen sukupolveen (taulukko 2). (Tilastokeskus 2019.)

TAULUKKO 2 Ulkomaalaistaustaiset taustamaanosan mukaan 2018 (Tilastokeskus 2019)

Vuonna 2019 yleisin lähtömaa maahanmuuttotaustaisilla oli entinen Neuvostoliitto, josta oli lähtöisin noin 80 000 ihmistä, joka oli noin 30 000 ihmistä enemmän kuin seuraavaksi suurimmasta lähtömaasta. Entisen Neuvostoliiton jälkeen yleisimmät lähtömaat olivat Viro, Irak ja Somalia (taulukko 3). (Tilastokeskus 2020e.)

TAULUKKO 3 Suurimmat ulkomaalaistaustaisten taustamaaryhmät 2019 (Tilastokeskus 2020e)

Suomessa asuvien maahanmuuttotaustaisten henkilöiden keski-ikä oli vuoden 2019 lopussa 33,8 vuotta, valtaväestön keski-ikä ollessa 43,9 vuotta. Ulkomailla syntyneiden maahanmuuttotaustaisten keski-ikä oli 38,4 vuotta ja Suomessa syntyneiden 11,1 vuotta. (Tilastokeskus 2020f.) Suomen kaikista alle kouluikäisistä 10,3 prosenttia on maahanmuuttotaustaisia ja pääkaupunkiseudulla joka neljäs alle kouluikäinen lapsi on maahanmuuttotaustainen (Tilastokeskus 2019).

Vuonna 2014 yli puolet Suomen ulkomaalaistaustaisesta väestöstä oli muuttanut Suomeen perhesyiden johdosta. Tyypillisesti nämä syyt ovat suomalaistaustaisen kumppanin tai Suomeen töiden perässä muuttaneen kumppanin seuraaminen. Perhesyyt olivat yleisin syy maahanmuutolle henkilön iästä ja taustamaasta riippumatta lukuun ottamatta virolaisia, joilla yleisin syy oli työperäinen maahanmuutto. Työ onkin toiseksi yleisin syy maahanmuutolle, ja oli ensisijainen syy noin viidennekselle maahanmuuttotaustaisesta väestöstä. Noin

kymmenen prosenttia maahanmuuttajista tuli Suomeen opiskelun vuoksi ja toinen kymmenen prosenttia puolestaan pakolaisina. (Sutela & Larja 2015a, 24–25.)

2.3 Maahanmuuttotaustaiset koulutuspolulla

Maahanmuuttajien tutkimus on Suomessa pitkälti keskittynyt seuraamaan ryhmän kotoutumista, työllisyyttä ja hyvinvointia (ks. esim. Forsander & Alitolppa-Niitamo 2000; Nieminen, Sutela & Hannula 2015). Ryhmän koulutustaustan ja koulutuspolkujen tutkimus on nousussa oleva tutkimusaihe, joka on muuttunut entistä merkittävämmäksi nuorten maahanmuuttotaustaisten henkilöiden määrän lisääntymisen myötä. Maahanmuuttotaustaisten henkilöiden koulutukseen suuntautuneet kotimaiset tutkimukset ovat keskittyneet pääsääntöisesti perus- ja toisen asteen koulutukseen, ja avaamme seuraavaksi näiden tutkimustulosten perusteella maahanmuuttotaustaisen väestön koulutuspolkuja.

Maahanmuuttotaustaisilla opiskelijoilla on yleisesti valtaväestön oppilaita positiivisempi mielikuva koulusta. Tämä pätee niin oppilaiden ja opettajien välisiin suhteisiin, koulussa koettuun oppimiseen kuin opettajien antamaan tukeen. Sen sijaan koulun työskentelyilma- piirin he arvioivat yhtä huonoksi tai huonommaksi kuin valtaväestö. Maahanmuuttotaustaiset opiskelijat kokivat enemmän yhteenkuuluvuutta kouluyhteisöönsä kuin valtaväestön edustajat. (Valtiontalouden tarkastusvirasto 2015, 29.) Myös heikommin menestyvistä maahanmuuttotaustaisista valtaväestöä suurempi osa ilmoitti viihtyvänsä melko tai erittäin hyvin koulussa (Kuusela ym. 2008, 114). Tästä on kuitenkin myös vastakkaisia tuloksia, kuten esimerkiksi PISA 2018, jonka tulosten mukaan Suomessa maahanmuuttotaustaiset oppilaat kokevat valtaväestöä enemmän ulkopuolisuuden tunteita (OECD 2019a, 193).

Maahanmuuttotaustaisilla oppilailta oli tutkimusten mukaan myös enemmän vaikeuksia opiskelussa kuin valtaväestöllä. Erityisesti ensimmäisen sukupolven maahanmuuttajapojilla oli vaikeuksia tulla kuulluksi ja saada apua esimerkiksi kouluterveydenhoitajalta tai koulu-kuraattorilta. He joutuivat useammin koulukiusaamisen kohteiksi ja kokivat enemmän koulu-uupumista. (Valtiontalouden tarkastusvirasto 2015, 33; Kuusela ym. 2008, 115; Kallalahti, Laaksonen, Varjo & Jahnukainen 2019, 97.) Maahanmuuttotaustaiset pojat ovatkin osaltaan paradoksaalinen ryhmä: heillä on muita korkeammat oppimis- ja

saavutusorientaatiot sekä yleisesti positiivinen koulutusasenne, mutta he myös kohtaavat muita enemmän opiskeluvaikeuksia. (Kalalahti ym. 2017, 41; Kalalahti, Varjo & Jahnukainen 2017, 1256.)

Yhdeksännellä luokalla noin neljännes sekä valtaväestöstä että maahanmuuttotaustaisista kertoi kokeneensa koulukiusaamista ja syrjintää. Siirryttäessä toiselle asteelle kiusaamisen kokemukset vähentyvät yleisesti, mutta maahanmuuttotaustaiset kokevat kiusaamista yli kaksi kertaa enemmän kuin valtaväestö. Kiusaaminen, syrjintä ja rasismi siis vähenevät siirryttäessä toiselle asteelle, mutta eivät katoa. Suomen hahmottaminen syrjiväksi maaksi on yleistynyt sekä maahanmuuttotaustaisten nuorten että valtaväestön tyttöjen keskuudessa. (Zacheus 2019, 148, 167–168.) Maahanmuuttotaustaisten oppilaiden on havaittu kohtaavan koulussa runsaasti niin kutsuttua arkipäivän rasismia, johon sisältyy muun muassa syrjintää, nimittelyä, ryhmäjäsenyyden kiistämistä ja ”maassa maan tavalla” -ajattelun korostamista (ks. Souto 2011).

Oppimistulokset valtaväestön ja maahanmuuttotaustaisten välillä ovat Suomessa huomattavan suuret. Tämä ero tulkitaan yleensä johtuvaksi maahanmuuttotaustaisten oppilaiden kohtaamasta erilaisesta kohtelusta. Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuksen mukaan (2015, 35) suomalainen perusopetus ei ole kyennyt tarjoamaan kantaväestön ja maahanmuuttotaustaisen väestön oppilaille yhdenvertaisia mahdollisuuksia oppimiseen. Nämä tulokset vastaavat vuoden 2018 PISA-tuloksia, joiden mukaan erityisesti lukutaidossa ryhmien välinen ero Suomessa on OECD-maiden suurimpia (OECD 2019a, 185).

Maahanmuuttajataustaisten oppilaiden oppimistulokset ovat yhteydessä myös oppilaan tai tämän vanhempien taustamaahan. Tämä näkyy erityisesti ensimmäisen sukupolven maahanmuuttajilla, joiden lähtömaan koulutusjärjestelmä voi suurestikin erota Suomen koulutusjärjestelmästä. Tätä eroa pyritään lieventämään perusopetuksen valmistavalla opetuksella. (Valtiontalouden tarkastusvirasto 2015, 41.) Suomessa maahanmuuttotaustaisista oppilaista jopa 45 prosenttia on perheineen sosioekonomisesti ”epäedullisessa asemassa” eli kuuluvat mittauksen alimpaan neljännekseen ja yli 70 prosenttia maahanmuuttotaustaisista nuorista ei puhu opetuskieltä kotikielensä. Maahanmuuttotaustaiset opiskelijat ovat myös huomattavan segregoituneita tiettyihin kouluihin verrattuna valtaväestöön. (OECD 2019a, 178, 183–184, 188.)

Maahanmuuttotaustaiset opiskelijat jäävät toisen asteen koulutuksen ulkopuolelle valtaväestöä useammin. Tämä riski on valtaväestöön verrattuna kaksinkertainen koko ryhmää tutkittaessa, mutta kasvaa kolminkertaiseksi ensimmäisen polven EU:n ulkopuolelta tulleilla maahanmuuttajilla, eli se kasvaa sen mukaan, mitä enemmän nuori eroaa kieli- ja kulttuuri-taustaltaan valtaväestöstä. Afrikasta lähtöisin olevilla riski toisen asteen koulutuksen ulkopuolelle jäämiseen on kaikkein suurin, kun taas entisestä Jugoslaviasta kotoisin olevat eivät juuri eroa valtaväestöstä. Tämä riski on myös sukupuolittunut ja kasvaa koulumenestyksellä vakioituna jopa viisinkertaiseksi EU:n ulkopuolelta lähtöisin olevilla tytöillä. Maahanmuuttotaustaiset nuoret eivät usein saa opiskelupaikkaa, vaikka ovat hakeneet sitä yhteishaussa, mikä selittyy osaltaan heidän hakutoiveillaan. Ryhmän toisen asteen suorittamatta jättämistä ei voida täysin selittää aikaisemmalla koulumenestyksellä tai vanhempien koulutustasolla. (Kuusela ym. 2008, 151, 185; Kilpi-Jakonen 2017, 228.)

Maahanmuuttotaustaiset ja valtaväestön nuoret hakeutuvat pääsääntöisesti yhtä lailla luki-oon ja ammatilliseen koulutukseen ja kokevat epävarmuutta päätöksenteosta samassa määrin. Maahanmuuttotaustaiset tytöt hakeutuivat kuitenkin kaikista ryhmistä aktiivisimmin lukioon ja yleisesti maahanmuuttotaustaisilla nuorilla oli vahvempi aikomus opiskella korkea-asteella. (Kalalahti, Varjo & Jahnukainen 2017, 1256.) Maahanmuuttotaustaiset nuoret hakeutuvat ja aloittavat valtaväestöä todennäköisemmin lukio-opinnot myös heikolla aiem-malla koulumenestyksellä (Kuusela ym. 2008, 185; Kilpi-Jakonen 2011, 95.) Maahanmuuttotaustaiset ovat myös kantaväestöä todennäköisempiä keskeyttämään toiseen asteen opinnot ennen tutkinnon suorittamista. Joillakin ryhmillä on esiintynyt ammatillisen koulutuksen vierastamista, jota voitaisiin mahdollisesti korjata antamalla lisätietoa sekä oppilaille että tämän vanhemmille suomalaisesta koulutusjärjestelmästä. Tämä tiedon lisääminen voisi auttaa oppilaita hakeutumaan itselleen mieluiseseen koulutukseen, jonka he myös suorittaisivat loppuun saakka. Vanhempien, eritoten isän, työllisyystilanne vaikuttaa vahvasti maahanmuuttotaustaisten oppilaiden koulutuksessa pysymiseen. (Kilpi-Jakonen 2011, 87–89, 95–96.) Vanhempien koulutustason ja työllisyystilanteen vaikutus toisen asteen koulutusvalinnassa onkin esiintynyt valtaväestöä vahvempana maahanmuuttotaustaisten keskuudessa. Myös perheen yleinen sosiaalinen vaikutus valinnalle on tutkimusten mukaan vahvempi. (Kalalahti ym. 2017, 42.)

Toisen asteen koulutusvalinnat ovat sekä etnistyneet että sukupuolittuneet, erityisesti ammatillisessa koulutuksessa. Maahanmuuttotaustaiset nuoret ottavat koulutusarvostuksissaan huomioon monia tekijöitä, joita valtaväestön ei tarvitse miettiä, kuten alan transnationaalisuuden ja sen, miten voisivat hyödyntää omaa kielitaitoaan ja kansainvälistä kompetenssiaan eri aloilla. Tällaisina aloina esiintyivät esimerkiksi kaupankäyntiin, matkailuun ja terveydenhuoltoon liittyvät alat. Perusteluissa tuotiin myös esiin eri ammattien arvostettavuus lähtökulttuurissa. Tietyt alat myös korostuivat juuri tietyille etniselle ryhmille avautuvina aloina, joille heitä myös merkittävästi ohjattiin, kuten venäläiset matkailu- ja kaupanalan koulutuksissa tai somalialaiset sosiaali- ja terveysalalla. Merkittävänä tekijänä näyttäytyi myös eri koulutusalojen ja oppilaitosten arvioitu suvaitsevaisuus. Koulutukset, joissa vastaajat uskoivat tulevaisuutta helpommin hyväksytyiksi, ja oppilaitokset, joissa tiedettiin olevan muita maahanmuuttotaustaisia, näyttäytyivät nuorille houkuttelevina vaihtoehtoina. Näiden vaihtoehtojen koettiin vähentävän riskiä kohdata rasismia ja siten lisäävän nuorten kokemaa turvallisuuden tunnetta. (Souto 2016, 50–56.)

Maahanmuuttotaustaisten nuorten koulutusvalintoja tutkittaessa on myös otettava huomioon heidän koulussaan saamansa opinto-ohjaus. Maahanmuuttotaustaisten opinto-ohjauksen on havaittu olevan osaltaan ongelmallista – ohjaus suuntaa maahanmuuttotaustaisia oppilaita heidän oletetun etnisen tai rodullistetun erilaisuutensa perusteella tietyille koulutusaloille, ja jättää kyseenalaistamatta näitä stereotypisoituneita valintoja (Souto 2016, 57–58). Toisaalta maahanmuuttotaustaisten nuorten ohjauksen on todettu olevan väistelevää, jättäen esimerkiksi maahanmuuton taustaan liittyvät syyt, tapahtumat ja kokemukset ohjauksessa huomiotta niiden negatiivisuuden ja ohjaajan oman ammattitaidon riittämättömyyden pelon vuoksi. Suomalainen ohjaus myös korostaa vahvasti länsimaalaista yksilökeskeistä ajattelutapaa. Se painottaa yksilön omaa valintaa ja toiveita, jättäen esimerkiksi perheen, suvun, uskonnon ja kulttuurin merkitykset vähemmälle huomiolle ja leimaten ne toisarvoisiksi ja vääränlaisiksi. Pysyminen länsimaalaisessa yksilöpainotteisessa ohjausmallissa estää maahanmuuttotaustaisten nuorten aidon kohtaamisen, jossa huomioitaisiin sekä heidän yksilöllinen elämäntilanteensa että heidän sosiokulttuurinen taustansa. (Souto 2020, 322–325.)

Maahanmuuttotaustaiset oppilaat eivät tutkimusten mukaan jättäydy tarkoituksella toisen asteen koulutuksen ulkopuolelle, vaan heille on tyypillisempää ensimmäisen kielteisen hakutuloksen jälkeen jättää käyttämättä muita tarjolla olevia väyliä opiskelemaan tai hakea

uudestaan. Koulutuksen ulkopuolelle jääminen ei siis johdu valtaväestön tapaan koulutuskielteisyydestä, vaan enemminkin hakukokemusten aiheuttamasta lannistumisesta, alhaisemmista resursseista ja heikommasta koulumenestyksestä. (Kilpi-Jakonen 2011, 92, 94.) Maahanmuuttotaustaisten toisen asteen opiskelijoiden keskeyttämisestä ei ole tilastotietoa, mutta Tilastokeskuksen haastatteluiden mukaan noin 14 prosenttia maahanmuuttotaustaisista toisen asteen opiskelijoista jättää koulutuksen kesken. Valtaväestössä vastaava luku on 6 prosenttia. (Larja, Sutela & Witting 2015, 57.)

PISA-tulosten mukaan maahanmuuttotaustaiset oppilaat Suomessa odottivat yli kaksi kertaa valtaväestön nuoria todennäköisemmin suorittavansa korkea-asteen tutkinnon, kun oppilaiden ja oppilaitosten sosioekonominen asema ja oppilaiden lukutaito vakioitiin. Kuitenkin maahanmuuttotaustaisten oppilaiden heikko koulumenestys ja sosioekonominen asema voivat vaikuttaa negatiivisesti heidän koulutustoiveisiinsa ja -odotuksiinsa. Maahanmuuttotaustaisilla oppilailta havaittiin myös enemmän taipumusta saavutusorientaatioon kuin valtaväestöllä. (OECD 2019a, 187, 201.)

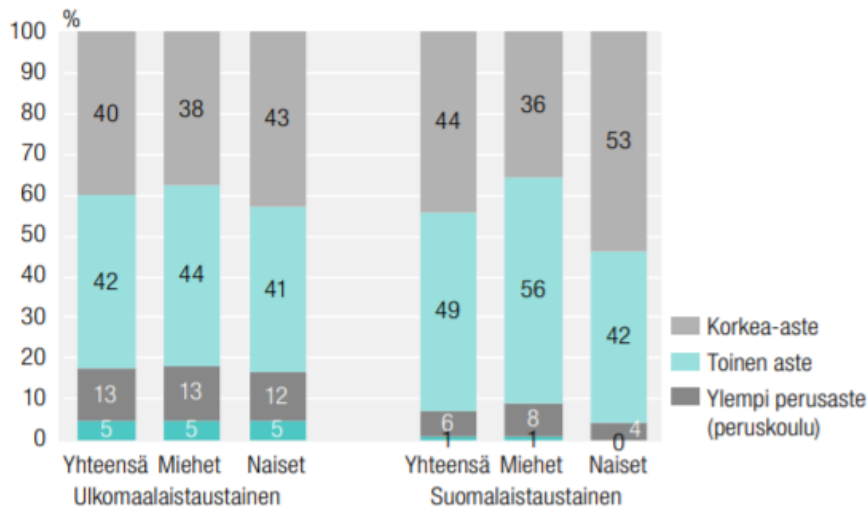
2.4 Maahanmuuttotaustaiset korkeakoulutuksessa

Suomi on meritokraattinen koulutusyhteiskunta, jossa yksilön asema ja status perustuvat vahvasti tämän suorittamille tutkinnoille. Meritokraattinen koulutusyhteiskunta on tyypillisesti erittäin koulutusmyönteinen – se luottaa koulutukseen kilpailukyvyyn ja menestyksen avaimena, on valmis sijoittamaan taloudellista pääomaa koulutuksen ylläpitoon ja kehittämiseen, ja se yhdistää suoritettun tutkinnon ja sen tuoman muodollisen pätevyyden yksilön kykyihin ja taitoihin menestyä valitsemallaan toimialalla. Koulutus toimii yksilön kyvykkyiden elinikäisenä määrittäjänä. (Antikainen, Rinne & Koski 2015, 118–119, 121; Rinne, Kivirauma & Lehtinen 2016, 85–86.) Korkeakoulutus näyttäytyy keinona kohottaa omaa taloudellista ja sosiaalista asemaa. Se avaa teitä monille uusille ja hyväpalkkaisille toimialoille, kohottaa elintasoja ja sosioekonomista asemaa sekä toimii statussymbolina (ks. esim. Asplund & Maliranta 2006; OECD 2015, 33–37). Korkeakoulutuksella on nähty olevan yhteys erilaisiin terveydellisiin etuihin sen suoman korkeamman sosioekonomisen aseman kautta, kuten pidempään eliniän odotteeseen ja yleiseen terveyteen (Prättälä ym. 2007, 15).

Korkeakoulutuksen hankkiminen näyttäytyykin siis erittäin tavoiteltavan arvoisena ja hyödyllisenä toimena suomalaisessa yhteiskunnassa.

Suomessa asuvien maahanmuuttotaustaisten koulutustaustasta ei pitkään ollut luotettavaa tietoa. Suomalaisen tutkintorekisterin mukaan joka neljännellä 25–54 -vuotiaalla ulkomaalaistaustaisella on jokin korkea-asteen tutkinto suoritettuna. Tutkintorekisterin luvuissa on kuitenkin vain rajoitetusti tietoa maahanmuuttotaustaisten ulkomailla suoritetusta koulutuksesta ja vuonna 2014 toteutetun *Ulkomaalaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi* -tutkimuksen mukaan 40 prosentilla 25–54 -vuotiaista maahanmuuttotaustaisista on korkea-asteen tutkinto suoritettuna (taulukko 4). Saman ikäisillä suomalaistaustaisilla vastaava luku on 44 prosenttia, eli ryhmien välinen ero on tämän mukaan suhteellisen pieni. (Sutela & Larja 2015b, 30–32.)

TAULUKKO 4 Suomessa asuvan ulkomaalaistaustaisen ja suomalaistaustaisen 25–54 väestön koulutus rakenne sukupuolen mukaan vuonna 2014, % (pl. koulutustieto tuntematon) (Sutela & Larja 2015b, 31)

Maahanmuuttotaustaisen väestön koulutustaso vaihtelee paljon riippuen maahantulon syistä. Siinä missä kaikista 25–54 -vuotiaista maahanmuuttajista 40 prosenttia on korkeasti koulutettuja, opiskelun vuoksi Suomeen muuttaneista 72 prosenttia on korkea-asteen suorittaneita. Pakolaistaustaisista noin viidenneksellä on korkeakoulutausta ja työ-, perhe- sekä muista syistä tulleista korkeakoulutettuja ovat vajaat 40 prosenttia ryhmästä. Maantieteellisesti pääkaupunkiseudun maahanmuuttotaustaiset ovat keskimuuttoa korkeammin koulutettuja verrattuna muuhun Suomeen, ja taustamaan mukaan tutkittuna korkeimmin koulutettuja ovat EU-

, Efta- ja Pohjois-Amerikan maista tulleet maahanmuuttotaustaiset henkilöt. (Sutela & Larja 2015b, 33–36.)

Vajaa kolmannes maahanmuuttotaustaisten korkeakoulututkinnoista on suoritettu Suomessa. Opiskelun vuoksi Suomeen tulleista noin 40 prosentilla korkein suoritettu tutkinto on suomalainen. (Sutela & Larja 2015b, 36.) Vuonna 2017 ammattikorkeakoulun koulutusalat, joille maahanmuuttotaustaiset opiskelijat ottivat eniten opiskelupaikkoja vastaan olivat terveys- ja hyvinvointialat, kauppa-, hallinto- ja oikeustieteet sekä tekniikan alat. Yliopistossa vastaavat alat olivat tekniikan alat, kauppa-, hallinto- ja oikeustieteet, humanistiset ja taidealat sekä luonnontieteet. Noin neljänneksellä maahanmuuttajaopiskelijoista on jo entuudestaan jokin korkeakoulututkinto, mikä kertoo heidän keskuudessaan esiintyvistä tarpeista hankkia uusi tutkinto Suomessa (Airas ym. 2019, 48–55.) Tämä voi osaltaan kertoa esimerkiksi haasteista saada oma tutkinto hyväksytyksi ja rinnastetuksi vastaavaan suomalaiseen tutkintoon, tai mahdollisista haasteista työllistyä Suomessa aiemmalla tutkinnolla. Kuten toisen asteen koulutuksen kohdalla, myös korkea-asteen koulutukseen sisään pääseminen esiintyi maahanmuuttotaustaisille valtaväestöä haasteellisempänä, mikä kertoo siitä, ettei suomalainen koulutusjärjestelmä kykene nykyisessä muodossaan antamaan maahanmuuttotaustaisille henkilöille riittäviä resursseja korkeakouluopintoihin (Airas ym. 2019, 49). Erityisen haasteellisenä maahanmuuttotaustaisten sisäänpääsyn kannalta näyttäytyivät terveys- ja hyvinvointialojen koulutukset. Yli neljännes maahanmuuttotaustaisten hakijoiden ensisijaisista hauista kohdistui näihin koulutuksiin, mutta vain 9 prosenttia pääsi niihin sisään. (Airas ym. 2019, 54.)

OECD:n *Education at a Glance* -tutkimuksen maakohtaisen raportin mukaan Suomen kaikista korkea-asteen opiskelijoista 8 prosenttia on ”ulkomaalaisia” (OECD, 2019b, 9). Vuonna 2017 korkeakoulutukseen hakeneista maahanmuuttotaustaisista 28 prosenttia otti vastaan opiskelupaikan, suomalaistaustaisilla vastaavan luvun ollessa 34 prosenttia hakenaista. Yleisesti maahanmuuttotaustaisten nuorten suuntautuminen korkeakoulutukseen vähenee valtaväestöä enemmän yhdeksännen luokan ja toisen asteen lopun välissä ja erityisesti Suomessa syntyneet maahanmuuttotaustaiset nuoret jatkavat valtaväestöä vähemmän todennäköisesti korkeakoulutukseen. (Airas, ym. 2019, 49; Kalalahti, Zacheus, Laaksonen & Jahnukainen 2019, 78.)

Tämä eroavuus suomalaistaustaisiin selittyy pitkälti opiskelijoiden aikaisemmalla koulumestyksellä. Yleisesti maahanmuuttotaustaisista korkeakoulutukseen siirtyvät parhaiten afrikkalaistaustaiset nuoret, kun taas juuri yliopistokoulutukseen hakeutuvat valtaväestöäkin todennäköisemmin itäaasialaistaustaiset nuoret. (Kilpi-Jakonen 2017, 228.) Maahanmuuttotaustaisten nuorten koulutusvalinnat ja -polut tapaavat yleisesti viivästyä verrattuna valtaväestön vertaisiin monien pienten mutta kasautuvien tekijöiden vaikutuksesta. Toisen asteen maahanmuuttotaustaisilla opiskelijoilla sekä valmistumista edistävät että estävät tekijät ovat pääsääntöisesti koulumaailman ulkopuolisia elämänhallintaan ja motivaatioon liittyviä tekijöitä. (Kalalahti, Zacheus, Laaksonen & Jahnukainen 2019, 80–83, 87.) Ensimmäisen polven maahanmuuttotaustaiset henkilöt myös keskeyttävät yliopisto-opinnot valtaväestöä ja toisen polven maahanmuuttajia todennäköisemmin, joka kertoo ongelmista kiinnittyä ja sitoutua korkeakoulutukseen (Airas ym. 2019, 59).

Kansainvälisellä tutkimuskentällä maahanmuuttotaustaisten korkeakouluvalintojen tutkimus on ollut kotimaista tutkimusta runsaampaa. Kansainvälisiä tutkimuksia katsottaessa on merkittävää muistaa eri valtioiden ja alueiden toisistaan eriävät suhteet maahanmuuttoon ja sen historiaan. Siinä missä Suomi nähdään tyypillisesti melko nuorena maahanmuuton kohdemaana ja väestörakenteeltaan homogeenisenä, ovat esimerkiksi Yhdysvallat ja Yhdistynyt kuningaskunta olleet jo pitkään maahanmuuton kohdemaita, joiden väestörakenne on Suomea monimuotoisempi.

Iso-Britannian etnisen vähemmistön korkea-asteen koulutusvalintojen tutkimuksessa koulutusvalintojen nähtiin olevan yhteydessä osallistujien luokka-asemaan. Alemmassa sosioekonomisessa asemassa olevat hakijat kuuluivat tyypillisesti työväenluokkaan. He luottavat paljon sekä tutuilta saatuun ensikäden tietoon että yliopistojen viralliseen mainontaan yliopistovalinnassaan. Pohdinta eri oppilaitosten välillä keskittyi pääsääntöisesti koulutustarjonnan vertailuun spesifien kurssisisältöjen ja opetusmetodien sijaan. Eri yliopistojen etninen moninaisuus nähtiin merkittävänä tekijänä oman sopeutumisen ja rasismien välttämisen kannalta. Korkeamman sosioekonomisen aseman omaavien henkilöiden vanhemmat olivat tyypillisesti yliopistokoulutettuja, mutta eivät välttämättä Isossa-Britanniassa. Korkeakoulutus nähdään itsestään selvyytensä ja kouluttautumatta jättäminen ei ollut vaihtoehto. Vanhemmat ovat ensimmäiseen ryhmään verrattuna aktiivisemmin osana koulutusvalintaa ja tukevat kouluttautumista taloudellisesti. Vahva painoarvo on laitettu ”oikeiden” kurssien käymiselle

”oikeissa” instituutioissa. Osa kyseisen ryhmän jäsenistä suosii oppilaitoksia, jotka ovat etnisesti moninaisempia, mutta eivät odota kohtaavansa rasismia korkeakoulutuskentällä. (Ball, Reay & David 2002, 337–338, 342, 352.)

Kyseisen tutkimuksen kansainvälisen siirrettävyyden kannalta kiintoisaa onkin juuri tämä etnisen moninaisuuden merkitys etniseen vähemmistöön kuuluvien yksilöiden valinnoissa. Etninen moninaisuus nousi esiin tutkimuksen molemmissa ryhmissä, mutta sille annettiin enemmän painoarvoa työnväenluokkaan kuuluvien kohdalla. Etninen moninaisuus ei yksinään ollut ainoa valinnassa merkitsevä tekijä, mutta sen puute saattoi johtaa tiettyjen vaihtoehtojen karsimiseen. Osalle opiskelijoista tämä näyttäytyi merkittävänä oman etnisen identiteetin säilyttämisen ja tämän identiteetin arvostuksen kannalta. Tuloksissa korostui yleinen etnisen moninaisuuden merkitys oman etnisen ryhmän määrällisen edustuksen sijaan. Valkoisten opiskelijoiden haastatteluissa eri koulujen etninen rakenne ei pääsääntöisesti noussut esiin positiivisena tai negatiivisena asiana. (Ball, Reay & David 2002, 347–349.) Suomessa ei ole tutkittu oppilaitosten etnisen moninaisuuden merkitystä maahanmuuttotaustaisen väestön korkeakouluvalinnassa, mutta samankaltaisia tuloksia koulutuksen suvaitsevaisuudesta ja etnisen moninaisuuden merkityksestä on saatu liittyen toisen asteen koulutusvalintoihin (ks. Souto 2016).

Etnisiin vähemmistöihin kuuluvat opiskelijat eivät osallistu korkeakoulutukseen odotetuissa määrin. Tämä yhteys yliopisto-opintoihin aliosallistumisen ja etniseen vähemmistöön kuulumisen välillä nähdään kuitenkin enemmän korrelaationa kuin kausaalisena syy-seuraussuhteena. Tutkijat katsovat etnisyyden osaltaan liittyvän moniin muihin tekijöihin ihmisen elämässä, jotka voisivat paremmin selittää tätä ilmiötä. (Richardson 2015, 287.) Isossa-Britanniassa on myös tutkittu etnisiin vähemmistöihin kuuluvien nuorten hakeutumista eliittiyliopistoihin. Tutkimuksen mukaan nuoret ovat hyvin tietoisia Iso-Britannian laajan korkeakoulukentän sisäisestä arvojärjestyksestä. Etnisiin vähemmistöihin kuuluvat henkilöt hakivat eliittiyliopistoihin valkoista valtaväestöä harvemmin, mutta tämä ero selittyi tutkimuksessa pikemminkin sosiaalisella luokalla kuin etnisellä taustalla. (Shiner & Noden 2015, 1187–1188.)

Etnisiin vähemmistöihin kuuluvien opiskelijoiden on havaittu käyttävän yhtä paljon aikaa opiskeluun ja osallistuvan yhtäläisesti luennoille kuin valkoisen valtaväestön edustajien,

jolloin myöskään opiskelutaitoihin ja opiskelun määrään liittyvät tekijät eivät selitä ryhmän koulutukseen osallistumisen ja opiskelumenestyksen eroa valtaväestöön. Huomattavaa on myös etnisiin vähemmistöihin kuuluvien opiskelijoiden riski kohdata rasismia ja syrjintää yliopistossa. Vaikka valkoiset valtaväestöön kuuluvat opiskelijat ja henkilökunnan jäsenet kertoivat, etteivät näe ”rotua”, laajalle levinneet stereotyyppit vaikuttivat silti heidän toimintaansa, tehden yhteisöstä vähemmän suvaitsevaisen. (Cotton, Joyner, George & Cotton 2016, 483–484.)

3 TOIMIJUUS

Tutkielmamme keskeinen teoreettinen käsite on toimijuus. Toimijuudelle on lähestymistävasta riippuen monia erilaisia määritelmiä, joista osa korostaa enemmän yksilön mahdollisuuksia täysin autonomiseen päätöksentekoon, kun taas toiset pitävät ympäröivän yhteiskunnan rakenteita toiminnan mahdollisuuksia tiukasti määräävinä. Kiinnostavaa on siis se, missä määrin yksilö voi itse ohjata omaa toimintaansa valinnoillaan vai määrittyvätkö toiminnan mahdollisuudet ja rajat pitkälti suhteessa ympäröivän yhteiskunnan rakenteisiin ja lainalaisuuksiin (Jyrkämä 2007, 202).

Tässä tutkielmassa tarkoitamme toimijuudella sitä, miten yksilö omien valintojensa ja toimintansa avulla rakentaa elämänsä kukaan kuitenkin sosiaalisen ympäristön tarjoamien mahdollisuuksien ja toisaalta rajoitusten puitteissa (Vanhalakka-Ruoho 2014, 193). Yksilön toimijuutta tarkastelemme relationaalisen eli erilaisissa suhteissa, niin yksilöiden, sosiaalisten verkostojen kuin yksilön ja yhteiskunnallisten rakenteiden välillä rakentuvana prosessina (Juvonen 2013, 41). Lisäksi tutkimustamme raamittavia tekijöitä ovat yksilön ikä ja etninen tausta sekä niiden merkitykset, joita käsittelemme osana toimijuutta. Yksilön moninaisten suhteiden ja iän sekä etnisen taustan merkitystä toimijuudelle tarkastelemme hyödyntäen Jyrkämän toimijuuden modaliteetteja ja koordinaatteja (Jyrkämä 2008). Seuraavissa alaluvuissa kuvaamme ensin suhteissa rakentuvaa toimijuutta sekä avaamme Jyrkämän toimijuuden modaliteetteja ja koordinaatteja. Lisäksi tarkastelemme toimijuutta korkeakoulutukseen hakeutumisen siirtymässä. Luvun lopuksi esittelemme tutkimuskysymyksemme.

3.1 Suhteissa rakentuva toimijuus

Yksilön toimijuus elämän eri vaiheissa jäsentyy suhteessa hänen lähiympäristöönsä ja läheisiin yhteisöihin kuten perheeseen, ystäviin, koulutus- ja työympäristöihin sekä yhteiskunnallisiin toimintaympäristöihin kuten työmarkkinoihin ja koulutukseen. Ihmiset ja heidän päätöksensä, valintansa, tekonsa ja tekemättä jättämisensä ovat yhteydessä niin toisiinsa kuin yhteisesti jaettuihin kulttuurisiin ja yhteiskunnallisiin kokemuksiin. (Vanhalakka-Ruoho 2014, 194.) Ronkaisen (2008, 1) mukaan toimijuudessa on kysymys siitä, millaisia toiminnan mahdollisuuksia yksilöllä on suhteessa hänen käytössään oleviin resursseihin sekä ulkoisiin toiminnan ehtoihin. Erilaiset, esimerkiksi normatiiviset, pakot ja rajoitukset ”kaventavat toimijuuden tilaa”. Kulttuurisesti ja sosiaalisesti syntyvät ja tunnistettavat, eri asioiden saamat merkitykset antavat tietyt raamit yksilön toimijuudelle (Gordon 2005, 129).

Vanhalakka-Ruohon (2014, 195, 197) mukaan toimijuuteen liittyvä kasvatuspsykologinen, empiirinen tutkimus kohdistuu usein pelkästään yksilöön ja tämän tekoihin ja valintoihin, jolloin vähemmälle huomiolle jää se, kuinka toiminta tapahtuu ja voi tapahtua suhteessa erilaisiin tilanteiden luomiin mahdollisuuksiin ja rajoituksiin, ympäröiviin rakenteisiin, toimintaympäristöihin ja aikakauteen. Relationaalisen toimijuuden käsite huomioi kaikki monipuoliset sosiaaliset verkostot, joihin yksilö kuuluu ja joissa osin muista tekijöistä riippuvaisena toimijuus rakentuu. Yksilön on mahdotonta toimia ja täten myös toimijuutta tarkastella irrallisena sosiaalisista suhteista. (Juvonen 2013, 41.) Toimijuus tuleekin ymmärtää ”suhteisena, sosiaalisena ja kulttuurisena”. Yksilö rakentaa omaa elämäänsä, kun samanaikaisesti suhteissa tapahtuva vuorovaikutus sekä ympäröivä yhteiskunta ja kulttuuri muovaavat häntä ja hänen toimijuuttaan. (Vanhalakka-Ruoho 2015, 46.)

Vehviläisen (2014, 21–22) mukaan yksilön toimijuus viittaa toimintaan ja kykyyn ottaa toimijan asema. Toimijuus kytkeytyy eri tavoin erilaisiin toiminnan ympäristöihin, joten siinä esiintyy vaihtelua yksilön eri elämänalueiden välillä. Toimijuuden edellytyksiä ovat paitsi yksilön kokemus omasta kyvykkyydestään ja valmius oman toiminnan säätelyyn myös koettu yhteenkuuluvuus johonkin kontekstiin, jonka kautta tietynlainen toiminta näyttäytyy mielekkäänä. Juvosen (2013, 36) näkemys on, että toimijuuden ehtona ja edellytyksenä on nimenomaan sosiaalinen vuorovaikutus. Se rakentuu silloin, kun yksilö erilaisissa vaihtelevissa konteksteissa toimii vuorovaikutuksessa muihin ihmisiin, tapahtumiin tai merkityksiin.

Relationaalisessa toimijuudessa korostuu toimijuuden ja toiminnan sosiaalisuus yksilön autonomisen päätäntävällän sijaan.

Yksilö elää siis vuorovaikutuksessa muihin ihmisiin ja sosiaalisiin ympäristöihin ja tilanteen mukaan omaksuu näissä ajallisissa ja paikallisissa ympäristöissä erilaisia itseensä kohdistuvia odotuksia ja normeja (Jyrkämä 2015, 139). Itsenäisen toimijuuden voi katsoa kehittyvän ihmisten välisissä keskinäisissä suhteissa, joissa esiintyy myös jonkinasteista riippuvuutta toisista (Juvonen 2013, 235). Vehviläinen (2014, 22) liittää relationaaliseen toimijuuteen yksilön kyvyn toimia erilaisissa suhteissa toisaalta tukeutuen toisiin ja toisaalta jakaen omaa osaamistaan vuorovaikutuksen kautta.

Yksilön tekemät valinnat ja suunnanotot yhdistyvät aina koettuun ja havaittuun elämään ja muuntuvaan ympäristöön (Vanhalakka-Ruoho 2014, 194.) Tässä tutkimuksessa haluttiinkin tarkastella sitä, kuinka maahanmuuttotaustaisten opiskelijoiden toimijuus rakentuu ja jäsenyytensä suhteessa heidän omiin toiminta- ja kokemusympäristöihinsä sekä aiemmin koettuun ja elettyyn elämään. Tehdessään erilaisia valintoja ja päätöksiä yksilö toimii, vaikuttaa ja tulee vaikutetuksi omilla sosiaalisilla verkostoillaan. Näissä verkostoissa hän punnitsee omia vaihtoehtojaan ja mahdollisuuksiaan suhteessa olosuhteisiin ja rakenteisiin. (Jyrkämä 2008, 192–193.)

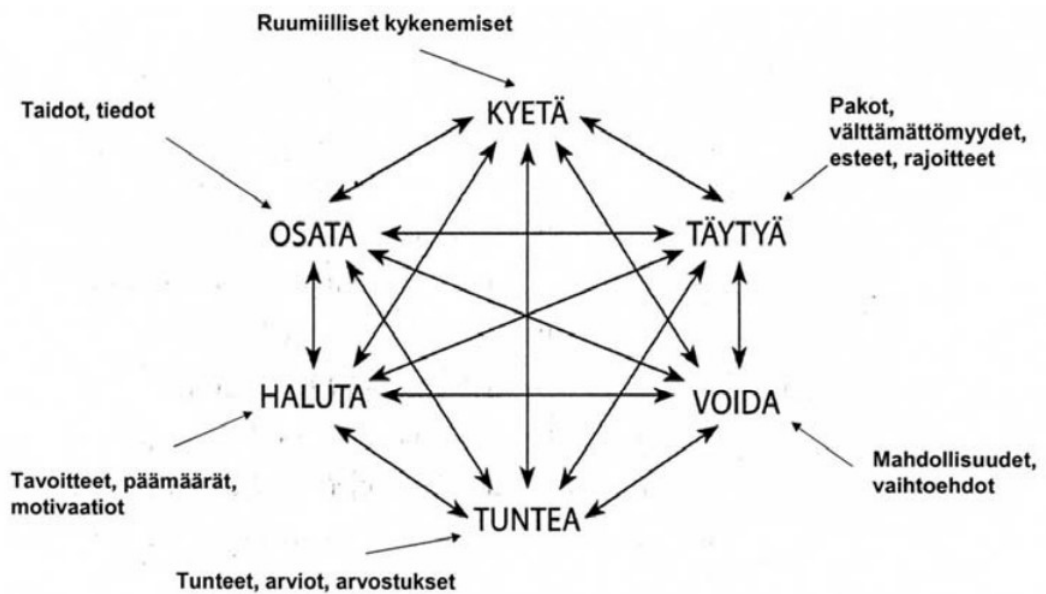
Osa toimijuutta on rakenteiden luomien rajoitusten ja pakkojen haastaminen ja niiden kanssa käyty neuvottelut. Musolf (2003, 1) kuvaa rakenteita sosiaalisina faktoina, joihin yksilöllä itsellään ei ole suurta vaikutusvaltaa, kuten ideologia, aikana, paikkana ja kulttuurina. Tällaisia rakenteellisia tekijöitä ovat esimerkiksi ikä, etnisuus sekä ”rotu”. Synnymme näihin rakenteisiin ja ne jäävät olemaan meidän jälkeemme. Se ei kuitenkaan tarkoita, ettei yksilöllä olisi mahdollisuuksia muokata omaa toimintaansa ja sitä kautta myös rakenteita. Sosiaalisen vuorovaikutuksen ja osallistumisen kautta yksilön toimijuus ja rakenteet kietoutuvat yhteen ja muovaavat kumpikin toisiaan. (Musolf 2003, 6; Evans 2007, 93.)

3.2 Toimijuuden modaliteetit

Jyrki Jyrkämä (2008, 190) on kehittänyt toimijuuskäsitteen, jonka pohjana on Anthony Giddensin strukturaatioteoria sekä semioottisen sosiologian käsitteistö. Hän näkee uudelleen muotoilemansa modaliteetit käyttökelpoisena viitekehystenä yksilön toiminnan sekä toimintaan liittyvien tilanteiden ja kykyjen eli yksilön toimijuuden tarkastelemiseen sisältäpäin (Jyrkämä 2007, 206). Jyrkämä (2008) on hyödyntänyt toimijuuden modaliteetteja ikääntymisen tutkimuksen alueella, mutta Vanhalakka-Ruoho (2014, 197) huomauttaa, että kaikki eri modaliteetit ovat mukana myös elämänkulun ja koulutusuran siirtymissä, joihin myös tässä tutkielmassa käsitelty korkeakoulutukseen hakeutuminen kuuluu.

Toimijuuden modaliteeteiksi eli ulottuvuuksiksi Jyrkämä (2007, 206–207; 2008, 194–196) nimeää kykenemisen, osaamisen, haluamisen, täytymisen, voimisen ja tuntemisen. Modaliteetit tulevat esiin eri tavoin eri elämäntilanteissa ja näyttäytyvät aina suhteessa ympäristön vallitseviin kulttuurisiin ja sosiaalisiin ehtoihin (Vanhalakka-Ruoho 2014, 197). Toimijuus rakentuu, saa muotonsa ja uusiutuu näiden toisistaan erillisten ulottuvuuksien yhteen sulautuvana prosessina (kuvio 1). Eri modaliteettien merkitykset ovat seuraavat:

1. **Kyettä:** Viittaa yksilön fyysisiin ja psyykkisiin kykyihin ja tilanteiden myötä vaihtelevaan toimintakykyyn.
2. **Osata:** On yksilön tietoja ja taitoja, melko pysyvää hankittua tai tulevaisuudessa hankittavaa osaamista.
3. **Haluta:** Liittyy motivaatioon, tahtomiseen, erilaisiin päämääriin ja tavoitteisiin.
4. **Täytyä:** Kuvaa yksilön toiminnan niin fyysisiä kuin sosiaalisia esteitä ja rajoituksia.
5. **Voidea:** Viittaa kulloisenkin tilanteen ja siinä ilmenevien rakenteiden tuottamiin mahdollisuuksiin.
6. **Tuntea:** Kuvaa ihmisen taipumusta liittää tunteita kokemiinsa asioihin niitä arvioiden ja arvottaen.

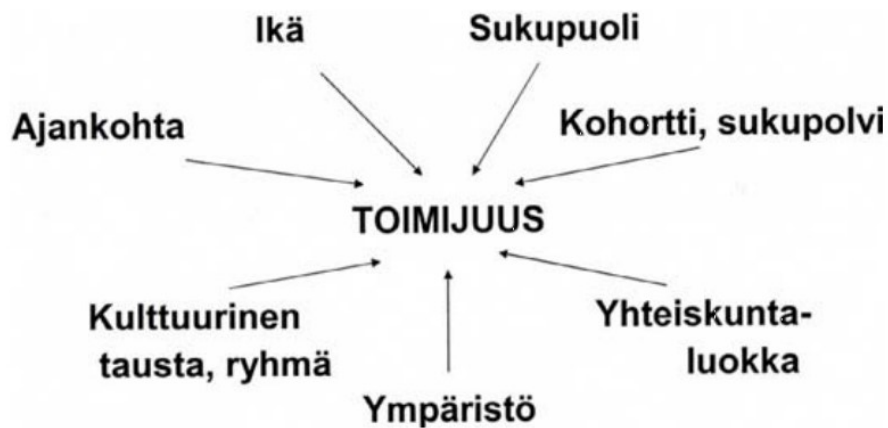
KUVIO 1 Toimijuuden modaliteetit (Jyrkämä 2008, 195)

Tutkimuksessa tarkastellaan, miten eri modaliteetit näyttäytyvät yksilöiden suhteissa ympäristöönsä. Aineistossamme haastatellut yliopisto-opiskelijat tekevät valintoja ja rakentavat elämäänsä toimien suhteessa esimerkiksi omiin vanhempiin, lapsuudenperheeseen, omaan puolisoon ja lapsiin tai yhteiskunnan rakenteisiin. Tarkoituksena on tarkastella, kuinka toimijuuden eri ulottuvuudet mahdollistuvat ja näyttäytyvät näissä erilaisissa suhteissa. Millaisissa suhteissa on esimerkiksi tilaa yksilön haluamisen ulottuvuudelle, omille tavoitteille ja missä tilanteissa yksilön toimijuutta määrittää täytymisen ulottuvuus esimerkiksi normatiivisten esteiden tai pakkojen kautta.

3.3 Toimijuuden koordinaatit

Yksilö ei tee elämässään valintoja itsenäisesti tyhjiössä. Erilaiset mahdollistavat sekä rajoittavat rakenteet ovat läsnä niin menneessä, nykyhetkessä kuin tulevassa. Jyrkämä (2008, 193) tarkastelee näitä rakenteita toimijuuden koordinaattien avulla. Koordinaatit tekevät näkyviksi toimijuuteen ulkoapäin vaikuttavat sosiaaliset tekijät.

Toimijuuden koordinaatit ovat siis erilaisia tekijöitä, jotka itsessään ovat yksilön toimijuuteen vaikuttavia rakenteita tai mahdollisesti tuottavat tai muovaavat niitä. Koordinaatteja ovat ikä, sukupuoli, sukupolvi, yhteiskuntaluokka, ympäristö, kulttuurinen tausta sekä ajankohta (kuvio 2). Nämä koordinaatit voivat esiintyä niin toimijuutta mahdollistavina kuin rajoittavina tekijöinä ja ne toimivat myös keskenään vuorovaikutuksessa. Kun jokin koordinaateista muuttuu, muidenkin merkitykset toimijuudelle ikään kuin järjestyvät uudelleen. Koordinaattien avulla voidaan tarkastella miten eroavaisuudet niissä vaikuttavat siihen, miten yhteiskunnalliset rakenteet ja suhteet näyttäytyvät yksilön toimijuuden kannalta erilaisissa tilanteissa. (Jyrkämä 2008, 193–194.)

KUVIO 2 Toimijuuden koordinaatit (Jyrkämä 2008, 194)

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan yksilön ikää ja elämäntilannetta sekä etnistä taustaa toimijuuden ulottuvuuksina. Yksilön ikä avaa erilaisia toiminnan mahdollisuuksia, toisaalta rajaa niitä ja määrittää myös millaisia odotuksia yksilöön muiden ihmisten tai yhteiskunnan taholta kohdistuu. Ikä on tekijä, joka toimii toimijuutta tuottavana tai muovaavana rakenteena (Jyrkämä 2008, 194). 18-vuotiaaseen, juuri täysi-ikäistyneeseen nuoreen kohdistuu erilaisia toiminnan odotuksia ja mahdollisuuksia, ja merkitykselliseksi nousevat erilaiset ympäristön suhteet kuin esimerkiksi 45-vuotiaalla perheellisellä aikuisella. Elämäntilanne toimijuuden ulottuvuutena eroaa Jyrkämän (2008, 194) määrittämistä toimijuuden koordinaateista siten, että sen tuottamat merkitykset yksilölle ovat esimerkiksi ikää henkilökohtaisempia ja enemmän yksilöllisten tilanteiden mukaan muovautuvia. Katsomme kuitenkin

elämäntilanteen tarkastelemisen yhtenä toimijuuden ulottuvuutena relevanttina tässä tutkielmassa, koska yksilön kokonaisvaltaisella elämäntilanteella on havaittu olevan merkitystä opintoihin hakeutumiselle ja niiden edistymiselle (Lahtinen 2019; Uusitalo & Korhonen 2012). Myös yksilön etnisellä taustalla voi olla suurikin merkitys sille, millaisia mahdollisuuksia yksilö kokee saavansa tai miten ympäröivä yhteiskunta kohtaa hänet. Myös omasta kulttuurisesta taustasta nousevat arvot, yksilöön kohdistuvat odotukset ja vaatimukset muovaavat yksilön toimijuutta ja toimijuuden mahdollisuuksia.

3.4 Toimijuus siirtymässä korkeakoulutukseen

Erilaiset elämään kuuluvat muutokset ja siirtymät, kuten tässä tapauksessa uuden koulutuspolun aloittaminen, haastavat yksilön toimijuutta ja nostavat esiin erilaisia sisäisiä ja ulkoisia toimijuuden rajoituksia. Tällaiset siirtymät vaativat usein aiemman roolin, rutiinien tai identiteetin uudelleen määrittelyä sekä erilaisten vaihtoehtojen ja mahdollisuuksien pohtimista ja arvottamista. (Vanhalakka-Ruoho 2014, 192, 195.) Tilanteeseen voi liittyä myös ympäröivien rakenteiden ja sosiaalisen ympäristön odotusten haastamista tai niiden kanssa neuvottelemista. Erityisesti tällaisessa tilanteessa yksilö saattaa kaivata ulkopuolista vahvistusta oman toimijuutensa tueksi. Toimijuuden vahvistumisessa voidaan nähdä tärkeänä esimerkiksi juuri perheen, ystävien ja muun lähiyhteisön tuki.

Stereotyyppisesti varsinkin maahanmuuttotaustaisten nuorten perheiden rooli on saatettu nähdä ennemminkin toimijuutta ja samalla suomalaiseen yhteiskuntaan integroitumista tietyllä tapaa rajoittavana tekijänä, vaikkakin nuoret itse usein kokevat juuri läheisen perheyhteisön tuen ja kannustuksen vievän heitä elämässä eteenpäin (Peltola & Honkasalo 2010, 120, 125). Vaikka länsimaisissa yhteiskunnissa koulutusvalintojen individuaaliset merkitykset yksilölle ja tämän autonomiset valinnan mahdollisuudet ovat korostuneesti puheen tasolla esillä, nuorten on havaittu pohtivan ja tekevän ratkaisuja sekä itsenäisesti että suhteessa sosiaaliseen ympäristöönsä. Elämänvalintojen taustalla on sekä itsenäistä suunnanottoa että jaettua päätöksentekoa. (Vanhalakka-Ruoho 2010, 119.) Kuten Holmegaard, Ulriksen ja Madsen (2014, 37) tuovat esiin, yksilöt haluavat tekemiensä valintojen olevan henkilökohtaisia ja yksilöllisesti merkittäviä, mutta toisaalta he kaipaavat niille myös lähipiirin, kuten perheensä, hyväksyntää.

Eri elämävaiheiden, -tapahtumien ja -valintojen ajoittumiseen yksilön elämässä vaikuttavat osaltaan elettyyn aikaan sidoksissa olevat, yhteiskunnallisesti hyväksytyt odotukset siitä, minkä ikäisenä eri vaiheita on ”sopivaa” elää (Jyrkämä 2015, 140). Siirtymä korkeakoulutukseen voi tapahtua yhteiskunnan asettamien normien mukaisesti suoraan tai lähes suoraan toisen asteen opintojen jälkeen, tai toisaalta milloin tahansa, enemmänkin osana aikuisuutta myöhemmissä elämänvaiheissa. Nuorten toimijuus eroaa monin tavoin aikuisen toimijuudesta (Vehviläinen 2014, 23). Juvonen (2013, 43–45) kuvaa, kuinka varsinkin nuorten kohdalla toimijuuteen liittyy paineita tiettyjen elämänvaiheiden oikea-aikaiseen läpikäymiseen samanaikaisesti yhdessä muiden nuorten kanssa. Yksilön toimijuus linkittyy yhteiskunnallisiin traditioihin ja tapoihin ja edellyttää sosiaalista sekä kulttuurista tietämystä siitä, miten toimia vuorovaikutuksessa ja mikä on toivottua käyttäytymistä. Kulttuuriset odotukset ovat osa yhteiskunnan rakenteita, joissa toimijuus syntyy ja joita yksilöt toiminnallaan uudistavat ja tuottavat. Nuorilla on siis teoriassa valinnan mahdollisuuksia, mutta käytännössä yksilön ulkopuolelta tulevat, toimijuuden ja valintojen reunaehdot vaativat usein neuvottelua ja kompromisseja.

Aikuisena yksilöllä voi olla monia erilaisia motiiveja korkeakoulutukseen hakeutumiselle. Se voi olla tarpeen esimerkiksi työllistymisen, tarvittavan pätevyyden tai henkilökohtaisten tavoitteiden saavuttamisen vuoksi. Usein aikuisilla korkeakouluopintoihin hakeutumisen taustalla on jokin sellainen elämänsä käänteiskohta, kuten työttömyys, perheellistyminen tai avioero, jonka myötä muutoksen tekeminen kouluttautumisen avulla on joko välttämättömyyttä tai yksilölle mahdollista (O’Shea 2014, 5). Toisaalta myös aikuisiin ja heidän toimijuuteensa kohdistuu kulttuurisia odotuksia, erilaisia olosuhteita sekä toimijuutta rajoittavia velvollisuuksia (Juvonen 2013, 44). Valinta ja päätös kouluttautumisesta tehdään kulttuurisessa kontekstissa, jossa erilaiset yksilöstä riippumattomat tekijät ovat yhteydessä hänen toimijuuteensa (Nori & Vanttaja 2018, 288).

Toimijuus ei näyttäydy yksilön elämässä pelkästään aktiivisena tavoitteellisuutena ja asetettujen päämäärien saavuttamisessa. Myös asioiden tai valintojen tekemättä jättäminen tai odottamaan jääminen, institutionaalisten odotusten uhmaamisen ohella, ovat toimijuuden ilmenemisen muotoja. (Vanhalakka-Ruoho 2014, 198.) Siirtyminen korkeakoulutukseen on Suomessa verrattain hidasta. Siirtymän kokonaan tekemättä jättämisen tai sen empimisen ja hidastumisen taustalla voi olla muun muassa ”oikean” koulutusvalinnan tekemiseen liittyvä

epävarmuus tai yksilön korkeakouluopinnoille sopimattomaksi koettu elämäntilanne. Myös puutteelliset tiedot omista opiskelumahdollisuuksista sekä ohjaus- ja neuvontapalveluiden heikko saavutettavuus voivat osaltaan viivästyttää korkeakoulutukseen hakeutumista. (Kouvo, Stenström, Virolainen & Vuorinen-Lampila 2011, 50.)

Ulkoisten olosuhteiden lisäksi yksilön omat käsitykset itsestään voivat rajoittaa tai vahvistaa toimijuutta (Vanhalakka-Ruoho 2014, 193). Heikko itsetunto, itsetuntemuksen puute ja koettu epävarmuus omista tiedoista ja taidoista voi estää hakeutumista korkeakouluun. Toisaalta taas päinvastaiset ominaisuudet, positiiviset uskomukset omista kyvyistä ja resursseista opiskeluun sekä koettu sopivuus kyseiselle alalle voivat kannatella yksilön opintoihin hakeutumiseen liittyvää toimijuutta (Kuurila 2014, 143).

Toimijuus orientoituu nykyisyyden ja tulevaisuuden lisäksi menneisyyteen, menneiden tapahtumien nykyhetkeen tuomaan tietoon ja ajatuksiin (Juvonen 2013, 37). Aiemmat koulutukseen liittyvät kokemukset ja niihin liitetyt tunteet saavat erilaisia merkityksiä pohdittaessa uuteen koulutukseen hakeutumista. Aiempi koulutuksellinen menestys on merkittävää sen suhteen, miten yksilö kokee mahdollisuutensa päästä tiettyyn koulutukseen ja selviytyä sen suorittamisesta. Positiiviset kokemukset opinnoista ja omista kyvyistä tukevat yksilön toimijuutta tarttua tarjolla oleviin kouluttautumisen mahdollisuuksiin. (Nori 2011, 39, 47.) Hakeutumisvaiheessa painoarvoa saavat myös itse koulutukseen, eri aloihin ja koulutusta seuraaviin työllistymismahdollisuuksiin liitetyt mielikuvat (Manninen 2004; Niemi-Väkeväinen 1998, 35).

Tutkielmamme toimijuuteen ja toimijuuden modaliteetteihin kytkeytyvä teoriatausta antaa meille käsitteellisiä välineitä hahmottaa monipuolisesti toimijuuteen kytköksissä olevia ilmiöitä. Sen avulla voimme tutkia, mikä on koulutukseen hakeutumisen toimijuudelle merkityksellistä ja mikä tukee tai estää tätä toimijuutta. Haluamme tarkastella esimerkiksi sitä, missä tilanteissa ja millaisissa suhteissa on tilaa yksilön haluamiselle, millaista täytymistä ja tuntemista koulutukseen hakeutumiseen liittyy ja miten voida-modaliteetin merkityksellisyys nousee esiin haastateltujen puheessa. Näiden asioiden ohella meitä kiinnostaa erityisesti se, millaisia merkityksiä etninen tausta ja ikä sekä elämäntilanne saavat korkeakoulutukseen hakeutumisen yhteydessä. Aineistomme koostuu erilaisista etnisistä taustoista tulevien sekä

iältään ja elämäntilanteeltaan toisistaan eroavien yksilöiden haastatteluista, joten on kiinnostavaa tarkastella, miten nämä asiat näyttäytyvät suhteessa toimijuuteen.

3.5 Tutkimuskysymykset

Tutkimuksemme tarkoituksena on tutkia erilaisia ja erilaisissa suhteissa rakentuvia merkityksiä, jotka ovat joko tukeneet tai rajoittaneet yliopistossa opiskelevien maahanmuuttotaustaisten opiskelijoiden korkeakouluun hakeutumisen taustalla olevaa toimijuutta. Lisäksi tarkastelemme sitä, millaisia merkityksiä opiskelijoiden toisistaan poikkeavat etniset taustat ja elämäntilanteet ovat saaneet opintoihin hakeuduttaessa.

Tutkimuskysymykset ovat:

1. Millaista on maahanmuuttotaustaisten korkeakouluopiskelijoiden toimijuus opintoihin hakeutuessa? Miten toimijuus näyttäytyy suhteessa toimijuuden modaliteetteihin?
2. Millaisia merkityksiä etninen tausta, ikä ja elämäntilanne saavat opintoihin hakeuduttaessa?

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tässä luvussa kuvaamme tutkimuksessamme käytettyjä menetelmiä sekä tutkimuksen toteutusta. Aluksi esittelemme tutkimuksen tieteenfilosofiset lähtökohdat, minkä jälkeen kuvailimme käyttämäämme tutkimusaineistoa ja sen hankintaa. Lopuksi käymme läpi vaihe vaiheelta tutkimusaineistomme analyysin, jonka toteutimme sisällönanalyysin keinoin.

4.1 Tutkimuksen tieteenfilosofiset lähtökohdat

Laadullisen tutkimuksen tarkoituksena on tyypillisesti tavoittaa tutkimuksen kohteena olevien henkilöiden näkökulma tutkittavaan aiheeseen tai ilmiöön. Silloin ollaan kiinnostuneita näiden henkilöiden omista kokemuksista, ajatuksista ja tunteista sekä heidän tutkittavana olevalle asialle antamistaan merkityksistä. Tietoa hankitaan henkilöiltä, joiden luonnolliseen ympäristöön ja kokemusmaailmaan tutkittu ilmiö liittyy ja tavoitteena on mahdollisimman monipuolisen ja yksityiskohtaisen tiedon esiin tuominen. (Juuti & Puusa 2020, 9, 11.)

Pyrkimyksenämme oli tavoittaa tutkittavien henkilöiden omakohtaisia kokemuksia ja ajatuksia tutkittavasta aihepiiristä. Parhaiten heidän asioille antamia merkityksiä voidaan tarkastella ja ymmärtää päästämällä heidän oma äänensä kuuluviin (Eskola & Suoranta 1998, 63). Laadullinen tutkimusote sopii käytettäväksi silloin, kun tavoitteena on tutkittavan aiheen tai ilmiön syvällisempi ymmärrys ja yksilöllisten kokemusten kuvaaminen yleistettävyyden sijasta (Kiviniemi 2018, 73). Halusimmekin nostaa esiin yksittäisiä, henkilökohtaisia kokemuksia sekä syventää ymmärrystämme maahanmuuttotaustaisten korkeakouluun hakeutumisen toimijuudesta, samalla ymmärtäen, että tutkimuksemme tulokset kuvaavat

vain pientä osajoukkoa kaikista maahanmuuttotautaisista opiskelijoista, joiden kokemukset tutkittavasta aiheesta ovat todella paljon moninaisempia kuin mitä tässä tutkielmassa pysymme tuomaan esiin. Tutkimuksemme on toteutettu laadullisen tutkimuksen menetelmiä hyödyntäen ja valmiin aineiston käyttämisen tuomien mahdollisuuksien ja rajoitusten ehdoilla edeten.

Tieteenfilosofisena lähtökohtana tutkielmassamme on sosiaalinen konstruktionismi. Se on suuntaus ja viitekehys, jonka mukaan niin tieto kuin sosiaalinen todellisuus ja sen ilmiöt rakentuvat ja ne voidaan tavoittaa sosiaalisessa ja kielellisessä vuorovaikutuksessa. Kieli ja se kuinka sitä käytetään, on käyttäjistään riippuvaista sekä sidoksissa kulloiseenkin tilanteeseen ja voi tuottaa erilaisia seurauksia. Yksilön elämäntapa ja siihen liittyvät valinnat muotoutuvat osana historiallisia, kulttuurisia ja poliittisia konteksteja ja kielen luomaa, erilaisia mahdollisuuksia tuottavaa merkitysjärjestelmää. Tutkimuksella tavoitellaan konstruktionistisen näkemyksen mukaan havaintoja erilaisten todellisuuksien ja tapahtumien merkityksellistymisen tavoista ja seuraamuksista. (Vanhalakka-Ruoho 2015, 46; Kuortti, Mäntynen & Pietikäinen 2008, 25–28).

Todellisuuden rakenteita saatetaan pitää annettuina itsestäänselvyyksinä, vaikka meitä arjessa ympäröivät merkitykset ovat aina jonkin yhteisön ja sen jäsenten, tietoisesti tai tiedostamatta, aikaansaamia (Lehtonen 2004, 13–15). Kun yksilö suunnittelee elämäänsä, hän joutuu tekemään sitä suhteessa muiden aiemmin luomiin merkityksiin, jotka rajoittavat valintojen mahdollisuuksia. Merkitykset ja erilaiset asioiden saamat arvotukset tulevat ilmi toimintatavoissa ja tottumuksissa, instituutioissa, uskomuksissa ja sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, joista muodostuu kulttuureja. Eri kulttuurien jäsenet ymmärtävät maailmaa ja näyttävät kuuluvansa tiettyyn kulttuurin yhteisten, jaettujen merkitysten kautta. Synnymme ja kasvamme osaksi näitä kulttuurien ”merkityskarttoja”, jotka ohjaavat toimintaamme ja ymmärrystämme maailmasta ja omasta toiminnastamme siinä. (Lehtonen 2004, 17–18.)

Jokinen (2016, 252–253) kuvaa, kuinka erilaiset merkitykset asioille syntyvät, saavat yhteisen tulkinnan ja vakiintuvat kommunikaatiossa ihmisten välillä ja monivaiheisen neuvottelun tuloksena. Ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa muovautuvien todellisuuden rakenteiden kautta asiat saavat merkityksiä, joita tässä tutkimuksessa haluttiin tarkastella ja niiden kautta ymmärtää tutkittavaa ilmiötä. Tavoitteena oli tutkia yksilön toimijuudelle merkityksiä

tuottavaa sosiaalista vuorovaikutusta ja ympäröiviä rakenteita. Sosiaalisen konstruktionismin ajatuksen mukaisesti näemme yksilön toimijuuden rakentuvan ja tulevan ilmi sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, jossa hän konstruoi merkityksiä ja omaa elämäänsä samalla kun suhteet, kulttuuri ja yhteiskunta muovaavat häntä ja hänen toimijuuttaan (Vanhalakka-Ruoho 2015, 46).

4.2 Tutkimusaineisto

Tutkimus on toteutettu käyttäen valmista, teemahaastattelujen avulla kerättyä aineistoa. Aineisto koostuu yhdeksän eri henkilön haastatteluista. Haastatteluaineistoa on yhteensä äänitettynä 11 tuntia 48 minuuttia ja sanasta sanaan litteroituna 146 sivua. Haastatteluissa on pyritty kerronnalliseen otteeseen, jossa varsinainen haastattelurunko on löyhä ja keskustelu etenee haastateltavien esittämien tarjoumien mukaan.

Haastattelut on toteutettu Marina Cafaron pro gradu -tutkimuksen aineiston keruun yhteydessä, ja haastattelujen toteuttajana ovat toimineet Cafaro itse ja ohjauksen yliopistonlehtori Anne-Mari Souto. Haastattelukutsussaan Cafaro rajasi kohderyhmän ulkomailta syntyneisiin yliopisto-opiskelijoihin, mutta päätyi laajentamaan sen kattamaan myös opiskelijat, joiden vanhempi tai vanhemmat ovat syntyneet ulkomailta. Olennaisinta oli Cafaron mielestä se, että tutkittavat itse kokevat kuuluvansa tutkimuksen kohderyhmään. Tässä tutkimuksessa käytettävä haastatteluaineisto rajautui pois Cafaron omasta tutkimuksesta kohderyhmän tarkentuessa tutkimusprosessin myötä. (Cafaro 2019, 32–34.)

Kohderyhmän lähestymisessä Cafarolla oli apunaan Itä-Suomen yliopiston opintopalveluiden suunnittelija, joka auttoi muodostamaan väliaikaisen sähköpostilistan kohderyhmään soveltuvista 252 opiskelijasta. Listalle kerättiin suomenkielisissä perustutkinto-ohjelmissa opiskelevat opiskelijat, joilla on muu kuin Suomen kansalaisuus tai joilla on Suomen kansalaisuus, mutta joiden äidinkieli on muu kuin suomi. (Cafaro 2019, 33–34.)

Aineisto sisältää haastattelut yhteensä neljältä naiselta ja viideltä mieheltä, jotka opiskelivat jossakin Itä-Suomen yliopiston suomenkielisessä perustutkinto-ohjelmassa aineiston keruun aikaan. Osallistujien taustamaat ovat Latvia, Ruotsi, Somalia, Sveitsi, Venäjä, Vietnam ja

Viro ja heidän opintoalojaan ovat lääketiede, opettajankoulutus, ravitsemustiede, ruotsin kieli, teologia, tietojenkäsittelytiede ja venäjän kieli. Aineistossa on sekä Suomeen nuorena tulleita opiskelijoita, jotka ovat käyneet joko kokonaan tai osittain suomalaisen perus- ja toisen asteen koulutuksen sekä vasta aikuisena Suomeen muuttaneita opiskelijoita.

4.3 Aineiston analyysi

Aineiston analyysi on toteutettu sisällönanalyysin keinoin. Sisällönanalyysi on tekstin analyysiä, jossa tekstistä pyritään löytämään merkityksiä. Analyysin tavoitteena on aineiston järjestäminen tiiviiseen ja selkeään muotoon kuitenkin säilyttäen sen sisältämä informaatio (Tuomi & Sarajärvi 2018, 91). Tutkimuksessa käytettävästä aineistosta seitsemän haastattelua oli valmiiksi litteroitu käyttäen maksullista litterointipalvelua. Nämä litteraatiot eli auki-kirjoitukset oli toteutettu sanasta sanaan -tarkkuudella. Aineistoon kuuluvat kaksi haastattelua, joita ei ollut entuudestaan litteroitu, litteroitiin itse sanatarkasti tavoitellen selkeyden ja käytettävyyden vuoksi samankaltaista lopputulosta kuin muussa aineistossa.

Olemme käyttäneet tutkimuksessamme sekä aineistolähtöistä että teoriaohjaavaa sisällönanalyysia. Aineistolähtöinen lähestymistapa oli käytössä etsittäessä aineistossa esiintyviä ilmaisuja liittyen haastateltavien etniseen taustaan sekä ikään ja elämäntilanteeseen, kun taas teoriaohjaavaa otetta käytettiin korkeakoulutukseen hakeutumisen toimijuuteen liittyvien ilmaisujen analyysissä suhteessa Jyrkämän toimijuuden modaliteetteihin. On kuitenkin huomattava, ettei aineistolähtöinen analyysikään ole puhtaasti vain aineiston pohjalle rakentuvaa, sillä vastausten löytäminen vaatii kysymyksiä, joihin vastata (Salo 2015, 172). Laadullisissa analyysissä aineiston tulee toimia tiiviisti yhteistyössä asetettujen tutkimuskysymysten kanssa ja aineisto on tunnettava hyvin, jotta dialogi sen ja tutkimusongelman kanssa on mahdollista (Nikander, Hyvärinen & Ruusuvuori 2010, 8–10).

Aineistolähtöinen ja teoriaohjaava analyysitapa etenevät molemmat aineiston ehdoilla. Menetelmien ero tulee esiin vasta kun empiirinen aineisto liitetään abstrahoinnissa teoreettisiin lähtökohtiin – aineistolähtöisessä metodissa nämä teoreettiset käsitteet luodaan aineistosta itsestään, kun taas teoriaohjaavassa ne tuodaan valmiina valitusta teoriasta. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 98). Omassa aineistossamme siis koulutukseen hakeutumiseen liittyvän

toimijuuden teoreettiset käsitteet tulivat valmiina Jyrkämän modaliteettiteoriasta teoriaohjaavasti, kun taas etnisyyden sekä iän ja elämäntilanteen kohdalla nämä perustuivat aineistoon itseensä.

Sekä käyttämämme aineistolähtöinen sisällönanalyysi että teoriaohjaava sisällönanalyysi lähtevät siis käyntiin samalla tavoin. Sisällönanalyysin aluksi tutkijoiden tulee tehdä päätöksiä, mistä aineistossa ollaan kiinnostuneita. Kiinnostuksenkohteemme määrittyy tutkimusongelmamme ja tutkimuskysymystemme kautta. Päätettyämme kiinnostuksen kohteemme etenimme seuraavaan vaiheeseen, perinpohjaiseen aineistoon tutustumiseen. Molemmat tutkimuksen tekijät lukivat aineistoon kuuluvat haastattelut useaan kertaan ja tutustuivat niiden sisältöön. Tämän merkitys korostuu erityisesti käytettäessä valmista aineistoa, jolloin tutkijoilla itsellään ei ole aiempaa tietoa aineiston sisällöstä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 91.)

Tutustumisen jälkeen merkitsimme aineistoon tutkimuksen kannalta merkittävät osiot ja ilmaisut itsenäisesti, jonka jälkeen vertasimme merkitsemiämme osioita ja yhtenäistimme ne yhteisen keskustelun ja neuvottelun kautta. Tämän jälkeen aloitimme aineiston työstämisen alkuperäisdatan pelkistämällä eli redusoinnilla. Redusoinnissa kävimme molemmat itsenäisesti läpi aineistosta merkityt osiot ja pelkistimme nämä karsimalla näistä epäolennaiset osat ja ilmaisut pois. Tämän jälkeen päädyimme vielä entisestään pelkistämään näitä ilmaisuja koodaamalla ne korkeintaan muutaman sanan mittaisiksi kiteytyksiksi. Pelkistämisessä tulee olla tarkka, jotta aineiston sisältö ei muutu. On myös huomattava, että yhdestä aineistokohdasta voi syntyä useampia pelkistettäviä ilmauksia. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 92; Erlingsson & Brysiewicz 2017, 94, 96.) Suoritettuaamme aineiston redusoinnin ja koodauksen ensin itsenäisesti vertasimme saamiamme koodeja ja jälleen neuvottelun ja yhteisen tulkinnan avulla yhtenäistimme saamamme koodit.

Sisällönanalyysin seuraava vaihe on klusterointi eli ryhmittely. Klusteroinnissa pelkistysvaiheessa syntyneet koodaukset käydään huolellisesti läpi ja niistä aletaan koostaa samankaltaisuuksien ja eroavaisuuksien pohjalta alaluokkia. Alaluokka nimetään luokan sisältöä kuvaavasti. Luokittelu entisestään tiivistää aineistoa helpommin käsiteltävään muotoon. Syntyneitä alaluokkia yhdistelemällä loimme yläluokkia, jotka yhdistivät alaluokkia ja niiden sisältöjä helpommin käsiteltäviksi ja tulkittaviksi kokonaisuuksiksi. Yläluokat nimettiin

siten, että ne kuvaavat kaikkia niihin sisällytettyjä alaluokkia. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 93; Erlingsson & Brysiewicz 2017, 96–97.)

Sisällönanalyysin viimeinen vaihe on abstrahointi eli käsitteellistäminen, jossa aineistosta erotetaan tutkimuksen kannalta olennainen tieto ja muodostetaan tutkimuksen teoreettiset käsitteet. Klusterointivaihe on itsessään osa tätä abstrahointiprosessia. Tässä kohtaa analyysimme aineistolähtöinen ja teoriaohjaava osuus erosivat toisistaan ja hakeutumisvaiheen toimijuuteen liittyvät yläluokat yhdistettiin modaliteettiteorian mukaan nimettyihin pääluokkiin. Abstrahointia jatketaan niin kauan kuin se on tutkimuksen kannalta mahdollista ja mielekästä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 94; Erlingsson & Brysiewicz 2017, 96–98.) Aineistomme analyysia havainnollistamaan olemme lisänneet taulukon 5, jossa näkyy esimerkki aineiston läpikäymästä prosessista aina alkuperäisilmauksen löytämisestä siitä kertovaan toimijuuden modaliteettiin.

TAULUKKO 5. Esimerkki aineiston analyysistä

Alkuperäisilmaus	” – – Mie haluan opiskella tätä alaa ja haluan lukea tätä ja ottaa selvää. Haluan myös olla hyvä, varmaan se halu olla hyvä. Ja sit se et on kiinnostunut hirveesti tästä alasta niin ne on ehkä vahvuuksia. No sitten just se kun haluan olla ravitsemusalan asiantuntija niin sitä kohti menny.” (H5)
Pelkistys	Halu olla hyvä, olla ravitsemusalan asiantuntija, halu lukea ja ottaa selvää, kiinnostus alaan
Koodaus	Halu tulla alan asiantuntijaksi
Alaluokka	Halu opiskella itselle mieluista alaa
Yläluokka	Opiskelun motivaatiotekijät
Pääluokka (modaliteetti)	Haluta

Lopullisten tulosluokkien muodostumisessa korkeakoulutukseen hakeutumiseen liittyvää toimijuutta arvioitiin yhteydessä toimijuuden modaliteettiteoriaan. Analyysissä syntyneet yläluokat eivät yksiselitteisesti sisältyneet vain yhteen ja tiettyyn modaliteettiin. Tästä johtuen päädyimme tarkastelemaan modaliteetteja yhteydessä analyysissä syntyneisiin alaluokkiin. Alaluokkien ja modaliteettien välille oli helpompi luoda tutkimuksen kannalta toimiva yhteys. Esimerkiksi yläluokkaa *Pätevyyden tarve* oli suoraan vaikea liittää mihinkään yksittäiseen modaliteettiin, kun taas sen alaluokat *Vaatimus pätevydestä*, *Pätevyys ja itsetunto* sekä *Pätevyyden herättämät tunteet* olivat selkeästi liitettävissä ja jaoteltavissa modaliteetteihin täytyä, haluta ja tuntea.

Etnisyyden sekä iän ja elämäntilanteen kohdalla yläluokat itsessään toimivat lopullisina tuloluokkina, joskin työskentelyn myötä osa aiemmin syntyneistä luokista rajautui pois lopullisista tuloksista tai niitä päädyttiin yhdistämään keskenään. Aineiston analyysin kootut tulokset ovat nähtävillä liitteessä 1. Alle taulukkoon 6 on koottu analyysissä syntyneiden aineistositaattien, ala-, ylä- ja tuloluokkien määrät teemoittain jaoteltuina. Aineistositaattien määrästä voi nähdä, että toimijuus nousi aineistossa esiin suurimpana teemana, kun taas teema ikä ja elämäntilanne sai vähiten mainintoja aineistossa.

TAULUKKO 6 Aineistositaattien, ala-, ylä- ja tuloluokkien määrät teemoittain

	Aineistositaatit	Alaluokat	Yläluokat	Tulosluokat
Toimijuus	125	20	7	6
Etnisyys	86	12	7	3
Ikä ja elämäntilanne	33	8	6	4

5 MAAHANMUUTTOTAUSTAISTEN OPISKELIJOIDEN TOIMIJUUDEN MODALITEETIT

Seuraavaksi avaamme aineiston analyysistä saamiamme tuloksia kertomalla maahanmuuttotaustaisten yliopisto-opiskelijoiden puheessaan esiin tuomista toimijuuteen positiivisesti tai negatiivisesti liittyvistä asioista, jotka ovat olleet merkityksellisiä heidän päätökselleen hakeutua korkeakoulutukseen. Esittelemme tärkeimpiä tuloksiamme teoriaohjaavalle sisälönanalyysille tyypillisellä tavalla, valitsemamme teorian keskeisten käsitteellisten avausten mukaisesti jaotelluissa ja nimetyissä alaluvuissa. Taulukkoon 7 on koottu aineistostamme esiin nousseita toimijuutta joko kannattelevia tai heikentäviä merkityksiä modaliteeteittain ryhmiteltynä.

TAULUKKO 7 Toimijuuden eri modaliteetteihin yhdistyvät analyysin mukaiset tulosten ylä- ja alaluokat

Modaliteetti	Yläluokka	Alaluokat
KYETÄ	Sisäiset voimavarat	Henkinen toimintakyky ja itseen tukeutuminen
OSATA	Opiskelun motivaatiotekijät Yliopiston tuleminen vaihtoehdoksi	Äidinkielen taidon kehittäminen Kokemustiedon lisääntyminen
HALUTA	Pätevyyden tarve Opiskelun motivaatiotekijät Sisäiset voimavarat Työllistyminen tavoitteena	Pätevyys ja itsetunto Opiskelu itseisarvona Halu opiskella itselle mieluista alaa Itsensä todistaminen Itsenäisyyden halu Työllistyminen tavoitteena
TÄYTYÄ	Pätevyyden tarve Läheisten merkitys opintoihin hakeuttaessa	Vaatus pätevyydestä Läheisten asettamat velvoitteet
VOIDA	Tilannekohtaiset opiskelun mahdollistajat ja rajaajat Yliopiston tuleminen vaihtoehdoksi	Konkreettiset tekijät Abstraktit tekijät Yliopiston etäisyys instituutiona Kokemustiedon lisääntyminen
TUNTEA	Opiskelun motivaatiotekijät Läheisten merkitys opintoihin hakeutumiselle Sisäiset voimavarat	Äidinkielen taidon kehittäminen Läheisten tuki opinnoille Läheisten tuen puute opinnoille Uskonnon johdatus Koulutusvalintoihin liittyvät tunteet

5.1 Kyetä

Ensimmäinen toimijuuden modaliteetti on kyetä, joka käsittää Jyrkämän (2008, 195) mukaan yksilön fyysiset ja psyykkiset kyvyt ja hän vertaa sitä perinteiseen ruumiillis-mielelliseen toimintakyvyn jakoon. Ihmisen fyysiset ja psyykkiset kyvykkyudet ovat dynaamisia vaihdellen tilanteiden välillä ja yksilön vanhetessa. Kyetä-modaliteettiin liittyy monia hyvin konkreettisia ominaisuuksia, kuten kyky kävellä, puhua ja prosessoida tietoa. Maahanmuuttotaustaisten aikuisten yliopisto-opintoihin hakeutumisen kontekstissa kykenemisen ulottuvuus tuli esiin pääsääntöisesti psyykkisen toimintakyvyn näkökulmasta, liittyen esimerkiksi osallistujien itsetuntoon, itseluottamukseen ja omien valintojen refleктоivaan pohdintaan. Aineistossa ei noussut esiin mainintoja liittyen fyysiseen kykenemiseen tai toimintakykyyn.

5.1.1 Henkinen toimintakyky ja itseen tukeutuminen

Haastateltavien henkinen toimintakyky näkyi aineistossa pääsääntöisesti itseluottamuksena ja päättäväisyytenä. Itseluottamus korostui osana prosessia, jossa itseluottamuksen kasvu mahdollisti kouluttautumispäätöksen syntymisen. Itseluottamuksen puute näkyi pitkälti yhteydessä yliopistokoulutuksen koettuun henkiseen etäisyyteen, jolloin yksilö ei uskonut sopivansa yliopistoon tai pärjäävänsä yliopisto-opinnoissa. Myös tavoitellun koulutuksen matala sisäänpääsyprosentti heikensi uskoa omaan menestykseen.

Mutta en kuitenkaan heti uskonut itteen et voisin mennä yliopistoon. Mulla oli se et kun mie oon aina ajatellut et mie kyllä kouluttaudun pitkälle mutta en koskaan halunnut lähteä yliopistoon vaan se ammattikorkeakoulu on ollut aina se juttu. Että oon aina ajatellut itestäni kauheen käytännönläheinen ihminen että kuitenkin yliopisto opiskelunakin ajatuksena niin ei oikeen houkuttanut. – Sitten aloin kattomaan tätä Kuopion yliopistoa tai tätä Itä-Suomen yliopiston ravitsemustiedettä vähän eri silmin ja päätin että no haen. Että alan lukemaan oikeasti että ei se oo kun itestä kiinni että, kuitenkin aika pieni prosentti pääsee sisälle. Hakijoita on ihan hirveesti et sillon kun mie aloin kattomaan tätä koulutusta niin oli ollut joku 1000 hakijaa ja 30 pääsee sisälle niin se oli yks semmonen syy miks en heti hakenut tänne. Mut sitten aattelin että kun tää on mun juttu, että täytyy vaan uskoa itteeni enemmän ja lukea. (H5)

Päättäväisyys tai, kuten eräs haastateltava sitä nimitti, jääräpäisyys oli myös aineistossa esiin noussut henkisen toimintakyvyn ulottuvuus, joka liittyi vahvasti sekä päätökseen hakeutua yliopisto-opintoihin, että tämän päätöksen toteuttamiseen käytännössä. Päättäväisyys oli osallistujien itsessään tunnistama ominaisuus, joka itsessään vahvisti heidän toimijuuttaan opintoihin hakeuduttaessa. Tämä päättäväisyys myös tunnistettiin omaa toimintaa edistäneeksi vahvuudeksi.

Joo, mä oon aika jääräpäinen, kovapäinen et jos mä asetan itelleni tavoitteeni niin mä tykkään saavuttaa sen, mutta, joo en mä, joo ehkä sellanen että, homma hoidetaan -asenne niin ehkä siitä on ollu jotain apua. (H4)

No ehkä, siis jollain tavalla se päättäväisyys on siinä kans tai että, mun pitää hirveesti aina pyöritellä asioita mut sitten kun teen jonkun päätöksen niin yleensä pitäydy siinä. (H5)

Toinen kyetä-modaliteettiin sisältyvä teema, joka nousi esiin aineistosta, on itseen tukeutuminen koulutusvalintoja tehdessä. Kysyttäessä kenen kanssa haastateltava oli keskustellut koulutusvalinnoista ja -vaihtoehtoista, osa osallistujista painotti oman sisäisen pohdiskelun ja harkinnan roolia valinnassaan. Perhe ja muut läheiset nostettiin osittain esiin, mutta enemminkin jo tehtyä valintaa tukevana tekijöinä kuin valintaprosessiin osallistuvina osapuolina.

Aika lailla oon tukeutunut itseen että, itseeni ja sitten no ehkä just mun poikakaverin kanssa aina, jos on jotakin niin oon hänelle puhunut ja hän on sitten kannustanut. Mutta aika lailla itte on tässä joutunut pärjäämään. (H5)

No en kummemmin (ole puhunut kavereiden kanssa) mutta.. Sen verran mitä nyt aina välillä, lauantai-iltana ruokapöyvässä, maailmaa parannettua vähän oluen kanssa niin, [naurua] sillonhan sitä tietenkin aina tulee juteltua tai mökillä tai tämmösessä sit aina, mut aika harvoin kuitenkin loppupeleissä. (H6)

Opiskelupäätöksen teon itsenäisyys korostui sellaisilla vastaajilla, joilla ei vielä ole lapsia. Perheelliset osallistujat tyypillisesti liittivät päätöksen opiskeluun lähdöstä vahvemmin perheen ja puolison kanssa neuvotteluun ja keskusteluun. Tästäkin on kuitenkin poikkeuksia kuten H7, joka ilmaisi, ettei ole ”omasta mielestä muuttanu kenenkään muun murheiksi” pohdintojaan opiskelemaan hakeutumisesta tai huoliaan työttömyyden aiheuttamasta alan vaihdosta.

5.2 Osata

Osata-modaliteetilla Jyrkämä (2008, 195) kuvaa niitä erilaisia tietoja ja taitoja, joita yksilö elämänsä aikana on hankkinut tai tulee hankkimaan. ”Osata” on monipuolinen kokoelma luonteeltaan melko pysyvää osaamista. Yliopisto-opintoihin hakeutumiseen liittyen osata-modaliteetti tuli esiin haastateltavien puheessa siinä, minkälaisia motivaatiotekijöitä hakeutumiseen liittyi ja millä tavalla yliopisto-opinnoista tuli heille vartenotettava vaihtoehto.

5.2.1 Oman äidinkielen osaamisen kehittäminen

Yhtenä motivaatiotekijänä yliopisto-opintoihin hakeutumisessa haastateltavien puheessa oli oman äidinkielen osaamisen kehittäminen. Tämä koski luonnollisesti sellaisia opiskelijoita, jotka olivat lähteneet suomalaiseseen yliopistoon opiskelemaan pääaineena omaa äidinkieltään. Halu kehittää oman äidinkielen osaamista oli opintoihin hakeutumiseen liittyvää toimijuutta edistävä tekijä ja kielen heikkoon osaamiseen liittyi myös syyllisyyttä.

Halusin vain käytännössä parantaa venäjän kielen taitojani. (H8)

No, sanotaan niin, yks syy oli ihan konkreettisesti sen takia että oli sisäinen pisto sydämessä että venäjän kielen kirjoitustaso on niin alhainen että halusi parantaa sitä. (H8)

Oman äidinkielen opiskelemisella ja osaamisella nähtiin myös välineellistä arvoa niin opiskelun kuin työllistymisen suhteen. Yhden haastateltavan ajatuksena oli ensin suorittaa kandidaatintutkinto omassa äidinkielessään eli venäjän kielessä ja vaihtaa sen jälkeen alaa opinnoissaan. Hän kuitenkin päätyi lopulta jatkamaan kielessä myös maisteriopintoihin. Venäjän kielen osaaminen koettiin erityisesti palveluammateissa työllistymistä edistäväksi tekijäksi.

Sanotaan niin että venäjän kielen kyllä, koska me vielä siinä vaiheessa mietittiin että okei nyt opiskellaan vähän enemmän tätä venäjän kieltä saadaan, kandidaatintutkinto ja haetaan uudestaan jonnekin muualle. (H8)

Toinen asia, et siinä vaiheessa vielä oli suuret perspektiivit että venäjän kielen taidolla pääsi moneen paikkaan töihin. Mitä enemmän kieliä on, sitä todennäkösempi, saa töitä, ja mitä enemmän pysty todistamaan että sulla on, hyvä kielen taito, sitä todennäkösempi, etenkin palveluammateissa. Joten se oli myös semmoinen, hyvä B plan siinä mielessä että jos, mitä ikinä valitsen ja mikä, jos se ei toteudukaan niin, ainakin töitä tullaan saamaan. (H8)

Tällainen oman äidinkielen osaamisen kehittäminen yliopisto-opintojen kautta ja oman äidinkielen opintoihin hakeutuminen on toki mahdollista vain niille maahanmuuttotaustaisille, jotka tulevat kielitaustoista, joita on mahdollista opiskella pääaineena suomalaisessa yliopistossa, kuten ruotsin tai venäjän kieltä. Esimerkiksi arabiaa, thaita tai vietnamia ei opeteta yliopistossa, joten tämä modaliteetti ei avaudu kaikille maahanmuuttotaustaisille samanlaisena toimijuutta tukevana tekijänä ja mahdollisuutena kehittää oman kielen osaamista.

5.2.2 Yliopiston tuleminen vaihtoehdoksi tiedon lisääntyessä

Moni haastateltavista ei ollut ensin kokenut yliopisto-opintoja lainkaan sopivaksi vaihtoehdoksi itselleen. Yliopisto oli koettu etäiseksi ja kun opinnoista ei ollut selkeää kuvaa, mielikuva oli muodostunut jopa negatiiviseksi. Puutteellisten tietojen taustalla oli esimerkiksi se, että omassa perheessä tai lähipiirissä ei ollut yliopistossa opiskelleita henkilöitä tai näkemys yliopistosta perustui siihen, millainen instituutio se on lähtömaassa. Suomalaisiin yliopisto-opintoihin liittyvän kokemustiedon lisääntyminen ajan myötä kuitenkin avasi toiminnan mahdollisuuksia ja toi yksilölle lisää vaihtoehtoja opiskelun suhteen. Tietämyksen lisääntyminen edesauttoi toimijuutta yliopistoon hakeutumisen suhteen.

Pääsääntöisesti tieto siitä, millaista opiskelu yliopistossa on, tuli ystäviltä ja tuttavilta ja perustui heidän kokemuksiinsa opintojen sisällöistä ja tavasta opiskella. Muiden kertomusten myötä mielikuva muuttui todenmukaisemmaksi ja yliopisto opiskelupaikkana alkoi kiinnostaa ja näyttää mahdolliselta vaihtoehdolta. Yksi haastateltavista mainitsi, että nykyisillä tiedoillaan, joita hänelle oli opintojensa aikana yliopistossa opiskelemisesta kertynyt, hän olisi tähdännyt jo aiemmin yliopistoon ammattikorkeakoulun sijasta.

Siis mul oli liian vähän niinkun näkemystä ja ymmärrystä siinä vaiheessa yksinkertaisesti ei mulla ollut niinkun tarkkaan kuvaa siitä mitä se on niinku suomalaisessa yliopistossa. (H1)

No jotenkin niinku tietysti kuullut niinku läheisemmin niinku tavasta opiskella. (H1)

Alemmilla kouluasteilla saatu opinto-ohjaus ei tiedon lisääntymisen suhteen tullut aineistossamme esiin kovinkaan merkityksellisenä yliopistoon hakeutumiselle. Yhden haastateltavan kohdalla lukiossa saadulla ohjauksella oli kuitenkin roolinsa siinä, että yliopistoon hakeminen nähtiin edes vaihtoehtona itselle. Ohjauksen kautta saatu tieto auttoi rajaamaan pois vähemmän kiinnostavia aloja ja mahdollisesti vääriä valintoja.

Mut loppujen lopuks mitä mä mietin niin ne auttoivat siinä mielessä, että ne ainakin mä tai valinnat mitä mä tajusin et nää ei oo sitä mitä mä haluan ni heti poistuivat. (H8)

5.3 Haluta

Jyrkämän (2008, 195) mukaan haluta-modaliteetti liittyy yksilön motivaatioon, tahtomiseen ja tavoitteisiin. Haluaminen ja sen synnyttämä motivaatio voi olla joko suoraa tai välineellistä – tavoite voi olla merkittävä itsensä vuoksi, kuten tiedon lisääminen kiinnostuksen vuoksi, tai sen tuottamien mahdollisuuksien, kuten työelämähyödyn vuoksi. Haluta-modaliteetti esiintyi aineistossamme pääsääntöisesti opiskelun itseisarvona, itselle mieluisen ja hyödyllisen alan valintana, itsensä todistamisena ja työllistymisen edistämisenä.

5.3.1 Opiskelu itseisarvona

Keskeiseksi opiskelun motivaatiotekijäksi nousi aineistossa opiskelu opiskelun vuoksi. Opiskelu esiintyi aineistossa itseisarvona. Sitä ei arvoitettu ainoastaan sen tuomien mahdollisuuksien ja vaihtoehtojen kautta, vaan se itsessään nähtiin tavoiteltavana ja merkittävänä motivaationlähteenä. Opiskelua kuvailtiin mielekkääksi toiminnaksi ja elämäntavaksi ja itseä kuvattiin ikuisiksi opiskelijaksi.

No siis mähän oon ehkä vähän semmonen elämäntapaopiskelija et avoime yliopistossa oon kans nyt parina vuotena oon käynyt kasvatustieteen perusopinnot ja sosiaalityön perusopinnot ja vähän miettinyt et mikä se ois mä voisin vielä opiskella et ihan se opiskelu itsessään. (H1)

Osalla haastatelluista korostui tässä kiinnostus juuri yliopisto-opintoja kohtaan. Tyypillisesti tällöin yksilöllä oli aiempi tutkinto esimerkiksi ammattikorkeakoulusta. Yliopiston viehätystä perusteltiin sen akateemisuudella ja tieteellisyydellä, sekä oletetulla erolla ammattikorkeakouluun. Tässä voi osaltaan olla mukana opiskelun itseisarvon lisäksi myös yliopistotutkinnon odotettu välineellinen arvo sosiaalisen statuksen nostattajana ja yliopistokoulutukselle annettu merkitys taustakulttuurissa.

En ikinä oo oikein miettinyt että miksi just yliopistoon. Ehkä se.. No tavallaan se liittyy siihen että, (aiemmassa koulutuksessa) näin minkälaisista se oli ammattikorkeassa opiskelu ja siis, se ei ollut niin tasokasta, opiskelua siis minun mielestä siellä opiskeltiin sitä varten et saahaan kursseja läpi ja saahaan

opintopisteitä ja saahaan tutkinto ja siis, kun mä lähin sillä mentaliteetilla kouluun nyten että mä haluan opiskella, ihan sen takia että mä haluan lisää tietoo. Mä haluan oppia asioita niin, oon aina käsittäny että yliopisto on vähän, ns. parempitasonen nyt vois silleen yleistää mutta, se on ehkä enemmän itelleni tämmönen akateeminen. (H6)

5.3.2 Halu opiskella itselle mieluista alaa

Haluta-modaliteetti näkyi yleisen opiskeluun liittyvän kiinnostuksen lisäksi spesifimpänä toiveena opiskella juuri itselle mieluista alaa. Osalla haastatelluista kiinnostus opintoalaa kohtaan on ollut mukana jo peruskouluajoilta ja heille on ollut vasta nyt mahdollista toteuttaa tätä pitkäaikaista toivetta. Tähän liitettiin myös usein vahvasti toive tulemisesta kyseisen alan asiantuntijaksi.

Mä varmaan nuorempana jo ja, oiskohan se tullut jo ala-asteella semmonen, tykkäsin hirveesti terveystiedon tunneista et mua on kiinnostanut aina terveys. Ja sit jossain vaiheessa varmaan yläasteella aloin kiinnostua ruoasta ja ruoan vaikutuksesta terveyteen. (H5)

– – Mie haluan opiskella tätä alaa ja haluan lukea tätä ja ottaa selvää. Haluan myös olla hyvä, varmaan se halu olla hyvä. Ja sit se et on kiinnostunut hirveesti tästä alasta niin ne on ehkä vahvuuksia. No sitten just se kun haluan olla ravitsemusalan asiantuntija niin sitä kohti menny. (H5)

– – Mul on myös semmonen aito niinku rakkaus siihen kieleen et äidinkieli on aina ollut mulle mieleinen oppiaine koulussa kielet ylipäättänsä kiinnostaa ni, ni tos kutkuttaa et mä halusin niinku tavallaan todella tulla niinku asiantuntijaksi siinä kielessä. (H1)

Alavalinta ei kuitenkaan ole ollut kaikille itsestään selvä valinta, ja monille oikean paikan löytäminen on vaatinut kokeilua. Miltei kaikki tutkimukseen osallistuneet ovat aiemmin osallistuneet johonkin korkeakoulutukseen, ja osalla on meneillään suurempikin alan vaihto yliopisto-opintojen myötä. Alan vaihdossa oli usein taustalla tyytymättömyys aiempaan koulutukseen ja opintoalaan. Aineistoon mahtui sekä aiemman korkeakoulututkimuksen keskeyttäneitä että tutkimuksen loppuun suorittaneita henkilöitä. Suurimalla osalla aikaisemmat korkeakouluopinnot sijoittuivat Suomeen, mutta muutamalla oli tutkinto jo entuudestaan

ennen maahanmuuttoa. Oman kiinnostuksen ja tavoitteiden rajaaminen osoittautui aineistossa myös yleisemmin haasteelliseksi tehtäväksi, oli sitten kyseessä valinta eri koulutusalojen välillä tai valitun alan sisäiset vaihtoehdot.

(Aiempaan oppilaitokseen) lähin alun perin rakennusallaa opiskelemaan rakennusinsinööriksi pari vuotta siellä luin ja totesin että se ei oo oma ala. Se oli enemmän semmoinen tilanne et, vanhempien tai mutsin painostuksella johonkin kouluun piti mennä. (H6)

— — Mua on aina kiinnostanu kaikki kirjaimellisesti, mantsa ei ehkä niin, mutta mua kiinnosti tosi paljon kaikki et, sekin vaikutti varmasti siihen et mä en tienny mihin suuntautua. Et jos mä olisin tosi vahvasti kiinnostunu jostain niinku matematiikasta niin sit se olis matikka tai jotain ohjelmointia tai jotain, mut sit, mua kiinnosti tasasesti niinku kaikki et se vähän vaikeutti sitä mun päätöstä, että sen takia tosi pitkään sitten. (H4)

No mä otin sen tavallaan sen väliinpuotoja vaihtoehdon joka on niinku niin sanotusti generalisti tämmönen linja. Sitä siis kutsutaan yhteiskunnalliset soveltuvat opinnot ja ja ja mä otin lähinnä sitä koska mä koin että nää muut ei oo niinku mua varten. (H9)

5.3.3 Itsensä todistaminen

Päätös yliopistokoulutukseen hakeutumisesta esiintyi aineistossa myös yhteydessä haluun todistaa oma kyvykkyys ja osaaminen. Tämä todistamisen tai näyttämisen halu liittyi sekä itseensä että muihin – haluttiin todistaa sekä itselle että muille että pärjää yliopistossa valitsemallaan alalla ja menestyy opinnoissaan. Tahto oman osaamisen todistamiseen nousi esiin erityisesti haastateltavalla koodilla H5, joka näki sen ensisijaisesti perfektionismin seurauksena ja heikkoutena.

Ja sit just se heikkoutena että ehkä perfektionismi et koen että se on heikkous koska, vaadin iteltä ehkä joskus vähän liikaa ja sitten monestihan ne sit alittuu ne suoritukset niin sitten tuntuu että se sitten lannistaa. Ehkä pitäis just ajatella ettei pidä olla aina paras. Ja sitten varmaan sekin että on se halu kuitenkin näyttää että on hyvä niin sitten, koen et se on jotenkin heikkous tai et pitäis vaan mennä, tehdä sitä mitä tykkää eikä tarvi näyttää kenellekään. (H5)

No, en oikeestaan tiä loppupeleissä että kelle mie halua näyttää, haluanko mie näyttää itselleni vaiko ehkä, tässä taustalla on semmoinen, varmaan myös halu näyttää ihan vaan kaikille sukulaisille tai kavereille tai, ehkä semmonen. Et haluaa menestyä. (H5)

Tarve todistaa oma kyvykkyytensä ja kelpaamisensa yliopisto-opintoihin voi tässä tapauksessa olla yhteydessä haastatellun omaan ja tämän lähipiirin monimutkaiseen suhteeseen yliopistokoulutuksen kanssa, jossa yliopisto on nähty yleisesti etäisenä instituutiona, joka ei sovellu itselle, ja jossa korkeakoulutukselle ei ole annettu merkittävää arvoa. Kyseisellä vastaajalla tämä yliopiston vierastaminen on ollut osana sekä hänen pääsääntöisesti valtaväestön jäsenistä koostuvaa ystäväpiiriään että hänen lapsuudenperheensä sisäistä kulttuuria.

Itsensä todistaminen nousi esiin myös laajemman pätevydestä kertovan teeman yhteydessä. Pätevyys liittyy pääsääntöisesti täytyä-modaliteettiin, mutta sillä on myös yhteys haluta-modaliteetin käsitteisiin, erityisesti pätevyuden yksilöllisen merkityksen näkökulmasta. Se liittyy sekä itsetunnon kohottamiseen että oman osaamisen ja ammattitaidon todistamiseen. Yhteys osaamiseen tuli esiin erityisesti omaa äidinkieltään vieraana kielenä opiskelevilta osallistujilta, joiden suhde omaan opiskelualaan oli osittain ristiriitainen.

Nii nii ja plus se täytyy auliisti myöntää et ihan niinku itselleni ennen kaikkea mul on semmone et joo koska mä olin niinku jos sanoo näin ni mä olin hyvä oppilas koulussa myös mun itsetunnolle tää oli semmonen et joo mä joka tapauksessa haluan ne maisterin paperit teinpä mitä tahansa mä sain käännettöitä jo nyt joku semmonen sisäinen myöskin semmonen niinku halu siihen. – No ehkä ku jotenki se on häirinnyt mä tiedä et mä niinku mä osaan tän kääntämishomman ja mä en niinku mä saan vaan kokea et mä oon epäpäteväni niinku joka paikassa niin mut sullei oo sitä pätevyyttä niin ei oo mä tehnyt niitä tulkkaushommia oikeudessa ja muuta ja no hän on vähän semmonen niinku et mä en mä en saa oikeutusta itselleni jollakin tavalla. (H1)

5.3.4 Itsenäistymisen tarve

Aineistosta nousi esiin myös halu ja tarve itsenäistyä. Tämä itsenäistymisen tarve liittyy vahvasti oman aktiivisen toimijuuden haltuunottoon – oman elämän päätösvallan ja

kontrollin kasvattamiseen ja vahvistamiseen. Itsenäistyminen esiintyi aineistossa muun muassa sosiaalisessa kontekstissa, jossa se merkitsi mahdollisuutta päästä irti ryhmäpaineesta ja tehdä omia valintoja itsenäisesti.

No ehkä rohkaistuini että jotenkin varmaan päätti että ei tarvi olla samanlainen kun muut että mennä vaan että vaikka ollaankin puhuttu että yliopisto on ihan kauhee paikka, ei sinne kannata mennä niin olla kuitenkin eri mieltä ja mennä. Joo. (H5)

Tämän sosiaalisen ulottuvuuden lisäksi halu itsenäistyä liittyi taloudelliseen vapauteen. Korkeakoulutus ja sen mahdollistama työllistyminen nähtiin keinona niin taloudelliseen itsenäistymiseen puolisosta kuin myös oman itsenäisen elämän elämiseen. Tämä voi osaltaan kertoa myös vapautumisesta oman taustakulttuurin asettamista sukupuolirooleista ja -odotuksista. Tällaiset maininnat nousivat aineistosta vain naispuolisten vastaajien keskuudessa. Naisten odotetut roolit koulutuksessa, työmarkkinoilla ja kotona ovat vahvasti kulttuurisidonnaisia ja näitä odotuksia vastaan toimiminen voi tilanteesta riippuen näyttäytyä hyvinkin radikaalina ja poikkeuksellisenä. Aineistossa tämä nousi esiin oman toimijuuden korostuksena, jossa minä nähtiin itsenäisenä subjektina, päätöksentekijänä ja kuluttajana. Alla oleva aineistositaatti venäläistaustaiselta osallistujalta kuvaa hyvin itsenäisen taloudellisen toimijuuden merkitystä yksilön elämässä – vaikka venäläisessä kulttuurissa äiti yleensä vastaa perheen sisäisestä rahataloudesta, odotetaan miehen toimivan ensisijaisena elättäjänä ja tienääjänä (ks. esim. Pöllänen 2008, 158–159; Novitsky 2013, 15–16).

Koska jos tarvitsee jotain, no esimerkiksi uusi huulipuna. En halua sanoa. Haluan. ”Sinulla on”, ”joo tiedän mutta haluan”, ”ei tarvi”, ”no ei tarvitse, en halua”. Haluan mennä ja ostaa. Se teki minulle hyvää [nauraa]. Ja haluan että minulla on oma harrastus, esimerkiksi, tai omat rahat, omat harrastus, oma elämä. Koska (mieheni on) mieheni, lapset ovat lapset, ja minä olen minä. Nyt minulla on sellainen ajatus. Että se varmasti alkanut vähän aikaisemmin, koska se, no en ole tyytyväinen, että tilanne on noin. (H3)

Itsenäistymisen tarve näyttäytyy aineistossa dynaamisena muutosprosessina, jossa tavoitteena on muutos aiemmasta, epätydyttävästä elämäntilanteesta, kuten muiden mielipiteiden seuraamisesta tai taloudellisesta riippuvaisuudesta, uuteen itseä miellyttävään tilanteeseen, jota hallitsee autonomia ja aktiivinen toimijuus.

5.3.5 Työllistyminen tavoitteena

Haluta-modaliteetin alle sijoittuvista teemoista viimeinen on opintojen aloittaminen työllistymisen halusta. Työllistyminen näkyi selkeänä teemana läpi aineiston ja oli yksi olennaisimmista korkeakoulutukseen hakeutumisen motivaattoreista. Tämän motivaation lähteenä oli usein alanvaihto ja toive löytää itselle mielekäs ja sopiva ala. Omasta työstä nauttiminen nostettiin haastatteluissa suureen arvoon, ja eräs vastaaja eritoten painottikin työstä pitämistä palkkaa merkittävämpänä tekijänä. Myös omassa työssä menestyminen nähtiin tärkeänä.

– – Nykyään mä oon ollu vähän sitä mieltä että, jos ihminen nauttii omasta työstään, ei eroa mitään, minkälaisen koulutuksen hän on saanut. Jos hän on hyvä omassa työssään, ni mulle ei oo käytännössä enää eroa, minkälaisen koulutuksen hän on saanut, siinä mielessä. Mä oon päättänyt itselleni että tää on varmasti paras mutta että mitä, valitse mitä tahansa mut ole vähintään hyvä siinä. (H8)

Ehdottomasti (haluan työstä muutakin kuin vain palkan). Et en mä pysty en mä pystyis niinku emmä tiedä mitä mä sanoisin jos mä tienaisin kakskyt tonni kuussa mutta että ehkä mä voisin motivoitua pelkästä rahastaki sillo mut mutta ehkä en ei varmaan kovin pitkään ehkä se ois hetken huumaa ja sitte vaan tajuais että noni tää on nähty. (H9)

Itselle mieluisen alan lisäksi koulutusvalinnassa otettiin huomioon alan työllistävyys. Sekä alan vaihtajien että ensi kertaa koulututtavien joukossa nostettiin esiin opiskelualan työllisyystilanne tai koulutuksen tuoma mahdollinen yleinen hyöty omalle työllistettävyydelle. Erityisesti venäjän kielen opiskelu nähtiin hyödyllisenä myös muiden alojen ja työmahdollisuuksien kannalta ja sujuvan venäjän kielen taidon kerrottiin esimerkiksi takaavan työllistymisen ”tuhatprosenttisesti” oikeustieteistä valmistuttaessa. Samanlaisia kielitaidon työllistävyyteen liittyviä mainintoja ei noussut esiin liittyen Suomessa vähemmän käytettyihin kielisiin, kuten esimerkiksi somalin kieleen tai arabiaan, vaikka molempien osaamisen merkitys suomalaisessa yhteiskunnassa on noussut maahanmuuton lisääntymisen ansiosta.

Joo, sitä mä, mulla on sinänsä jonkinlaista kiinnostusta siihen mut samalla mä koen myös että, jos sen jaksan käydä ni töitä löytyy varmasti, kun tää on nykyään hyvin kehittyvä ala, ja nyt niitä varmasti tullaan tarvimaan enemmän ja enemmän, teknologiaspecialisteja. (H8)

Toinen asia, et siinä vaiheessa vielä oli suuret perspektiivit että venäjän kielen taidolla pääsi moneen paikkaan töihin. Mitä enemmän kieliä on, sitä todennäköisempi, saa töitä, ja mitä enemmän pysty todistamaan että sulla on, hyvä kielen taito, sitä todennäköisempi, etenkin palveluammateissa. Joten se oli myös semmonen, hyvä B plan siinä mielessä että jos, mitä ikinä valitsen ja mikä, jos se ei toteudukaan niin, ainakin töitä tullaan saamaan. (H8)

Työllistymiseenkin liittyi kuitenkin teemana myös opiskelemaan hakeutumista heikentäneitä tekijöitä, jotka pääsääntöisesti liittyivät haastateltavien ammatilliseen identiteettiin ja perheen sisäisiin arvoihin ja näkemyksiin estäen, hidastaen tai vaikeuttaen päätöstä lähteä opiskelemaan. Ammatillinen juurtumattomuus, jossa oma työhistoria ei ollut tuntunut mieliseltä ja jossa uuden ammatillisen identiteetin ja minuuden löytäminen ja rakentaminen tuntuivat epäselviltä, hidasti päätöstä lähteä opiskelemaan. Samoin tyytyväisyys omaan työhön ja toimenkuvaan johti koulutukselliseen staattisuuteen, jossa koulutusta ei edes harkittu vaihtoehtona, kunnes toimenkuva muuttui ja oma tyytyväisyys laski. Eräs vastaaja toi myös esiin kokemuksensa oman perheensä ja kulttuurillisen yhteisönsä koulutustoimijuutta heikentäneestä merkityksestä. Kyseinen vastaaja kuvasi perheensä ja taustakulttuurinsa painottavan enemmän työllistymistä ja itsensä elättämistä korkean palkan, aseman tai koulutustason sijaan. Hän kertoi yliopiston näyttäytyneen hänelle pitkään hyvin etäisenä, itselle ja omille arvoille sopimattomana instituutiona.

Ja sit mä mul ei oo niinku mul ei oo kovin selkee käsitys mun tulevaisuudesta varsinkaan urasta. (H9)

Ja musta tuntuu että tää tää mun etninen, juurtumattomuus on myöski heijastuu niinku tähän et mä en oo ikinä pystynyt silleen juurtuun johonki ammattiin. (H9)

Ja ollut itelläkin ehkä se että kunhan vaan pääsee töihin ja ansaitsee ite elanto. (H5)

5.4 Täytyä

Täytyä-modaliteetti kuvaa Jyrkämän (2008, 195) mukaan niitä fyysisiä ja sosiaalisia tekijöitä, jotka luovat yksilölle erilaisia normatiivisia ja moraalisia esteitä, pakkoja ja rajoituksia.

Maahanmuuttotaustaiset yliopisto-opiskelijat toivat aineistossamme esiin erilaisia velvoittavia ja vaatimuksia asettavia tekijöitä, jotka ovat osaltaan sekä edistäneet että heikentäneet heidän päätöstään lähteä opiskelemaan korkeakoulussa. Aineistosta nousivat esiin erityisesti pätevyyden pakko ja läheisten asettamat odotukset ja vaatimukset, joita kuvaamme seuraavissa alaluvuissa. Nämä molemmat täytymisen ulottuvuudet esiintyivät aineistossa enemmän toimijuutta vahvistavina kuin sitä estävinä tekijöinä.

5.4.1 Vaatimus pätevyydestä

Muodollisella pätevyydellä tarkoitetaan yleisesti jonkin tietyn ammatin harjoittamiseen vaadittua koulutusta. Useimmiten tämä kelpoisuusvaatimus on peräisin lainsäädännöstä, kuten esimerkiksi *Laki terveydenhuollon ammattihenkilöistä (1994/559)* ja *Asetus opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista (1998/986)*. Pätevyyden puuttuminen voi lainsäädännön mukaan kokonaan estää ammatin harjoittamisen tai vaikeuttaa työllistymistä ja pienentää työstä saatua palkkaa. Muodollinen pätevyys esiintyy siten yhteiskunnallisena, rakenteellisena vaatimuksena, joka yksilön tulee täyttää pystyäkseen saavuttamaan toivomansa ammatin.

Mä uskon että ihminen voi vaikuttaa toki niihin omiin mahdollisuuksiin ja voi niinku tarttua avomiin oviin ja sitte musta ihminen voi jopa määrätietoisella toiminnalla avata niinku suljetut ovet mutta tota se lopuks se on semmonen mun mielest se on semmonen tasapaino sen niiden omien henkilökohtaisten lähtökohtien hyvän tuurin ja sitte tämmösen yhteiskunnallisen rakenteen niinku yhtymäkohta missä niinku nää just oikeessa paikassa just oikeella tavalla loksahaa paikoilleen ja Suomihan on tosi rakenteellinen yhteiskunta. Sul on aina joku pätevyys jotakin varte. (H9)

Pätevyyden teema nousi aineistossamme esiin pääsääntöisesti aikuisiällä Suomeen muuttaneiden opiskelijoiden parissa. Näillä opiskelijoilla oli kaikilla entuudestaan jokin tutkinto, joka on tyypillisesti suoritettu ennen Suomeen muuttamista. Pätevyyden hankkiminen liittyi osalla opiskelijoista haluun uudelleen kouluttautua ja vaihtaa alaa, kun taas osalla se liittyi suoranaistemmin pakkoon, kun heidän aiempi tutkintonsa oli joko käynyt arvottomaksi tai sitä ei nähty rinnastettavana kelpoisuuden antavaan suomalaiseen tutkintoon. Aiemman

koulutuksen soveltumattomuus ja pätevyiden pakko esiintyivät aineistossa myös yleisenä turhautumisena Suomen vahvaa byrokraattisuutta kohtaan. Nämä maininnat nousivat esiin erityisesti yhdestä haastattelusta, jossa henkilöllä oli aiemmassa kotimaassaan suoritettu tutkinto, jota ei kuitenkaan tunnistettu ja tunnustettu Suomessa paikallisesti tai valtakunnallisesti, mikä pakotti hänet uudelleen kouluttautumaan.

Mutta rupesin taas ajattelemaan että olisi hyvä jatkaa opinnot [naurahtaa] ja se pedagogiikkaa puuttuu nyt. (H2)

Miehän tulin yliopistoon opiskelijaks vasta, reilussa aikuisiässä, sen takia että se koulutus jonka mä hankin nuorena kävi jotakuinki arvottomaks että, siitä työstä mikä mulla oli aikasemmin jäin työttömäks eikä sitä todennäköisesti tule enää olemaan, ainakaan niin tääl Suomessa. (H7)

Juu että, esimerkiks, (asuinkunnan) yleiskoulun, keskusvi-, mikä se nyt on kouluvirasto ni hyö katto että (lähtömaan) dippainssitutkinto ei ole mikään ylempi korkeekoulututkinto. (H7)

Myös pätevyiden merkitys työllistymiselle ja palkkaukselle tuli esille aineistossa, liittyen erityisesti opetus- ja kasvatusalaan sekä kääntäjän työhön. Ilman pätevyyttä olleet hakijat eivät saaneet työhön vaaditusta käytännön osaamisestaan huolimatta vakituksia työ- tai virkasuhteita ja he saivat työstään heikompaa palkkaa. Pätevyiden puuttuminen esiintyykin aineistossa hyvin konkreettisena osallistujien työelämää ja työllistymismahdollisuuksia rajoittavana tekijänä.

Et Suomessa ollaan niinku tavallaan niin sidottu siihen et sulla pitää olla nyt, sun pätevyydellä sinänsä ei oo niin suurta merkitystä sulla pitää olla se muodollinen pätevyys ja se oli just se mikä muakin rupes ärsyttämään lopulta niin palkassa sä näet joka asiassa se tulee vastaan et voi vakituista työtä saada jaaha no. (H1)

Jos sitä ajattelen kyllä vielä voin myös sanoa siitäki, että kun ei oo pätevyyttä palkasta menee rahaa [nauraa] ja nyt jos saan pätevyiden ja saa työnpaikan sitten on, parempi tilanne myös. (H2)

5.4.2 Läheisten asettamat velvoitteet

Kaikki täytyä-modaliteetin asettamat rajoitteet ja pakot eivät tule lainsäädännöstä tai yhteiskunnallisista normeista, vaan osa näistä velvoitteista tulee yksilön omasta elämästä. Näiden taustalla voivat olla esimerkiksi yksilön itselleen asettamat sisäiset vaatimukset tai nämä velvoittavat odotukset voivat olla peräisin yksilön lähipiiristä ja -yhteisöstä. Aineistosamme ulkoisina henkilökohtaisen täytymisen ja pakon tunteen luojina esiintyivät pääsääntöisesti osallistujien vanhemmat.

Vanhemmilla on tyypillisesti erilaisia toiveita ja tavoitteita, joita he asettavat jälkikasvulle. On perhe- ja lapsikohtaista jäävätkö nämä haaveet vain toiveiden tasolle, vai odote-taanko niiden myös toteutuvan. Vanhemmilla on tyypillisesti oma mielipiteensä lastensa tekemistä päätöksistä ja valinnoista ja riippuen perheen sisäisestä kulttuurista ja yleisemmin heidän kulttuurisesta taustastaan voi näistä vanhempien odotuksista poikkeaminen esiintyä hyvinkin eri valossa.

Aineistosamme vanhempien asettamat paineet ja odotukset nousivat esiin kolmella neljästä venäläisen kulttuuritaustan omaavasta vastaajasta. Yleisestikin venäläisen kulttuurin vanhemmille antama suuri arvo tuli läpi haastateltavien puheessa. Vanhempien odotukset ja vaatimukset liittyivät juuri koulutuksen ja tutkinnon suorittamiseen, joskin aineistossa esiintyi eriäviä kokemuksia siitä, mille asteelle vanhempien koulutusodotukset asettuivat. Paineita juuri korkeakouluttautumiseen perusteltiin kulttuuritaustalla ja koulutuksen tuomalla statuksen nousemisella, kun taas löyhemmät koulutusvaatimukset liitettiin suvun laajempaan koulutustasoon. Vanhempien odotuksiin vastaaminen esitettiin myös pehmeämmin vanhempien tyytyväisyyden näkökulmasta, jolloin siihen liittyi tarve todistaa itsensä ja pärjäämisensä itsenäisenä aikuisena.

Tietenkin Neuvostoliiton kasvatteina kaikilla piti olla korkeakoulututkinto. Ihan sama minkälainen, missä yliopistos mut se oli must have. Se heti lisäsi statusta. Niin heti ne rupesivat tiettenkin, joo, kymmenenvuotiaasta ei puh-, ei ollut edes puhe ammattikouluopinnoista missään vaiheessa. Oli heti puhe että nyt mennään, meet yliopistoon ja tutkinto on saatava. (H8)

Ei se ois vaan tykänny että mä oisin menny jonnekin kouluun ja hankkinu jonkun paperin. Kyllä se on ihan tyytyväinen siihen että, ymmärtää sen. Mä sanoin

sillekin ja siis kyllähän se itekin ties sen, että se painosti minua kouluun että kun.. Eihän meiltä varsinaista tommosta, hirveen korkeekoulutettuja ollu meiän suvussa ihmiset niin, kyllä mutsi kävi, se kävi tavallaan ammattikorkeessa opiskelemassa ihan samankaltasta alaa mitä mä tällä hetkellä opiskelen. (H6)

Mutta kyllä mä äitille jos minä olen joo tässä opiskelemassa, pitää pärjätä, pitää tehdä, että äiti on iloinen minun puolestani. Ja kyllä pärjään. (H3)

Vaikka vanhempien painostus voi olla yksilön vaihtoehtoja ja mahdollisuuksia rajoittava tekijä, esiintyy se aineistossamme pikemminkin yksilön opintoihin hakeutumiseen liittyvää toimijuutta vahvistavana kuin heikentävänä tekijänä. Vanhempien odotukset esiin tuoneet osallistujat ovat päätyneet pitkälti vanhempiensa toiveiden ja odotusten mukaisesti korkeakoulutuksen piiriin. Jos vanhempien koulutustoiveilla ja -asenteilla on ollut negatiivinen merkitys osallistujien koulutustoimijuudessa, ei se tullut esille aineistossa.

5.5 Voida

Viides toimijuuden modaliteetti, ”voida”, kuvaa yksilölle näyttäytyviä ja eteen tulevia erilaisia mahdollisuuksia. Nämä mahdollisuudet syntyvät ja avautuvat kulloisenkin tilanteen ja siihen liittyvien tekijöiden sekä olemassa olevien rakenteiden kautta. (Jyrkämä 2008, 195.) Aineistostamme löytyikin sekä erilaisia konkreettisia että myös abstrakteja tilannesidonnaisia tekijöitä, jotka joko mahdollistivat haastateltavien yliopisto-opintoihin hakeutumisen tai jollakin tavalla rajasivat tätä mahdollisuutta. Voida-modaliteettiin liittyi myös se, kuinka yliopisto koettiin aiemmin etäisenä instituutiona, mutta kokemustiedon lisääntyttyä siitä tuli mahdollinen vaihtoehto.

5.5.1 Tilannekohtaiset opiskelun mahdollistajat ja rajaajat

Konkreettisia toimijuutta edistäviä ja opiskelua mahdollistavia tilannekohtaisia tekijöitä olivat muun muassa yliopiston fyysinen läheisyys ja muutoin opinnoille otollinen elämänvaihe.

Yksi haastateltavista oli ollut pitkään kotona kuullessaan mahdollisuudesta opiskeluun ja näki tilanteensa sopivaksi tarttua siihen. Myös oman suomen kielen taidon kehittyminen sekä aiempien opintojen ja suoritetun tutkinnon antama mahdollisuus jatko-opintoihin olivat konkreettisia opiskeluihin hakeutumista edistäviä asioita.

*Ja ajattelen, no joo, nyt on aika opiskella. Käyn Edukan.. suomen kielen kurs-
sissa. Ja.. kaksi kurssia. Ja vasta sitten päätin no okei, varmasti on hyvä opis-
kella suomen kieli, niin kun suomen kielen porukka on ympärillä ja, yliopiston
pääsen, olen tosi iloinen tänä päivänä. Mutta sitten huomasin että aha, suomen
kielen taito ei riittää mihinkään [naurahtaa]. Se oli niin vaikea. Joo. Mutta
onneksi olen kaksi vuotta kotona äitiyslomalla. Kuuntelen ja luin lehdet ja
kaikki muut. Nyt mä oon tosi, on parempi kyllä. (H3)*

*Et mä oon ikään ku tän sen vanhan kandin perusteella mä pääsin suoraan
maisteriopintoihin sit viime vuonna. (H9)*

Opintojen aikaisen toimeentulon järjestymisen oli myös perheellisten tai varttuneempien haastateltavien kohdalla toistuvasti esiin noussut, varsin konkreettinen opintoihin hakeutu-
misen toimijuutta edesauttanut tekijä. Opinnoista taloudellisesti selviytyminen oli hoitunut
joko järjestelemällä asioita siten, että tulee toimeen vähemmällä tai ulkoisen rahoituksen
avulla. Taloudellisen toimeentulon kysymykset näyttäytyvät yleisesti usein haasteena ja
opiskelemaan hakeutumista hidastavana tai estävänä tekijänä. Kukaan haastatelluista ei kui-
tenkaan tuonut asiaa esiin siitä näkökulmasta, että haasteet toimeentulossa olisivat estäneet
heitä hakeutumasta yliopisto-opintoihin.

*No ehkä se että järjestäny asiani elämäni niin että en tarvii jatkuvasti suuria
rahavirtoja. Välttelee velkojen ottamista.. Tulee toimeen sillä mikä sattuu ole-
maan. (H7)*

*Et ku me kuitenkin saatiin ne ne liiton ansiosidonnaiset nyt kahdeks vuodeks et
me niinku sillä just ja just pärjätään siihen asti ku jompikumpi alottaa työt ja
sitte toinenki perässä. (H9)*

Abstraktimpi opiskeluihin hakeutumisen toimijuutta rajoittava tekijä oli hankaluus sovittaa
yhteen perhe-elämä ja opiskelu. Oma elämäntilanne nähtiin epäsovivaksi opiskelua ajatellen

ja sen katsottiin tuottavan ristiriitoja perhe-elämän järjestämisen suhteen. Tämän takia yliopisto-opinnot eivät juuri siinä tilanteessa houkutelleet.

Niin silloin tuntui alussa et mä en ollut osannut ajatellakaan mies ehdotti silloin niin (kuiskaa) enhän mä nyt, tietysti elämäntilannekin vaikutti et ai nytkö yliopistoon siis moneks moneks vuodeks tässä nää niinku muutama pieni ja. (H1)

Toisaalta abstrakteja toimijuutta tukevia opiskelun mahdollistajia olivat eteen tulleet tilanteet, joissa koettiin, että eteenpäin pääsemiseksi oli pakko tehdä jotakin tai palaset loksautettiin paikoilleen opiskelun suhteen kuin itsestään. Joissakin tilanteissa opiskelu toimi vaihtoehtona joko itselle vääräksi koetulle työlle tai työttömyydelle. Opiskelun mahdollistamisen taustalla saattoi olla myös jonkinlainen muutoksen liikkeelle laittava ja siihen pakottava kriisi.

Tai semmosta että et tavallaan niinku et nyt on pakko jotain tehdä ja se on meistä kiinni et mitä me voitais nyt tehdä. (H9)

Et jotenki meistä tuntuu että tämmöset monet palaset niinku loksautettiin paikoilleen et meillä on semmonen niinku kahden vuoden semmonen välivaihe. (H9)

Haastateltavat kuvasivat myös tilanteita, joissa päätös opiskelusta oli tehty perheen parhaaksi ja perheen etu edellä. Opiskelemaan hakeutumisesta oli keskusteltu yhdessä puolison kanssa tiiminä ja se oli todettu perhettä palvelevaksi ratkaisuksi esimerkiksi kouluttautumisesta seuraavan työllistymisen ja perheen elättämisen näkökulmasta. Yhdessä tapauksessa opiskelemaan hakeminen tarkoitti sitä, että myös puoliso pääsi toteuttamaan omia opiskeluhaaveitaan.

Me ollaan tasavertaisia ja meidän täytyy niinku ja me ollaan tiimi ja tää on niinku meistä kiinni nyt. (H9)

Mä päätin että mä oon itseasias niinku osa syynä tässä et se (puolison) niinku koko niinku tää urakuvio on seis itseasias koska mä vaan niinku nautin mun etuja tälle niinku itsekkäästi ja mut siitä ei oo niinku se ei palvele meidän koko perhettä (H9)

5.5.2 Yliopiston tuleminen vaihtoehdoksi

Useampi haastateltavista ei alun perin kokenut yliopisto-opintoja itselleen sopivaksi mahdollisuudeksi ja yliopisto näyttäytyi heille tavalla tai toisella etäisenä instituutiona. Opiskelusta ei ollut tarkkaa kuvaa eikä riittävää ymmärrystä, mikä rajoitti toimijuutta yliopistoon hakeutumisen suhteen. Mielikuva yliopistosta saattoi olla jopa negatiivinen ja se nähtiin vielä korkeatasoisempana laitoksena Suomessa kuin omassa aiemmassa kotimaassa.

Meillä oli ehkä siinä minun ympäristössä semmosia jotka, tosi paljon puhuttiin että ei ainakaan yliopisto. Se oli tosi semmonen negatiivinen se yliopisto että, ei me haluta olla semmosia akateemisia mukamas semmosia teoritietäjiä jotka ei lopulta tiedä käytännöstä mitään. Meillä oli ehkä semmonen ajatus. (H5)

Mut täällä on ehkä yliopisto on niinku se on vielä semmonen korkeampi laitos kun mitä se on Ruotsissa. (H1)

Yksi haastateltavista toi esiin hakeutumisen toimijuuttaan selkeästi estäneen, alkujaan virheellisen käsityksensä siitä, että hän ei voisi opiskella yliopistossa kieltä, joka on hänen oma äidinkieltensä. Tämä mahdollisuus oli mieluisa yllätys, kun samassa tilanteessa oleva maahanmuuttotaustainen tuttava kertoi siitä. Haastateltava päätyikin opiskelemaan kyseistä kieltä.

No aika mielenkiintoista oli että, venäjän kielen taustaisena voi olla opiskella sitä venäjä kieltä kyllä täällä. Se tieto oli yllätyksenä miulle. (H2)

Ainakin yksi haastatelluista oli osallistunut kotoutumiseen liittyvään koulutukseen, jossa opiskelun merkitys oli jäänyt pienemmälle huomiolle, ja painopiste oli ollut enemmänkin työllistymisessä. Haastateltavalla ei ollut muistikuvia siitä, että kouluttautumismahdollisuuksia olisi erityisemmin käyty läpi tai ainakaan tarkemmin esitelty. Tämän myötä mahdollisuudet opiskelemiseen, varsinkin yliopistossa, eivät olleet kovin selkeitä osallistujalle.

En mie muista kyllä että, siinä oli enemmän tavoite varmaa saada työpaikka, kuin opiskelupaikka. (H2)

Yliopisto-opintojen tulemista vartenotettavaksi vaihtoehdoksi yksilölle sivuttiin aiemmin tiedon lisääntymisen osalta jo osata-modaliteettiin liittyviä tuloksia käsitellessä. Pääasiassa ystäviltä ja tuttavilta ajan myötä saadun kokemustiedon lisääntyminen sai yliopiston näyttämään aiempaa kiinnostavammalta vaihtoehdolta ja avasi mahdollisuuksia toimijuudelle. Kun mielikuva yliopisto-opinnoista muuttui ja ne alkoivat näyttäytyä itselle mahdollisena vaihtoehtona, kynnys opintoihin hakeutumiselle madaltui ja haastateltavat päätyivät hakemaan yliopistoon.

Nyt oisin tähdännyt suoraan yliopistoon tällä tiedolla mitä mulla nyt on. (H1)

Niin jos oisin alun perin vähän ollut avarakatseisempi niin oisin ehkä heti alun perin hakenut yliopistoon vaikka heti suoraan lukiostakin. (H5)

Varsinkin aikuisena Suomeen tulleiden maahanmuuttotaustaisten haastateltavien keskuudessa tuttavilta, esimerkiksi muilta samassa tilanteessa olevilta maahanmuuttotaustaisilta ihmisiltä, saatu tieto opiskelumahdollisuuksista edesauttoi merkittävästi opintoihin hakeutumista. Nuorempana Suomeen muuttaneilla ja Suomessa peruskoulua ja/tai lukiota käyneillä haastateltavilla oli melko myönteisiä kokemuksia opinto-ohjauksesta, mutta heidänkin kohdallaan suurempi merkitys yliopistoon hakeutumisen kannalta oli läheisten kokemuksilla ja kannustuksella.

5.6 Tuntee

Tuntee-modaliteetilla Jyrkämä (2008, 195) ilmentää ihmisen perusominaisuutta arvioida ja arvottaa kokemiaan asioita ja tapahtumia sekä liittää kokemuksiin erilaisia tunteita tapahtumahetkellä ja sen jälkeen. Haastateltavien tähän modaliteettiin kytkeytyvät maininnat koskivat koettua tunnetta yliopisto-opinnoille saadusta tuesta tai tuen puutteesta erityisesti läheisiltä ihmisiltä. Myös heidän koulutusvalintoihin liittämänsä tunteet toimivat joko toimijuutta edistävinä tai haittaavina tekijöinä yliopisto-opintoihin hakeuduttaessa.

5.6.1 Läheisten tuki

Läheisten antama ja koettu tuki opinnoille ja niihin hakeutumiselle oli yksiselitteisesti toimijuutta kannatteleva tekijä haastateltujen puheissa. Tuen tunne liitettiin niin puolisoon, omiin lapsiin, ystäviin, omiin vanhempiin sekä laajemmin koko sukuun. Yksi oli pohtinut kouluttautumista omien tyttärensä kanssa, toinen sai rohkaisua isältään, kolmannen tukena oli poikaystävä. Tuki näkyi rohkaisuna kouluttautumiseen ylipäätään, ei välttämättä niinkään apuna tiettyjen koulutusvalintojen tekemiseen. Nuorempien haastateltavien kohdalla merkittävät tukijat löytyivät useammin omasta lapsuudenperheestä, kun taas vanhemmilla, jo omia lapsia saaneilla tukena oli useammin oma puoliso.

Äiti on tosi vahvasti aina tukenu, sen minkä on voinu et, se on ollu aina sitten rinnalla ja aina rohkassu siihen. (H4)

Sitten no ehkä just mun poikakaverin kanssa aina, jos on jotakin niin oon hälle puhunut ja hän on sitten kannustanut. (H5)

Tukea opintoihin hakeutumiseen koettiin saadun myös oikeanlaisten läheisten roolimallien kautta. Kun perheessä tai suvussa oli jo ennestään joku, joka oli jatkanut opintoja korkeakoulussa, se antoi mallin, avasi tietä ja auttoi ehkä myös haastateltua saamaan tukea omalle ratkaisulleen. Myös omasta, kodin ulkopuolisesta toimintaympäristöstä, tutuilta ja hieman tuntemattomiltakin saadut kommentit koettiin kannustaviksi.

Ja sitten jotenkin no, ehkä mun semmosena mallina on ollut tässä koulutuksen suhteen on ollut minun serkku. Hän on, onko hän minua jonkun viis vuotta vanhempi niin hän on oikeestaan ollut, kun meillä asuu lähellä, mehän asuttiin lähekkäin meidän perhe ja mun isän veljen perhe niin he on ollut meille perhe myös ja sitten siellä tää miun serkku, naispuolinen niin hän on ensimmäisenä lähtenyt opiskelemaan pitemmälle. Mut hän on tosiaan mennyt vaan ammattikorkeakouluun ja ehkä oon ottanut hältä sitten sitä oppia että oon itekin halunnut mennä opiskelemaan vähän korkeammalle. (H5)

Tällä hetkellä, no melkeen kaikki kenelle mie ystäville kerron että opiskelen ”joo joo hyvä jatka vaan nyt olet vielä nuori” [nauravat] jos vähän vanhempi ihminen että ”oi, itse ajattelen että piti mennä mutta en käynyt nyt mene vaa”. Kannustavat kaikki, tuttavat joo. (H2)

Kaksi haastateltavaa koki myös uskonnollisen johdatuksen merkityksellisenä opintoihin hakeutumiselleen. He ajattelivat, että Jumala, jokin itseä suurempi voima, oli johdattanut heitä opintoihin ja halusivat jatkaa sen tien seuraamista. He uskoivat myös saman korkeamman voiman auttavan heitä matkalla eteenpäin.

Sitten no voin kertoa että olen uskollinen ihminen, ja taas ajattelen että jos Jumala laitto minua sinnepäin sitten miun pitää jatkaa sitä tietä. Ja hän auttaa matkalla myös [nauraa]. (H2)

*Ja sit me aateltiin että kun me uskotaan niinku että Jumala on läsnä ja johdat-
taa meitä ja sit me aateltiin että et tää on niinku.. – – et tää on niinku this is
bigger than us. (H9)*

5.6.2 Läheisten tuen puute

Läheisten tuen koettu puute opiskeluille ja niihin hakeutumiselle näyttäytyi puolestaan ai-
neistossamme yksinomaan toimijuutta heikentävänä, negatiivisena tekijänä. Tuen puute nä-
kyi konkreettisesti siinä, että läheisiltä, kuten omalta lapsuudenperheeltä tai ystäviltä, ei
saatu rohkaisua korkeakouluopintoihin. Myös puolison antaman tuen puute tai tämän kiel-
teinen suhtautuminen opiskeluun siksi, että yliopistolla joutui viettämään paljon aikaa, hait-
tasivat toimijuutta. Puolison tuen puute tuli ilmi erään naispuolisen haastateltavan puheessa,
jolloin sen taustalla saattoivat olla myös kulttuuriset odotukset siitä, millainen on naisen ja
äidin rooli suhteessa kodin ja lasten hoitamiseen. Venäläisessä kulttuurissa vallitsee melko
perinteinen roolijako, kodin hoitamisesta vastaa usein nainen ja äitiyden suuri arvostus edel-
leen edesauttaa naisen roolia ”hoivaajana” (Novitsky 2013, 15–16).

*Tietysti oli niin nuori ja muuta ni ei ehkä ollut sillä tavalla ei ehkä kuitenkaan
ketä ois ollut niinku vähän niinku rohkaisemassa siihen. (H1)*

*En voi sanoa että perhe on kannustanut silloin kun aloitin kyllä mies alussa oli
iloinen, mutta sitten ei ihan, mutta olimme nuoria kyllä vois sanoa suoraan ja
ratkaista se yhdessä mut ei onnistunut. – – Mutta sitten kun kyllä mie jouduin
olla tässä (yliopistolla), enemmän kuin kotona hän ei tykännyt myös tästä. (H2)*

Toisaalta tuen puute näyttäytyi aineistossa perheen ja suvun opiskelemattomuuden kautta. Haastateltavien puheissa nousivat esiin saman perheen jäsenten keskenään erilaiset kokemusmaailmat, jotka olivat ainakin osittain riippuvaisia siitä, missä ja millaisessa yhteiskunnassa he olivat suurimman osan elämästään viettäneet. Vanhemmilla ei välttämättä ollut kovin suurta ymmärrystä yliopisto- tai korkeakouluopinnoista ylipäättään ja siksi myös kiinnostus oman lapsen opiskelua kohtaan saattoi olla vähäistä. Tällä oli merkitystä myös perheen sisäisille suhteille ja kommunikaatiolle koulutukseen liittyvissä asioissa. Oman perheen ja laajemmin suvun matala koulutustaso ja opiskelemattomuus hidasti koulutusvalintojen tekemistä. Läheisen roolimallin puuttuessa hakeutuminen korkeakouluun oli haasteellisempää.

No tietysti sitä, kannustusta ja sitä että he ois vähän kiinnostuneempia enemmän et tosiaan kun sanoin että mun vanhemmat ei hirveesti koulunkäynnistä tiedä eikä ymmärräkään. Mä tiiän sen et vaikka heille selittäis niin ei he välttämättä kuitenkaan ymmärrä koska he on asunut ihan erilaisessa ympäristössä. Mutta just sitä että ois enemmän, kyselisivät enemmän mut mie ymmärrän et kun he ei tiedä mitä kysellä tietystikään kun heillä ei oo mitään tietoutta niin ehkä sitä oisin kaivannut enemmän. Ja just et olisivat enemmän kiinnostuneita. (H5)

Ehkä se et mä en koskaan tienny et mihin lähtee, et se mun päätös synty tosi myöhään, niin jos perheessä, suvussa olis ollu enemmän opiskelleita niin musta tuntuu et se olis saattanu aikaistaa sitä mun päätöstä ja sitä kautta olis saattanu helpottaa sitä mun hakemista ja sisäänpääsyä. (H4)

5.6.3 Koulutusvalintoihin liittyvät tunteet

Haastateltavien tekemiin koulutusvalintoihin liittyi sekä toimijuutta edistäneitä että sitä estäneitä, tai ainakin koulutukseen hakeutumista hidastaneita tunteita. Yksi haastateltava ei ollut ajatellut tai uskonut pääsevänsä opiskelemaan yliopistoon, mutta rohkaistuttuaan hakemaan ja päästyään sisään hän koki suurta riemua sisäänpääsystä. Oman alan löytämisen hankaluus ja valinnan tekemisen koettu vaikeus haastoivat yksilön toimijuutta. Valinnan vaikeutta aiheutti myös se, että kiinnostuksen kohteita oli niin paljon ja kaikki alat kiinnostivat yhtä suuressa määrin.

Et jos mä olisin tosi vahvasti kiinnostunu jostain niinku matematiikasta niin sit se olis matikka tai jotain ohjelmointia tai jotain, mut sit, mua kiinnosti tasasesti niinku kaikki et se vähän vaikeutti sitä mun päätöstä, että sen takia tosi pitkään sitten. (H4)

Hakeutumisvaiheen toimijuutta puolestaan tukivat havainnot ja koetut tunteet siitä, että yliopisto olisi itselle sopiva paikka. Yksilö oli saattanut käydä pitkääkin pohdintaa siitä, voisiko yliopisto-opiskelu sopia itselle, ja esimerkiksi lisääntyneen tietämyksen tai läheisten tuen myötä tämä tunne lopulta vahvistui niin, että hakeuduttiin yliopistoon. Myös ajan kanssa kehittynyt tunne ja ajatukset siitä, että ei tarvitse olla samanlainen ja tehdä omassa elämässä samanlaisia ratkaisuja kuin esimerkiksi muut oman lähipiirin nuoret, tuki valintaa lähteä opiskelemaan yliopistoon.

Sit mie vaan jotenkin tajusin että yliopisto onkin mun juttu. Et mie oon aina hirveen kiinnostunut tieteistä ja teorioista ja kaikesta semmosesta niin sitten tuntu vaan et palaset loksahdella paikoilleen et on niin kun.. (H5)

No ehkä rohkaistuini että jotenkin varmaan päätti että ei tarvi olla samanlainen kun muut että mennä vaan että vaikka ollaankin puhuttu että yliopisto on ihan kauhee paikka, ei sinne kannata mennä niin olla kuitenkin eri mieltä ja mennä. Joo. (H5)

Koulutusvalintaan liittyen myös ajatus oman äidinkielen opiskelemisesta yliopistossa herätti ennalta lähinnä ristiriitaisia ja turhautumisen tunteita ja sen myötä heikensi toimijuutta. Yhden haastatellun kohdalla hän ei ensin kokenut oman äidinkielen opiskelemistä millään tavalla kiinnostavana, mutta tehtyään kuitenkin paljon erilaisia kyseiseen kieleen liittyviä töitä, päätyi lopulta hakeutumaan kielen pääaineopintoihin. Oman äidinkielen opiskelusta kertominen tuttaville tuntui opiskelijasta itsestään hieman naurettavalta.

Joo ja se kuulosti naurettavalta sanoa tuttavilla ku mä tuttaville kun mähän oon itse Ruotsista siis ja kun silloin kun mä muutin ni mies sano että et (ep) opiskelemaan täällä niinku ruotsi et vaikka ruotsin opettajaks tai se tuntui niin kaukaiselta ei kiinnosta yhtään ja mua oikeestaan ne työt mitä mä oon nyt tehny ne on liittyny oikeestaan kuitenkin kieleen loppujen lopuks, et on tota ollut lentokentällä virkailijana ja tai mä opiskelin silloin sitten tradenomiksi ja tota no sit on tehnyt käännöstöitä tulkkauksia ja ja tota nyt neljä viimeistä vuotta ollut luokanopettajana ruotsinkielisessä koulussa. (H1)

6 MAAHANMUUTTOTAUSTAISTEN OPISKELIJOIDEN TOIMIJUUDEN KOORDINAATIT

Halusimme tarkastella maahanmuuttotaustaisten opiskelijoiden korkeakouluun hakeutumista myös ulkopuolelta, toimijuuden koordinaattien, eli toimijuutta merkittävästi rakentavien tai rajoittavien rakenteiden tai niitä tuottavien merkitysten kautta (Jyrkämä 2008, 193). Aineistossamme koordinaateista korostuivat selvästi etnisyys sekä ikä ja elämäntilanne. Etnisyyden koordinaatilla kuvaamme yksilön kulttuurista taustaa ja sen tuomia laajoja tapoja ymmärtää maailmaa ja toimia siinä. Kohderyhmällämme etnisyys näyttäytyy laajana teemana, jossa yhdistyvät sekä heidän yhteytensä suomalaiseen kulttuuriin että heidän merkittävä suhteensa johonkin tai joihinkin muihin kulttuureihin, eli koska kyseisen ryhmän jäsenet elävät useamman kulttuurin vaikutuspiirissä. Etnisyys on teemana varsin moninainen ja monipuolinen, mutta tutkimme sitä tässä tutkielmassa vain yhteydessä korkeakoulutukseen hakeutumiseen. Elämäntilanteella puolestaan tarkoitamme yksilön elämässä tietyllä hetkellä vallitsevia, muutokselle alttiita olosuhteita sekä hänen ikäänsä. Seuraavaksi esittelemme analyysissä saamiamme toimijuuden koordinaatteihin etnisyys sekä ikä ja elämäntilanne liittyviä tuloksia omissa alaluvuissaan.

6.1 Etnisyys

Etnisen taustan merkityksiä maahanmuuttotaustaisen väestön koulutusvalinnoille on tutkittu Suomessa erityisesti toisen asteen koulutussirtymässä, jossa etnisyydellä on nähty olevan monenlaisia merkityksiä ihmisten koulutusvalinnoissa (ks. esim. Airas ym. 2019; Kilpi-Jakonen 2017; Souto 2016). Etnisyys näkyy alavalinnoissa sekä koulutukseen hakeutumisessa

ja valikoitumisessa ilmenevinä laajoina trendeinä tilastoissa, mutta yksilöiden henkilökohtaiset valinnat ja niiden perusteet ovat pitkälti jääneet tutkimuskentällä vähemmällä huomiolla.

6.1.1 Vanhempien ja yhteisön merkitys

Aineistossamme etnisyys korostui koulutusvalintaa tehdessä vanhempien sananvallan ja mielipiteiden koettuna merkityksenä. Vanhempien merkitys omassa taustakulttuurissa esiintyi yhteydessä siihen, miten merkittävänä vanhempien mielipiteet, näkemykset ja toiveet näyttäytyivät yksilön tekemissä valinnoissa. Vanhemmat voivat osaltaan lisätä yksilön todennäköisyyttä hakeutua korkeakoulutukseen vaatimalla sitä tai asettamalla sen arvostettavaan ja tavoiteltavaan asemaan. Tämä näkyi aineistossamme erityisesti entisen Neuvostoliiton ja nykyisen venäläisen kulttuuritaustan omaavilla vastaajilla, joilla vanhempien mielipiteen merkitys ja korkeakoulutuksen tuoman statuksen arvostus yhdistyivät. Venäläisessä kulttuurissa koulutusta ja sivistystä pidetään suuressa arvossa ja lapsen koulutuksellisen menestyksen nähdään heijastuvan koko perheeseen. Vanhempien mielipiteillä ja toiveilla on merkittävä painoarvo – lapsi saa olla eri mieltä vanhempiensa kanssa ja kritisoida heidän päätöksiään, muttei uhmata niitä. Vanhempien myös katsotaan tietävän mikä on lapselle parhaaksi. (Novitsky 2013, 15–18.) Näiden kulttuuristen normien valossa ei ole siis yllättävää, että juuri venäläisen taustan omaavat vastaajat toivat vahvasti esiin vanhempiensa näkemysten ja odotusten merkitystä.

Vanhempien rooli voi kuitenkin olla myös yksilön koulutuksellista toimijuutta heikentävä tekijä. Aineistossa tuotiin tästä esimerkkeinä esiin koulutuksellisten roolimallien puuttuminen suvusta sekä vanhempien osittain tiedonpuutteesta johtuva välinpitämättömyys liittyen kouluttautumiseen, joka näyttäytyi siinä, miten perheen sisällä koulutuksesta puhuttiin ja miten tärkeänä se nähtiin. Osalla vastaajista korkeakouluttautuminen nähtiin miltei itsensäselvyytenä – odotuksena ja velvollisuutena – kun taas osalla sitä ei edes nostettu esiin vaihtoehtona. Marja Peltola totesi väitöskirjatutkimuksessaan, että maahanmuuttotaustaisilla perheillä koulutuksen arvostus näkyi läpikäyvänä teemana riippumatta sukupolvesta, perheestä ja etnisestä taustasta (Peltola 2014, 104). Koulutus onkin kysymys, joka merkityksellistyy yksilön suhteessa tämän perheeseen ja taustakulttuuriin, sekä näiden keskinäiseen

suhteeseen. Aineistossamme osa haastateltavista pohti oman taustakulttuurinsa suhdetta koulutukseen ja työelämään ja erityisesti haastateltava H5 erottui tässä selkeästi muista osallistujista. Hän toi esiin oman kokemuksensa ja tulkintansa taustakulttuurinsa suhteesta koulutukseen, jossa korkea koulutustaso näyttäytyi hänen mukaansa toissijaisena yleisen työllistymisen ja itsensä elättämisen rinnalla. Kyseinen haastateltava kuvaa tätä ajatusmaailmaa laajemmin suhteessa juuri vietnamilaiseen kulttuuriin ja asuinpaikkakuntansa vietnamilaiseen yhteisöön, ei vain osana oman perheensä sisäistä kulttuuria.

Että ainakin mun maalaiset siis vietnamilaiset niin en oikeestaan tiedä kun mun tästä piiristä mä tiedän yhden joka on käynyt yliopiston. Et siihen just vaikuttaa ne arvot että ei just arvosteta sitä et on korkeesti koulutettu vaan ylipäänsä sitä et saa jotain töitä ja ansaitsee elantonsa sillä et tekee töitä. Et se ei oo niin, et paljon saat palkkaa, kunhan vaan tekee töitä ja pärjää ja näin niin sit itekin koen.. Jotenkin tuntuu että on varmaan muuallakin, sit se sama ajatusmaailma että, kun vaikka tullaan Suomeen jostain muualta niin halutaan vaan hankkia se ammatti ja tehdä töitä. (H5)

Taustamaan kulttuuriin liittyvien ohjaavien merkitysten lisäksi eräs vastaaja toi esiin oman uskontonsa, islamin, koulutusvaihtoehtoja rajaavan vaikutuksen. Vaikka uskonto ja etnisyyden eivät ole toisiinsa rinnastettavia tekijöitä, yhdistetään Suomessa islam merkittävässä määrin tummaan ihonväriin ja ”erilaiseen” kulttuuriin. Islamin usko ja sitä noudattavat muslimit nähdään Suomessa pitkälti juuri osana rodullistettua ei-valkoista vähemmistöä. (Riitaaja 2013, 127.) Tästä syystä uskonnon kulttuuristen merkitysten pohtiminen osana etnisyyden teemaa on perusteltua. Vastaaja toi esiin islamin harjoittamiseen liittyvien tekijöiden kuten naisten huivin käytön mahdolliset merkitykset koulutusvalinnoille ja kiellon koron kanssa toimimisesta estona pankissa työskentelylle. Omaan alaansa liittyen vastaaja toi esiin erilaisia eettisiä kysymyksiä kuten abortin ja eutanasian, jotka ovat islamin mukaan kiellettyjä, mutta totesi näiden olevan yleisestikin kiistanalaisia aiheita lääketieteellisessä yhteisössä. Uskontojen koulutusvaihtoehtoja rajaavaa merkitystä on tutkittu vain vähäisesti sekä kotimaassa että kansainvälisesti. Teema on kuitenkin noussut esiin yksittäisissä tutkimuksissa, erityisesti yhteydessä islamin uskoon sisältyviin rajoituksiin koskien esimerkiksi pukeutumista ja ruokasäännöksiä sekä siihen miten musliminuoret itse hahmottavat uskonnon merkityksen osana koulutusvalintaansa (ks. esim. Souto 2016, 51).

6.1.2 Taustan sosiaaliset merkitykset ja syrjivät seuraukset

Oman etnisen taustan merkitykset muiden ihmisten suhtautumiselle nähtiin pääsääntöisesti vähäisinä tai niitä ei noteerattu laisinkaan. Vain yksi vastaaja näki taustansa aiheuttaneen negatiivista kohtelua yliopistossa. Yleisesti yliopisto nähtiin avoimena ja moninaisuuden hyväksyvänä ympäristönä. Eräs rodullistettu vastaaja toi esiin myös sen, etteivät ympäröivän ihmisjoukon etninen moninaisuus tai sen puute olleet merkittäviä hänen kokemuksissaan ihmisten suhtautumisesta häneen. Rasismia on tutkittu runsaasti sekä yleisesti osana suomalaista yhteiskuntaa että osana koulumaailmaa (ks. esim. Souto 2011; Zacheus 2019). Onkin mielenkiintoista, ettei aineistosta noussut esiin merkittäviä mainintoja liittyen rasismiin kokemuksiin. Tämä voi osaltaan johtua siitä miten haastateltavat itse hahmottavat rasismia. Aineistossa rasismi nähtiin hyvin vakavana ja painavana asiana, johon liitettiin esimerkiksi fyysinen väkivalta, avoin vihamielisyys ja ”todellinen” rasismi, kuten palkkaamatta jättäminen etnisen taustan vuoksi. Rasismi on kuitenkin Suomessa latautunut ja kiistanalainen aihe, johon viitataan julkisessa keskustelussa usein myös erilaisilla lievemmissä tai kevyemmiksi koetuilla termeillä, kuten syrjintä, kiusaaminen ja suvaitsemattomuus. Rasismiin kokemuksista kertominen voi myös olla yksilötasolla haastavaa – ilmiöön liittyy pelko leimautumisesta ja kokemus haavoittuvaisuudesta. Rasismista vaikeneminen voi myös itsessään olla selviytymiskeino sen käsittelyyn ja keino todistaa oma pärjääminen. (Souto, Honkasalo & Suurpää 2015, 136–137, 140.) Aineistossa tuotiin esiin myös kokemuksia kiusaamisesta, pilkkaamisesta ja kohdatuista ennakkoluuloista, mutta näitä ei suoranaisesti nimitetty rasismiksi tai laskettu siihen kuuluvaksi. Eräs haastateltava toi puheessaan esiin ”ihonvärirasmin” olevan ”nimirasismia” vahvempaa Suomessa, ja uskovansa oman suomen kielitaitonsa ja ”valkoisuutensa” suojelevan häntä rasismilta.

Koulutuksen ulkopuolella osallistujat kokivat kohdanneensa enemmän negatiivisuutta, pääsääntöisesti erilaisten ennakkoasenteiden ja stereotyyppien muodossa, mutta nämäkin maininnat jäivät aineistossa vähäisiksi. Ennakkoasenteet liittyivät usein oletettuun kielitaitoon, mutta myös etnisyyteen liittyviä stereotyyppioita nousi esiin esimerkiksi venäläistaustaisten vastaajien joukossa, jossa ”ryssittely” nostettiin esiin arkisena kokemuksena, johon pitää vain tottua. Se, että juuri venäläistaustaiset vastaajat kertoivat syntyperänsä mukaisesta syrjinnästä, kertoo osaltaan suomalaisen yhteiskunnan yleisestä ja laajasta

venäläisvastaisuudesta, jossa käsitykset kyseiseen kulttuuriin ja sen kasvatteihin ovat pääsääntöisesti kielteisiä ja yleistäviä (ks. esim. Puuronen 2011, 67–110).

Kielitaitoon liittyvää varautuneisuutta oli esiintynyt myös yliopistokontekstissa. Alkuvaiheen ennakkoluuloista niin työelämässä, koulutuksessa ja arjessa päästiin eroon tyypillisesti melko nopeasti, kunhan yksilö ensin todisti olevansa ammattitaitoinen henkilö tai yleisesti ”hyvä tyyppi”. Tämä vaatimus oman osaamisen, olemuksensa ja työelämäsoveltuvuutensa todistamisesta on kuitenkin ylimääräinen haaste, jonka juuri maahanmuuttotaustaiset henkilöt kohtaavat työelämässä. Kyhän (2011, 138–142) väitöskirjatutkimuksen mukaan korkeakoulutetut maahanmuuttajat nimesivät merkittävimmiten työllistymisen haasteiksi heikon kielitaidon, etniseen taustaan perustuvan syrjinnän ja ulkomailla hankitun tutkinnon ja työkokemuksen vähäisen arvostuksen.

Mut, selvästikin kun ihmiset saavat tietää että sä oot toisesta kulttuurista niin alkaa vähän, olemaan niin että, varmastiko tajuat nyt mitä mä oon sanonut, rupeavat puhumaan hitaammin, miltei tavuttamalla sanoja, ja kysyvät koko ajan että varmasti sä tajuat mistä on kyse. – – Tietenkin se on varsin pikaista että on alkumetreillä jos voidaan puhua siitä että heti kun, jatketaan tätä keskustelua paljastuu että sä ootkin ammattitaitonen, sä tajuat mistä on kyse, sä tajuat kaiken mitä sulle sanotaan. Mutta alkumetreillä voi olla jonkinlaista stereotypisointia ehdottomasti. (H8)

Vaikka etnisen taustan negatiiviset merkitykset nähtiin vähäisinä, on niillä silti ollut merkitys yksilön omaan toimintaan, pääsääntöisesti itsensä suojelemiseen. Tämä aktiivinen suojeleminen esiintyi aineistossa esimerkiksi oman etnisen taustan pitämisenä yksityisenä vaikka sitä kysyttäisiinkin sekä nimittelyn sietämisenä. Sujuvan suomen kielentaidon, oman ”valkoisuuden” ja suomalaisen nimen on nähty passiivisesti suojelevan mahdollisilta negatiivisilta kokemuksilta. Tämä rasismilta ja ennakkoluuloilta suojautuminen oman etnisyyden ”salaamisella” näkyy luontaisena reaktiona valtaväestön kanssa toimittaessa. Souto (2011) toi peruskoulussa tapahtuvaa rasismia käsittelevässä väitöskirjassaan esiin maahanmuuttajanuorten kohtaamiset valtaväestön kanssa, jotka hahmotettiin tilanteina, joissa nuorten tuli olla jatkuvasti varuillaan siitä mitä sanoivat, tekivät tai paljastivat itsestään, sillä tämä kaikki voitiin hypoteettisesti tulla kääntämään heitä vastaan. Avautuakseen itsestään ja taustastaan valtaväestön edustajalle odotettiin tältä näyttöä siitä, ettei tämä tulisi väärinkäyttämään näitä luottamuksella jaettuja tietoja. (Souto 2011, 143). Myös Puuronen (2011) on tuonut esiin

yksilön oman etnisyyden piilottamiseen liittyviä tietoisia valintoja, kuten päätös olla puhumatta omaa äidinkieltä lasten kanssa julkisilla paikoilla tai ottaa etäisyyttä omaan etniseen yhteisöön. Oma taustakulttuuria kohtaan koettu halveksunta voi johtaa sen jäsenten kokemaan häpeään ja esimerkiksi omasta kieli- ja kulttuuritaustasta luopumiseen eli pakkoassimilaation. (Puuronen 2011, 99–103.)

Vaikka rasismilta ja syrjinnältä suojautuminen tuotiin esiin haastatteluissa, aineistossamme ei noussut esiin mainintoja eri yliopistojen tai koulutusalojen oletetusta suvaitsevaisuudesta tai suvaitsemattomuudesta, tai näiden merkityksistä omissa valinnoissa. Tällaisia kommentteja ei myöskään nostettu esiin osana aiempia koulutuksia. Ainoa teemaa sivuava kommentti kuvasi suomalaista yliopistoa yleisesti suvaitsevaisena instituutiona, ei tiettyä oppilaitosta tai koulutusala. Erinäisissä tutkimuksissa on kuitenkin nähty yhteys maahanmuuttotaustaisten henkilöiden koulutusvalintojen ja koulutusten ja instituutioiden etnisen moninaisuuden välillä (ks. esim. Souto 2016; Ball, Reay & David 2002). Voidaankin pohtia, ovatko osallistujien aiemmat hyvät ja suvaitsevaiset koulukokemukset osaltaan mahdollistaneet tai edesauttaneet päätöstä hakeutua korkeakoulutukseen. Jos aiemmissä koulukokemuksissaan ei ole joutunut kohtaamaan rasismia, sitä ei välttämättä ole odottanut kohtaavansa myöskään yliopistossa. Tällöin ympäristön oletettu suvaitsevaisuus tai suvaitsemattomuus ei ole näyttäytynyt merkittävänä tekijänä koulutusvalinnoissa korkeakouluun hakeutuessa.

6.1.3 Haasteet työllistymisessä

Osallistujien etninen tausta tuotiin haastatteluissa esiin myös puhuttaessa työllistymisestä. Yleisesti itse taustan ja kansalaisuuden uskottiin merkitsevän vähäisesti työllistymisessä, mutta vieraskielisen sukunimen todettiin vaikeuttavan sitä huomattavasti. Useat haastateltavat toivat esiin omia kokemuksiaan vaikeuksista päästä työhaastatteluihin paperihaun kautta ja haastatteluissa esiintyvistä tarpeista todistaa pätevyytensä. Nämä tulokset vastaavat aiempia tutkimuksia, joissa suomalaisten työmarkkinoiden etninen syrjintä on tuotu esiin. Vuonna 2012 julkaistun Työ- ja elinkeinoministeriön tutkimuksen mukaan ero suomalaisen ja venäläisen sukunimen omaavien työnhakijoiden haastattelukutsuissa oli erittäin merkittävä (Larja ym. 2012, 162). Myös vuonna 2020 julkaistun tutkimuksen mukaan ei-suomalainen nimi heikentää huomattavasti työnhakijan todennäköisyyttä tulla kutsutuksi

työhaastatteluun ja tämä syrjintä nimen perusteella korostui erityisesti ei-eurooppalaisten nimien kohdalla (Ahmad 2020, 491). Yksi tutkimuksemme osallistuja oli tehnyt päätöksen vaihtaa sukunimensä suomalaiseen nimeen helpottaakseen omaa työllistymistään, ja siten häivyttää etnisyyttään.

Etnisyyden työllistymiseen liittyvät hyödyt painoutuivat kielitaitoon ja kulttuuriseen kompetenssiin, kuten valmiuteen kohdata hyvin erilaisia ihmisiä. Eräs vastaaja vitsaili myös ainakin erottuvansa työmarkkinoilla muista juuri ”rodullisuutensa” ansiosta. Tilastokeskuksen selvityksen mukaan syntyperän mukaiset erot työllistymisessä korostuvat juuri korkeakoulutettujen ja erityisasiantuntijatehtävissä toimivien henkilöiden kohdalla. Korkea-asteen koulutus parantaa maahanmuuttotaustaisten työllistyvyyttä, muttei muilta osin kohenna heidän työmarkkina-asemaansa yhdenvertaisesti valtaväestön kanssa. Maahanmuuttotaustaiset korkeakoulutetut ovat myös useammin alityöllistettyjä ja heidän työsuhteensa ovat valtaväestöä prekaarimpia. Tutkimuksissa onkin nostettu esiin kysymys siitä, missä määrin korkeasti koulutetun maahanmuuttotaustaisen väestön osaamista ja asiantuntijuutta osataan ei ainoastaan hyödyntää vaan myös arvostaa suomalaisessa työelämässä. (Sutela 2015, 108–109.)

6.2 Ikä ja elämäntilanne

Aineistomme sisälsi eri ikäisten, eri iässä Suomeen muuttaneiden sekä eri ikävaiheissa ja elämäntilanteissa opintonsa aloittaneiden opiskelijoiden haastatteluja. Iän ja vaihtelevien elämäntilanteiden merkitys opintojen aloittamiselle tuli useammin esille niiden haastateltujen puheessa, jotka olivat tulleet Suomeen ja aloittaneet nykyiset opintonsa vasta aikuisena. Aikuisten opiskelijoiden kohdalla iän myötä kertyneellä elämäkokemuksella sekä yksilöllisellä elämäntilanteella on havaittu olevan eri tavoin merkitystä muun muassa opintoihin hakeutumisen sekä niiden etenemisen suhteen (ks. esim. Nori & Vanttaja 2018, Uusitalo & Korhonen 2012). Aineistossamme omalla iällä koettiin olevan merkitystä opiskeluun ja opintojen aloittamiseen motivoiville tekijöille sekä opiskeluun liittyville sisäisille resursseille. Elämässä perheellistymisen myötä esille nousseet eri realiteetit sekä edesauttoivat että haittasivat opiskelemaan hakeutumista. Aikuiset opiskelijat nostivat esiin myös taloudelliset järjestelyt opintoihin hakeutumisen mahdollistajana.

6.2.1 Iän merkitys motivaatiolle

Useat haastatelluista kokivat, että iän myötä heidän suhtautumisensa korkeakouluopintoihin ja -opiskeluun oli muuttunut. Kertyneen elämäkokemuksen katsottiin aiheuttaneen sen, että opiskeluun motivoivat tekijät olivat nyt erilaisia kuin nuorempana. Aiemmin tärkeimpänä tavoitteena oli ehkä pidetty valmistumista ja tutkinnon suorittamista niin, eikä itse oppimisella aina ollut niin suurta merkitystä. Iän myötä puolestaan juuri itselle merkityksellisten asioiden oppiminen ja uusien tietojen ja taitojen omaksuminen nähtiin tärkeimpänä motivoivana tekijänä. Mercerin (2007) mukaan aikuisten opiskelijoiden kohdalla korostuvat vahvemmin omaan itseensä liitetyt ja henkilökohtaiset motivaatiotekijät verrattuna nuorempiin opiskelijoihin. Aikuisten opiskelijoiden tavoitteiden on havaittu poikkeavan nuorempien opiskelijoiden vastaavista myös esimerkiksi siinä, kuinka he haluavat kriittisesti peilata oppimaansa aiemmin koettuun elämään ja omaksuttuun tietoon. He liittävät opintoihin kokonaisvaltaisia, niin ammatillisia kuin itsen ja oman osaamisen kehittämisen tarpeita. (Uusitalo & Korhonen 2012, 119.)

Mut ei se, ikä ei välttämättä oo huono asia koska mä oon huomannu että mun opiskelumentaliteetti on aivan täysin erilainen kun näillä muilla että siis.. Monikin yrittää mennä sieltä mistä aita on matalin niin, mä sitten yritän vaan pahkata sitä tietoo päähän että mä oikeesti haluan oppia sen. Mut se tulee, todennäköisesti ihan pelkästään sen takia että mul on ikkää sen verran enemmän. Tietää jo että, nää asiat on aika tärkeitä sitten loppupeleissä. (H6)

Oppimisen ja osaamisen kehittämisen korkean motivaation taustalla oli uuden oppimisen sisäisen halun lisäksi se, että opintoja suoritettiin jotakin tiettyä tavoiteltua työtehtävää tai pätevyyden hankkimista varten. Pätevyyden saavutettua haluttiin todella olla osaavia opiskelluissa asioissa. Aikuisiällä opintoihin hakeutumisen taustalla voi olla myös yksilön halu jatkaa aiemmin kesken jääneeksi koettua koulutuspolkuaan, ikään kuin saattaa opiskelu itseä tyydyttävään päätökseen (Partanen 2011, 16). Aineistossamme tämän voi nähdä nousseen esiin siinä, että oma asiantuntijuus haluttiin yliopisto-opintojen kautta nostaa akateemiselle tasolle ja toisaalta koettiin tarpeelliseksi todistaa itselleen ja muille, että kykenee suoriutumaan yliopisto-opinnoista.

Yksi haastatelluista toi esiin sen, että aikuisiällä korkeakouluopintoihin hakeutumisen taustalla voi positiivisten asioiden, kuten oppimisen halun, lisäksi olla myös muunlaisia tekijöitä. Hänen mielestään myös tietynlainen toivottomuus omassa elämässä tai elämäntilanteessa voi toimia motivaationa. Toivottomuuden voi kääntäen ajatella olevan koettua toivetta tai halua muuttaa asioita omassa elämässään, mikä puolestaan motivoi kouluttautumaan ja hakemaan muutosta sen avulla. Norin ja Vanttajan (2018, 288–289) mukaan koulutus voikin toimia koettuna reittinä uuteen, ”parempaan” elämään ja pois vaikeaksi koetusta elämäntilanteesta.

6.2.2 Opiskelun erilaiset resurssit aikuisena

Motivaatiotekijöiden lisäksi haastatellut kokivat iän myötä tapahtuneita muutoksia myös omassa sisäisissä opiskeluun liittyvissä resursseissaan. Suuri osa muutoksista oli positiivisia, kuten elämäkokemuksen myötä koettu itsevarmuuden lisääntyminen, mikä on edesauttanut opiskelemaan lähtemisessä. Yksilön itsevarmuuden on toisaalta havaittu myös lisääntyvän aikuisena yliopistossa opiskelemisen myötä (Mercer 2007, 20). Itsetunnon koheneminen näyttäisi olevan siis sekä opintoihin hakeutumista edesauttava tekijä että niiden seuraus. Kertynyt muu opiskelu- ja elämäkokemus oli myös auttanut ymmärtämään, että yliopisto voisi ollakin itselle sopiva opiskeluympäristö, vaikka aiemmin asian oli nähnyt eri tavalla. Nori ja Vanttaja (2018, 284, 288) ovat myös havainneet, että varsinkin työläistäustaisilla aikuisopiskelijoilla yliopistokoulutukseen hakeutumista on edeltänyt ”kypsymisvaihe”, jonka aikana itsetuntemus sekä ymmärrys omista vahvuuksista on kehittynyt, tuntemus yliopisto- maailmasta on lisääntynyt tai itselle sopiva ala on kirkastunut.

Toisaalta opiskeluun nähtiin olleen nuorempana käytettävissä enemmän sisäisiä resursseja kuin nyt ja näin myöhemmässä vaiheessa elämää se koettiin fyysisesti ja henkisesti kuluttavammaksi kuin nuoruudessa. Putkurin (2008, 53) mukaan aikuisten kohdalla opiskelun arki vaatii usein ajankäytön tasapainottelua ainakin opintojen ja perheen, mutta monesti myös palkkatyön välillä, mikä saattaa aiheuttaa haasteita jaksamiseen. Pelkästään aikuisille suunnatut opinnot on yleensä pyritty suunnittelemaan rakenteeltaan muuta elämää huomioivaksi ja esimerkiksi työnteon opintojen ohessa mahdollistavaksi. Aikuisia opiskelee kuitenkin paljon myös esimerkiksi yliopistojen lähinnä nuorempien opiskelijoiden elämäntilanteen

ehdoilla rakennetuissa tutkinto-ohjelmissa, jolloin opiskelemisen yhdistäminen muuhun elämään voi vaatia enemmän ponnistelua (Uusitalo & Korhonen 2012, 118).

Ikään ja omaan elämäntilanteeseen yhdistyi myös omien tehtyjen ja toisaalta edessä olevien valintojen pohdintaa. Vaikka näin jälkikäteen ajatellen korkeakoulutus olisi ollut hyvä ja sopiva vaihtoehto jo nuorempana, aiemmin tehtyjen valintojen ja matkan varrella mahdollisesti käytyjen muiden koulutusten kuitenkin koettiin tehneen itsestä sen ihmisen, joka nyt on. Kouluttautumisella on elämässä tärkeä rooli oman identiteetin kehittymisen kannalta. Nuoruudessa tehtyjen valintojen uudelleenarviointi ja sitä myötä oman identiteetin tietynlainen kyseenalaistaminen myöhemmin on yhä yleisempää, kun yksilön elämä ei etene enää suoraviivaisesti yhden koulutuksen kautta loppuiksi työelämään. Aikuisiän uudelleen kouluttautumisella voidaan kompensoida nuoruusiässä tehtyä ja pidemmän päälle itselle epäso-pivaksi osoittautunutta valintaa ja saada ”toinen mahdollisuus” tai aivan uusi alku esimerkiksi juuri työelämässä. (Nori & Vanttaja 2018, 278.) Mercer (2007, 21) kuvailee tällaista tilannetta vaiheeksi, jossa yksilö neuvottelee uudelleen omaa minäänsä ja suhdettaan ympäröivään maailmaan.

Opiskelualaan ja opiskelemaan lähtemiseen liittyvät valinnat ja niissä koettu epävarmuus saivat 40-vuotiaan haastatellun kokemaan, että hän on tässä vaiheessa elämäänsä tekemässä niitä samoja valintoja ja pohtimassa samoja asioita, joita kävi läpi nuoruudessaan, teini-ikäisenä. O’Shea (2014, 5) toteaa, että omien koulutus- ja uravalintojen miettiminen uudelleen liittyy usein erilaisiin elämässä koettuihin käännekohtiin, kuten esimerkiksi perheen perustamiseen tai työttömyyteen. Tällaiset käännekohdat voivat sulkea vanhoja ja toisaalta avata uusia toiminnan mahdollisuuksia sekä tuottaa muutoksen tekemisen edellytyksiä. Eräänlainen elämänmuutos ja ”kriisitilanne” olikin tässä tapauksessa 40-vuotiaan haastatellun pohdintojen liikkeelle laittavana voimana. Myös monen muun haastatellun kohdalla opiskelemaan hakeutumisen taustalla näyttäytyi jokin elämän muutostilanne, jonka myötä opiskelu oli mahdollistunut.

6.2.3 Elämäntilanne perheellisenä

Opintoihin hakeutumisen toimijuuden kannalta merkityksellinen, elämäntilanteeseen liittyvä olosuhde oli lasten saaminen tai ylipäätään perheellisyys. Perheellistymisen katsottiin nostaneen esiin elämän realiteetteja, sellaisia reunaehtoja ja rajoituksia, joita ei voinut kiertää. Perhe-elämän ja opiskelun yhdistäminen asetti erilaisia vaatimuksia yksilölle ja opiskelijuus tuli omaksua yhdeksi rooliksi muiden jo olemassa olevien oman elämän roolien joukkoon. Elämäntilanne ja opiskelu perheellisenä nähtiin hyvin erilaisena kuin nuorempien ja lapsettomien yliopisto-opiskelijoiden tilanne.

Lasten saaminen oli voinut estää opintoihin hakeutumista tai hidastaa merkittävästi niiden suorittamista. Opiskelun ja perhe-elämän yhdistämisen haasteet tulivat esiin myös hankaluutena sitoutua opintoihin ja omaan opiskeluyhteisöön. Myös muihin tutkinto-opiskelijoihin verrattuna korkeampi ikä koettiin yhteisöstä tietyllä tapaa erottavana tekijänä. Uusitalon ja Korhosen (2012, 130) tutkimuksessa aikuisten opiskelijoiden elämäntilanteen katsottiin vaikuttavan siihen, että he suorittavat opintoja melko itsenäisesti ja itseohjautuvasti, mikä vähentää sosiaalista integroitumista yliopistoon. Sosiaalisia kontakteja muihin opiskelijoihin ei syntynyt eikä niitä aina kaivattukaan. Opintojen sekä perhe- ja työelämän tiiviiden aikataulujen ohella aikuisella opiskelijalla ei välttämättä jää enää aikaa tai toisaalta intoakaan osallistua opintojen ulkopuolisiin yliopiston tapahtumiin, varsinkin jos muiden osallistujien ikärakenne tai elämäntilanne poikkeaa kovin omasta tilanteesta.

Suhtautuis ihan eri tavalla vaikka tähän opiskelijaelämäni et kyllähän siis, oon käynyt näissä opiskelijariennoissa ja näin mut se ei tunnu samalta kun et jos ois mennyt sen ikäisenä kun muut ois mennyt. (H5)

Toisaalta perheellisyys oli myös opintoihin hakeutumista vahvasti edistävä tekijä. Perheen elättämiseksi tarvittiin työllistävä ammatti ja omia, jossakin tapauksessa hyvin laajojakin, mielenkiinnon kohteita tuli sen vuoksi yrittää kohdistaa johonkin tiettyyn toimenkuvaan ja sitä vastaavaan koulutukseen, mikä aiheutti paineita. Elämän realiteettien, perheen toimeentulon ja muutoinkin perheen parhaan huomioiminen korostui koulutusvalintojen taustalla. Koulutusta voidaan yhtäältä tarkastella investointina, joka lisää työllistymisen todennäköisyyttä ja parantaa mahdollisuuksia kasvattaa ansioita (Nori & Mäkinen-Streng 2017, 324).

Korkeakoulutukseen hakeutuminen nähtiin myös tässä aineistossa keinona tarjota perheelle elatus ja toiveiden mukainen tulotaso.

Iän merkitys perhe- ja muille läheisille suhteille tuli esiin myös siinä, keneltä tukea opintoihin hakeutumiseen koettiin ja toisaalta toivottiin saatavan. Nuoremmilla opiskelijoilla hakeutumisessa merkityksellisiä olivat omien vanhempien ja vertaisten mielipiteet ja tuki. Iän myötä vertaisten ja lapsuudenperheen merkitys valintojen taustalla heikkeni, kun taas oman puolison ja perheen suhtautumisen merkityksellisyys vahvistui ja sen sisäinen dynamiikka sai ehkä uusia muotoja yhden perheenjäsenen opiskelun myötä. Partanen (2011, 164) havaitsi tutkimuksessaan kahdentyyppistä tukea, jota erityisesti aikuisopiskelijat saavat perheeltään: emotionaalista tukea kuten kannustusta ja kouluttautumisen arvostusta sekä instrumentaalista tukea kuten käytännön arjen järjestelyjä opiskelemisen mahdollistamiseksi. Aineistossamme aikuisten opiskelijoiden läheisten tukeen liittyvät maininnat painottuivat perheeltä ja läheisiltä saadun emotionaalisen tuen kokemuksiin.

6.2.4 Aikuisiällä opiskelun taloudelliset järjestelyt

Aineistomme nuoremmat haastateltavat, jotka olivat aloittaneet nykyiset korkeakouluopintonsa suoraan tai vain muutaman vuoden kuluttua toisen asteen opintojen päättämisestä, eivät tuoneet puheessaan esiin opintojen aikaiseen toimeentuloon liittyviä asioita. Tämä voi johtua siitä, että nuorten, esimerkiksi ensimmäistä tai ensimmäisen keskeyttämistä seuraavaa korkeakoulututkintoaan suorittavien opiskelijoiden on mahdollista saada opintotukea ja -lainaa, ja heidän itsenäisen elämisen kulunsa ovat suuremmalla todennäköisyydellä pienemmät ja kulurakenne erilainen, kuin aikuisilla ja perheellisillä opiskelijoilla (Kela 2020; Mikkonen, Lavikainen & Saari 2013, 9, 13).

Aikuisten kouluttautumispäätösten taustalla merkitsevää on hyvin usein se, minkälaista taloudellista tukea on saatavilla tai kuinka opintojen aikainen toimeentulo muutoin järjestyy. (Nori & Mäkinen-Streng 2017, 324.) Aikuisemmalla iällä korkeakouluopintoihin hakeutuneet haastateltavat kuvasivatkin sitä, kuinka opiskelun mahdollistuminen oli vaatinut taloudellisia järjestelyjä tai ainakin sen miettimistä, kuinka tulla taloudellisesti toimeen opintojen

aikana. Heistä useimmilla oli itsensä lisäksi elätettävänäan perheensä, mikä tuli ottaa huomioon opiskelupäätöstä tehtäessä. (Mikkonen ym. 2013, 13).

Ja niinku meillä molemmille tää rahoitus niinku opiskeluja varten järjestyi tän TE-keskuksen kautta et me saadaan niinku mikä tää on oma toiminen opiskelu työttömyysturvalla kahdeks vuodeks ja sit mä ajattelin et no mäkin voisin sit hakee ja pääsin sit tänne. (H9)

Vaikka vanhemmilla opiskelijoilla opiskelu yhdistetään usein työssäkäyntiin, kukaan haastatelluista ei tuonut esiin opintojen aikaista työssäkäyntiä ainakaan niiden alkuvaiheessa. Töiden tekeminen opiskelun ohella onkin sitä todennäköisempää, mitä pidemmälle opinnot ovat edenneet. Perheellisen aikuisopiskelijan keskittymisen kokonaan pelkästään opintoihin saattoi mahdollistaa myös puolison työssäkäynti. (Mikkonen, ym. 2013, 27–28, 37–38.) Opiskelun aikaista taloudellista toimeentuloa oli tässä aineistossa pyritty turvaamaan hankkimalla ulkoista rahoitusta opiskelujalle, järjestelemällä elämää siten, että on mahdollista tulla vähemmällä toimeen tai tekemällä suunnitelmia opintojen ja töiden yhdistämisestä josakin vaiheessa myöhemmin, opintojen edettyä pidemmälle.

7 YHTEENVETO JA POHDINTA

Tutkielmamme tavoitteena oli kuvata, millaista maahanmuuttotaustaisten korkeakouluopiskelijoiden toimijuus on opintoihin hakeuduttaessa ja miten se näyttäytyy suhteessa toimijuuden modaliteetteihin. Lisäksi tarkoituksena oli tutkia millaisia merkityksiä opiskelijoiden etninen tausta sekä ikä ja elämäntilanne saavat hakeutumisvaiheessa. Relationaaliseen toimijuuteen sekä toimijuuden modaliteetteihin ja koordinaatteihin nojaava teoriataustamme antoi meille monipuolisesti käsitteellisiä työkaluja toimijuuteen liittyvien ilmiöiden havainnointiin aineistostamme. Niiden avulla pystyimme hahmottamaan maahanmuuttotaustaisten opiskelijoiden toimijuuteen kytkeytyviä merkityksiä, ulottuvuuksia ja rakenteita sekä toimijuutta kannattelevia ja estäviä sekä sitä rakentavia tekijöitä.

Tutkielmamme viimeisessä luvussa vedämme yhteen ja pohdimme tutkimuksessa saamiimme tuloksia. Tuomme esiin myös sen, mikä tuloksissa on mielestämme ohjauksen kannalta kiinnostavaa ja huomioitavaa. Lisäksi pohdimme tutkielmamme toteutukseen liittyviä eettisyyden ja luotettavuuden kysymyksiä sekä esitämme joitakin tutkielmamme myötä syntyneitä ajatuksia jatkotutkimusaiheista.

7.1 Tulosten yhteenveto ja pohdinta

Tulostemme perusteella maahanmuuttotaustaisten opiskelijoiden hakeutumisvaiheen toimijuus näyttää itsenäisenä ja kehkeytyy prosessinomaisesti koulutukseen liittyvän tiedon määrään lisääntyessä. Toimijuus rakentuu moninaisista motivaatiotekijöistä, kun syyt hakeutumiselle ovat niin sisäsyntyisiä kuin ympäristöstä omaksuttuja. Läheisten tuki

koulutusvalinnoille toimijuuden kannattelijana merkityksellistyy niin kannustuksen, tuen puutteen kuin erilaisten opiskelijaan kohdistettujen odotusten kautta. Kuvaamme hakeutumisen toimijuutta alla luvussa 7.1.1.

Tarkastellessamme opiskelijoiden etnistä taustaa ja ikää sekä elämäntilannetta heidän korkeakouluun hakeutumisensa koordinaatteina eli toimijuutta mahdollistavina ja estävinä rakenteina, havaitsimme, että nämä rakenteet saavat moninaisia merkityksiä hakeutumisvaiheessa. Etnisen taustan merkitys koulutusvalinnoille tuli esiin itsenäisen ja päättäväisen toiminnan vaatimuksissa. Iän ja elämäntilanteen merkitykset opintoihin hakeutumiselle korostuivat aikuisten opiskelijoiden kohdalla. Koordinaatteihin liittyviä tuloksia pohdimme alla luvussa 7.1.2.

7.1.1 Itsenäistä ja motivoitunutta toimijuutta

Kohderyhmämme toimijuus rakentui aineistomme perusteella hyvin itsenäisenä prosessina, joka vaati vahvaa sisäistä pohdintaa ja itsereflektiota. Haastatellut toivat vahvasti esiin sen, miten päätös lähteä opiskelemaan syntyi pääsääntöisesti oman sisäisen harkinnan ja suunnittelun pohjalta ja miten ensisijainen neuvottelu tietyn mahdollisuuden valinnasta käytiin sisäisesti oman itsen kanssa. Aineistossa nousi esiin myös päättäväisyyden merkittävä rooli koulutukseen hakeuduttaessa. Onkin olennaista pohtia, esiintyykö valtaväestön keskuudessa samanlainen tarve tietoiselle päättäväisyydelle ja sen korostamiselle, vai näkyykö tämä juuri olennaisena osana marginalisoituneen väestönosan toimijuutta. Tarkasteltaessa toimijuutta itsenäisesti rakentuvana ja yksilön omaan toimintakykyyn nojautuvana se yhdistyy Jyrkämän (2008) toimijuuden modaliteeteista vahvasti kyettä -modaliteettiin, joka kuvaa yksilön psyykkistä ja fyysistä toimintakykyä.

Yleisesti koulutusvalinnan teossa maahanmuuttotauustaiset henkilöt ovat joutuneet vahvasti turvautumaan omaan henkiseen toimintakykyynsä ja minäpystyvyyksensä. Tämä sisäisten voimavarojen hyödyntäminen on ollut osa dynaamista prosessia, jossa tiedon lisääntyminen yliopistokoulutuksesta ja sen näkeminen uusin silmin on muuttanut omaa suhtautumista yliopistokoulutusta kohtaan. Tiedon lisääntyminen kytkeytyy osata -modaliteetin mukaisesti yksilön hankkimien tietojen merkityksellisyyteen toimijuudelle. Lisääntynyt tieto

omista kouluttautumisvaihtoehdoista on avannut uusia toiminnan mahdollisuuksia sekä väyliä yksilön toimijuudelle voida -modaliteetin hengessä. Aiempien virheellisten käsitysten korvautumisella todenmukaisemmalla tiedolla korkeakoulutuksesta oli suuri rooli siinä, että se koettiin itselle mahdolliseksi ja sopivaksi, ”omaksi” vaihtoehdoksi.

Maahanmuuttotaustaisten opiskelijoiden koulutukseen hakeutuminen oli motivoitunutta – aineistossa nousi esiin monia erilaisia perusteita kouluttautumiseen, kun sekä ulkoiset että sisäiset motivaatiotekijät nostettiin esiin. Ulkoisista motivaattoreista selkeimmät olivat halu työllistyä itseä kiinnostavaan ja palkitsevaan ammattiin sekä siihen vaaditun muodollisen pätevyyden hankkiminen ja läheisten, erityisesti vanhempien, odotuksiin vastaaminen. Työllistymisen ja pätevoitymisen voidaan nähdä esiintyvän erityisessä valossa eritoten aikuisopiskelijoilla, joilla maahanmuutto ja elämäntilanteen muutos ovat johtaneet joko omaan haluun tai ulkoisten tekijöiden asettamaan pakkoon kouluttautua uudelleen. Vaikka tarve uudelleenkouluttautumiseen esiintyy myös valtaväestön parissa, asettavat esimerkiksi pätevyksien ja tutkintojen tunnustamisen byrokraattiset vaatimukset maahanmuuttotaustaiset yksilöt eriävään asemaan.

Sisäisistä motivaattoreista keskeisimmiksi osoittautuivat halu oppia uutta ja tulla valitun alan asiantuntijaksi sekä halu todistaa niin itselle kuin muillekin oma kelpoisuus yliopisto-opiskelijana. Onkin mielekästä pohtia, esiintyykö valtaväestöllä laajasti samanlaista tarvetta itsensä todistamiselle akateemisessa kontekstissa, vai liittyykö tämä tarve erityisesti juuri maahanmuuttotaustaisiin opiskelijoihin. Tähän voi kuitenkin liittyä etnisyyden lisäksi monia muitakin vaihtelevia tekijöitä yksilöiden elämäntilanteissa, kuten esimerkiksi sosioekonominen asema ja koulutustason periytyvyys, joita emme tarkastelleet osana tätä tutkielmaa. Motivoitunut toimijuus tuloksena liittyy Jyrkämän teoreettisen modaliteettimallin modaliteetteihin haluta ja täytyä, jotka keskittyvät kuvaamaan juuri yksilön omia toiveita ja tavoitteita, sekä heidän toimintaansa ohjaavia yksilöllisiä ja rakenteellisia rajoitteita.

Läheisten merkitys maahanmuuttotaustaisten korkeakouluun hakeutumiselle näyttäytyy tuloksissamme sekä tuntea että täytyä -modaliteettien kautta. Läheisten tuki koulutusvalinnoille merkityksellistyy niin koetun kannustuksen, tuen puutteen kuin erilaisten opiskelijaan kohdistettujen odotusten kautta. Esimerkiksi omien vanhempien odotukset ja toisaalta rohkaisevalta tuntunut kannustus koettiin yleisesti merkityksellisinä hakeutumisasihen

toimijuuden rakentumiselle ja korkeakoulutuksen pariin päätymiselle. Opiskeluun kohdistuvat odotukset ja jopa vaatimukset kumpusivat haastateltavien mukaan osittain myös kulttuurisista normeista liittyen korkeakoulutuksen ja itsensä elättämisen arvostukseen. Sekä kannustus että odotukset kannattelivat yksilön toimijuutta, kun tuen puute näyttäytyi yksinomaan toimijuutta heikentäen. Läheisiltä saadun tuen puute tuli esiin lähinnä siinä, kuinka omassa perheessä korkeakoulutus oli vierasta, jolloin siitä ei osattu kertoa tai kyetty keskustelemaan valinnoista hakijan kanssa, mikä saattoi viivyttää opiskelemaan hakeutumista. Kannustuksen puute perhepiirissä ei kuitenkaan näyttänyt kokonaan rajaavan korkeakoulutusta mahdollisuuksien ulkopuolelle, kunhan tiedonsaantiin oli jokin toinen kanava.

Läheisten antama, koettu tuki ja rohkaisu oli merkityksellisintä siinä vaiheessa, kun itsenäinen päätös korkeakoulutukseen hakeutumisesta oli jo syntynyt. Näin ollen aineistossamme toistui aiemmin havaittu toimijuuden ilmiö, jossa elämän valintoja ja päätöksiä tehdään pääasiassa itsen tukeutuen, mutta läheisten hyväksyntä tehdylle ratkaisulle korkeakoulutukseen hakeutumisesta näyttäytyy tärkeänä (ks. esim. Vanhalakka-Ruoho 2010; Holmegaard, ym. 2014). Opiskelijoiden toimijuus hakeutumisvaiheessa näytti pohjautuvan itsenäisiin pohdintoihin ja motivoitumiseen, mutta se myös vahvistui läheisiltä saadun myönteisen tuen myötä.

7.1.2 Etnisyyden ja iän tuomat mahdollisuudet ja rajoitteet

Etnisyyden merkitykset korkeakoulutukseen hakeutumiselle kiteytyvät uskossa itsen ja omaan henkiseen toimintakykyyn. Maahanmuuttotaustaiset opiskelijat korostivat oman päättäväisyytensä merkitystä koulutukseen hakeutumiseen johtaneena tekijänä. Päätös lähteä opiskelemaan tapahtui pääsääntöisesti oman pohdinnan tuloksena ja sen saavuttaminen vaati aktiivista työskentelyä.

Usko itsen myös merkityksellistyy suhteessa rasismiin. Aineistossa esiintynyt päättäväisyys ja jäärpäisyys saavat uudenlaisia merkityksiä, kun niitä tutkitaan sekä rakenteellisen että sisäistetyn rasismien näkökulmasta. Koettu etäisyys yliopistokoulutukseen voi olla yhteydessä ideaalin yliopisto-opiskelijan hahmotettuun arkkityyppiin. Esimerkiksi Molander (2020) on tutkinut korkeakoulujen markkinointimateriaalien kuvituksia, joiden perusteella

ideaali korkeakouluopiskelija on nuori valkoihoinen nainen. Markkinoinnin painottuessa vain tietynlaisten opiskelijoiden kuviin, ei tarjolla ole samaistumispintaa tästä mallista poikkeavien yksilöiden opiskelijaidentiteetin rakentumiselle. Myös tutkimuksessa ohjauksen oppikirjojen kuvituksesta suomalaiset työmarkkinat koulutustasosta riippumatta esiintyivät pääsääntöisesti avoimina valkoisille yksilöille, vähäisen ”rodullistettujen” kuvaamisen johdosta, mikä voi osaltaan luoda kokemuksen suomalaisten työmarkkinoiden sopimattomuudesta ei-valkoiselle väestölle (ks. Kilpilampi 2020).

Etnistyneet työmarkkinat voivat osaltaan luoda omia merkityksiään yhteydessä maahanmuuttotaustaisten kouluttautumiselle. Etnistyneet työmarkkinat näkyvät esimerkiksi työmarkkinoiden kapeutena tai avautumattomuutena – mihin tehtäviin esimerkiksi oma kielitaito riittää ja minkälaisissa tehtävissä voi kohdata maahanmuuttotaustaisia työntekijöitä. Tämä voi tulla esiin myös siinä, että koulutusvalintaansa tekevällä ei ole esimerkkiä tai roolimallia korkeakouluttautuneesta ja tällaista koulutusta vastaavassa työssä toimivasta henkilöstä perheessä tai muualla lähipiirissä. Haasteet työllistymisessä ja koettu nimirasismi rajaavat itselle hahmotettuja vaihtoehtoja entisestään. Etnistyneiden työmarkkinoiden merkitys on nähtävissä myös tilastoissa, sillä joka viides maahanmuuttotaustainen korkeakoulutettu päätyy koulutustaan vastaamattomaan työntekijäammattiin, saman ilmiön jäädessä vain muutamaan prosenttiin korkeakoulutettujen valtaväestön jäsenten keskuudessa. Myös prekaarit työsuhteet, joihin liittyvät esimerkiksi alityöllisyys sekä työn määrä- ja osa-aikaisuus ovat tyypillisempiä maahanmuuttotaustaisen väestön kuin valtaväestön parissa. (Sutela 2015, 108–109.)

Aineistossa esiin noussut tiedon puute sekä tarjolla olevista kouluttautumisen vaihtoehtoista että suomalaisesta koulutusjärjestelmästä hankaloitti opiskelemaan lähtöä ja jätti helposti yksilön yksin selvittämään omia mahdollisuuksiaan. Jos perheestä tai muusta lähipiiristä ei löytynyt roolimallia korkeakoulutuksen käyneestä tai omilla vanhemmilla ei ollut kokemuksia korkeakoulutuksesta sen enempää lähtömaassa kuin Suomessakaan, tietämys korkeakoulutuksesta oli heikkoa ja mielikuvat siksi osittain jopa negatiivisia. Yleisestikin maahanmuuttotaustaisten tukiverkostot eivät näyttäneet aineiston perusteella samanlaisina kuin valtaväestöllä. Myös esimerkiksi Cafaro (2019, 85–88) on saanut samansuuntaisia tuloksia maahanmuuttotaustaisten nuorten tukiverkoston merkityksistä. Pitkäaikaisia suhteita vertaisiin ei välttämättä ole koulupolulla ehtinyt muotoutua ja varsinkin alueilla, joilla

maahanmuuttotaustaisia on vähän, oman paikan ja perheen ulkopuolisten tukiverkkojen löytäminen voi olla haastavaa. Kuitenkin toisaalta, vaikka läheisiltä saatu tieto koulutusvaihtoehtoista oli vähäistä, läheisten merkitys valinnoille yleisen tuen ja kannustuksen myötä näyttäytyi silti suurena esimerkiksi verrattuna koulussa saatuun ohjaukseen. Perheen ulkopuolisten tukiverkostojen vähäisyys voi olla yhteydessä siihen, että perheen tuki kaikesta huolimatta koetaan kaikkein merkityksellisimpänä. Myös Peltolan ja Honkasalon (2010, 125–126) haastatteluissa monikulttuuriset nuoret ovat tuoneet itse esiin sen, että perhe on heille keskeisin sosiaalinen verkosto, josta he hakevat tukea ja suuntaa omalle elämälleen ja perheen parissa he voivat kokea tunnetta jatkuvuudesta ympäristön vaihtuessa.

Yksilön ikä ja elämäntilanne näyttäytyvät opintoihin hakeutuessa merkityksellisinä toimijuuden rakenteina erityisesti aikuisten opiskelijoiden kohdalla opintoihin hakeutumisen taustalla olevan motivaation sekä oman elämäntilanteen ja opintojen kesken käydyn neuvottelun kautta. Aikuiset opiskelijat kokivat opiskelumotivaationsa syntyvän eri asioista kuin nuorempana opiskellessa. Opiskelemaan hakeuduttiin puhtaasti oppimisen itsensä sekä oman asiantuntijuuden kehittämisen vuoksi, ei pelkkä tutkinnon läpäiseminen mielessä. Yliopisto-opintojen kautta pyrittiin myös todistamaan omaa pärjäämistä ja kykenemistä. Motivaationa näyttäytyi lisäksi halu saattaa opinnot itselle sopivaan päätökseen. Yliopisto-opintoihin hakeutuminen oli seurausta elämäkokemuksen myötä kehittyneestä itsetuntemuksesta, omien vahvuuksien hahmottamisesta ja paremmasta itsetunnosta.

Yliopisto-opintoihin hakeutuminen ja tutkinnon suorittaminen aikuisiällä voidaan nähdä epätyypillisenä valintana, ja useimmat yliopistojen tutkinto-ohjelmat on rakennettu nuorempien opiskelijoiden elämäntilanteisiin sopiviksi (Uusitalo & Korhonen 2012, 118). Repo, Vuoksenranta ja Ruokolainen (2014, 264) tunnistavat opintojen ja muun elämän yhdistämisen aikuisopiskelijan ”kestohaasteeksi”. Aikuisiän opintojen mahdollistuminen vaatiikin neuvottelua valinnasta niin itsen, läheisten, yhteiskunnan kuin omien elämänrakenteiden kanssa. Aikuisen opiskelijan pitää koulutusvalintaa tehdessään pohtia sitä, miten oma elämäntilanne antaa myöten opinnoille. Merkityksellisinä asioina näyttäytyivät niin yksilön sisäiset, iän myötä muuttuneet resurssit opiskeluun, perheellisyyden elämään tuomat realiteetit ja toisaalta läheisiltä saatu tuki sekä oma tai koko perheen taloudellinen toimeentulo. Tuloksemme ovat yhteneväisiä sen kanssa, että perheellisyyden on havaittu tuottavan erilaisia ratkaisuja opiskelijan elämään ja varsinkin perheellisten naisten kohdalla uusien opintojen

aloittaminen aikuisena voi aiheuttaa ristiriitoja niin omaan identiteettiin kuin perheen sisäisiin rooleihin. Näyttää kuitenkin sitä, että perheellisyyden opintoihin tuomat voimavarat peittoavat elämäntilanteen tuottamat hankaluudet. (Korhonen 1997; Kilpeläinen 2000, 69–70.)

7.2 Ohjauksen kannalta kiinnostavaa

Aineiston pohjalta nousi esiin kysymys ohjauksen toimintatapojen ja työkalujen toimivuudesta maahanmuuttotaustaisten ohjauksessa. Ohjaus nähtiin aineistossa pitkälti merkityksettömänä oman ammatillisen ja akateemisen suuntautumisen ja identiteetin kehityksen kannalta. Onkin pohdinnan arvoista kysyä, ovatko kyseessä vain satunnaiset huonot ja merkityksettömät ohjauskokemukset vai laajemmat ongelmat maahanmuuttotaustaisten ohjauksessa yleensä. Maahanmuuttotaustaisten ohjaus on näyttäytynyt osaltaan problemaattisena, sillä ohjaus tapahtuu pitkälti valtaväestön kulttuurin arvojen ja odotusten mukaan ja sitä toteuttaa tyypillisesti valtaväestöön kuuluva henkilö. Se missä määrin maahanmuuttotaustainen ohjattava luottaa valtaväestöön kuuluvaan ohjaajaan ja missä määrin ohjaaja itse on valmis poistumaan omalta mukavuusalueeltaan voivat olennaisesti vaikuttaa ohjauksen merkityksellisyyteen. Myös länsimaisen kulttuurin yksilökeskeisyys ja sen tuoma tapa sanoittaa ulkoistenkin vaikutteiden merkitykset yksilön omina valintoina luo mahdollisia haasteita toimivan monikulttuurisen ohjaussuhteen syntymiselle, jos ohjattava ei ole omaksunut tätä suomalaisille tyypillistä puhetapaa tai jos ohjaaja ei ole kykenevä ja valmis kohtaamaan ja ymmärtämään erilaisesta kulttuuritaustasta tulevaa ohjattavaa. Tämä suomalaisen ohjausperinteen tapa keskittyä yksilön omaan valintaan, jossa myös valintaa ohjaavat ulkoiset ja rakenteelliset seikat sanoitetaan yksilön omaksi valinnaksi sekä sen problemaattisuus on tuotu esiin myös aikaisemmissa tutkimuksissa maahanmuuttotaustaisten nuorten ohjauksesta (ks. esim. Souto 2020).

Vaikka ohjauksen rooli omissa valinnoissa nähtiin aineistossamme pienenä, esiintyi kuitenkin kohderyhmän parissa merkittävä ohjaustarve. Tieto erilaisista koulutusvaihtoehdoista ja koulutusjärjestelmästä vaihteli suuresti haastateltavien välillä. Parhaiten tietoisia vaihtoehtojaan olivat pääsääntöisesti ne, jotka olivat käyneet suomalaisen peruskoulun ja olleet siten oppilaanohjauksen vaikutuspiirissä. Oman lapsuudenperheen jäsenten puuttuva

kokemus ja sen myötä tieto korkeakoulutusvaihtoehtoista korosti muualta saatavan tiedon tarvetta. Aikuisena Suomeen tulleiden opiskelijoiden kohdalla koulutukseen liittyvän tiedon lähteinä toimivat lähinnä ystävät ja tuttavat. Aineistomme perusteella myös omien vahvuuksien löytäminen sekä kiinnostusten kohteiden rajaaminen ja siten ”oikean” koulutusvalinnan tekeminen olivat osoittautuneet haastaviksi, jolloin myös itsetuntemuksen ja itseluottamuksen kehittämiseen keskittyvälle ohjaukselle olisi tarvetta. Onkin huomionarvoista miettiä, onko opinto-ohjaajilla työkaluja maahanmuuttotaustaisten nuorten kohtaamiseen siten, että ohjattava voisi saada ohjauksesta kaiken mahdollisen hyödyn irti, tai millaisia työkaluja ohjaajille tulisi kehittää tämän ohjaustarpeeseen täyttämiseksi.

Aineistossamme tuli myös esiin, että maahanmuuttajille suunnatulla kotoutumiskurssilla oli käsitelty lähinnä vain työllistymiseen liittyviä asioita, eikä koulutusmahdollisuuksia tuotu esiin juuri lainkaan. Tiedot kouluttautumiseen liittyen olikin saatu Suomeen aiemmin saapuneilta tuttavilta, jotka olivat jo löytäneet tiensä koulutuksen pariin. Toki kotoutumispalveluihin liittyy vahvasti ylhäältä päin tuleva ohjeistus sisällöille sekä varmasti rahoituksen sanelemat reunaehdot ja tavoitteet työllistymiselle, mutta toivottavaa olisi, että myös kouluttautuminen uuteen ammattiin tai vanhaan omaan ammattiin pätevytyminen Suomessa näyttäytyisi yhtenä mahdollisuutena maahanmuuttotaustaisille henkilöille tuossa tilanteessa. Vaihtoehtojen selkeä esiintuominen yhdistettynä vertaisilta saatuun kokemustietoon voisi osaltaan edesauttaa maahanmuuttotaustaisten hakeutumista korkeakoulutukseen.

Elinikäisen oppimisen näkökulmasta ohjauksessa olisi, varsinkin korkea-asteella, olennaista onnistua huomioimaan myös opiskelijoiden toisistaan eroavat elämäntilanteet. Iän ja elämäkokemuksen myötä omaksutut osaamiset ja vahvuudet tulisi pystyä tunnistamaan ja auttaa opiskelijoita hyödyntämään niitä sekä koulutusvalintoja pohdittaessa että itse opiskelussa. Korkeakoulujen olisi hyvä yhä enemmän tunnistaa ja pyrkiä vastaamaan eri ikäisten opiskelijoiden itsensä ja osaamisensa kehittämisen tarpeisiin. Paitsi esimerkiksi tutkintorakenteiden kehittäminen joustavammaksi, myös yksilöllisten elämäntilanteiden ja niiden tuomien mahdollisuuksien ja rajoitteiden ymmärtäminen ja esiin nostaminen ohjauksessa voisi avata opiskelumahdollisuuksia useammalle osaamisensa päivittämisestä kiinnostuneelle yksilölle.

7.3 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arviointi eroaa määrällisen tutkimuksen arvioinnista, jossa keskitytään tutkimaan tulosten ja tutkimusprosessin reliabeliutta ja validiutta. Laadullinen tutkimus ei pyri tuottamaan yleistettävää tietoa vaan tuomaan esiin esimerkiksi tutkittavaan ilmiöön liittyviä merkityksiä, jolloin nämä kvantitatiiviseen tutkimusperinteeseen luodut luotettavuuden mittarit eivät pysty kuvaamaan laadullisen tutkielman luotettavuutta. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 120.)

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) mukaan hyvä tieteellinen käytäntö koostuu rehellisyyden, huolellisuuden ja tarkkuuden noudattamisesta. Nämä vaatimukset ulottuvat koko tutkimusprosessiin aina aineiston keruusta ja analyysistä tulosten esittelyyn ja arviointiin. Merkittävää on myös antaa muille tutkijoille heille kuuluva tunnustus heidän saavutuksistaan. (TENK 2012, 6.) Olemme tämän tutkielman toteutuksessa pyrkineet mahdollisimman luotettavaan ja eettisesti eheään työskentelyyn, jossa noudatetaan tieteenalan yleisiä käytänteitä. Olemme pyrkineet selittämään ja perustelemaan tutkielmassa tekemämme valinnat, päätökset ja tutkimuksen vaiheet totuudenmukaisesti, jolloin tutkielmamme luotettavuus ja toistettavuus lisääntyvät.

Tutkielmamme luotettavuuden kannalta on merkittävää, että meitä on ollut kaksi tutkijaa tulkitsemassa samaa aineistoa ja ilmiötä. Tutkijatriangulaatioissa tutkijoiden on neuvoteltava havainnoistaan ja näkemyksistään huomattavan paljon ja heidän täytyy päästä yksimielisyyteen niin erilaisista tutkimuksen tekoon liittyvistä valinnoista, tehdyistä tulkinnoista kuin raportin kirjoitusasusta. (Eskola & Suoranta 1998, 52, 155.) Olemme toteuttaneet aineiston analyysiä sekä yhdessä että erikseen ja nämä yhdessä tarkastellut tulokset ja niistä tehdyt päätelmät lisäävät tutkielmamme luotettavuutta, koska kaksi arvioijaa on päätenyt keskenään samanlaisiin tuloksiin. Olemme pyrkineet tuomaan näkyviin erityisesti aineiston analyysissä työn jakautumisen rinnakkaiseen ja yhteiseen toimintaan sekä tuomaan esille tästä johtuvan keskinäisen keskusteleavan ja pohtivan työotteemme.

Olemme myös pyrkineet tuomaan esille tutkimuksen kannalta tekemämme olennaiset valinnat ja perustelemaan ne. Olemme toteuttaneet tutkielmamme huolellisesti ja kuvanneet analyysiprosessimme mahdollisimman läpinäkyvästi ja aidosti. Olemme ensimmäisessä

teoriaohjaavasti toteutetussa tulosluvussa käyttäneet haastatteluaineistosta nostettuja sitaatteja avaamaan tekemiämme tulkintoja ja toisessa aineistolähtöisessä tulosluvussa olemme pyrkinneet esittämään tulkintamme dialogissa aiempien tutkimustulosten kanssa. Tutkimusprosessin selkeä ja tarkka kuvaus myös lisää tutkimuksen toistettavuutta tehden selväksi sen, miten lopullisiin tuloksiin on päädytty.

Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arvioinnin pääasiallinen kriteeri on tutkija itse. Tutkija on kyseisen tutkimusasetelman luoja ja sen ensisijainen tulkitsija, jolloin tutkijan omat lähtökohdat, arvot ja asenteet luonnollisesti vaikuttavat tutkimuksen toteutukseen, eikä sen tuloksia voida pitää puhtaasti objektiivisina. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 119.) Omat elämänsä historiamme ja ennakkokäsityksemme vaikuttavat väistämättä tutkimamme ilmiön analyysiin ja tekemiimme tulkintoihin. Vaikka tavoitteenamme on ollut mahdollisimman objektiivinen ja puolueeton tutkielma, ei omaa kädenjälkeämme subjektiivisina yksilöinä voida erottaa tutkimuksestamme. Omassa tutkielmassamme erityiseen asemaan nousee oma suhteemme tutkimuksen kohderyhmään ja ilmiöön. Tutkimme maahanmuuttotaustaisia henkilöitä, joiden vastaryhmäksi määrittelimme luvussa 2.1 pääsääntöisesti valkoiset valtaväestön jäsenet. Edustamme itse kumpikin tätä kansalaisuudeltaan ja etnisyydeltään valkoista suomalaista valtaväestöä, eli emme kuulu tutkielman kohderyhmään. On merkittävää pohtia, miten oma asemamme valtaväestön jäsenenä on vaikuttanut ilmiöstä tekemiimme tulkintoihin ja ymmärrykseemme.

Kun tutkijan ja tutkittavien kulttuuritausta eroavat toisistaan, on oletettavaa, että heidän elämäkokemuksensa ovat sen johdosta erilaisia ja he tulkitsevat ympäröivää maailmaa eri tavoin. Mitä enemmän eroja tutkijan ja tutkimuskohteen välillä on, sitä haastavampaa toisen osapuolen ymmärtäminen voi olla. Tutkittaessa etnisiä vähemmistöjä on merkittävää toimia kulttuurisensitiivisen tutkimusotteen mukaisesti, mutta tämäkään ei poista kulttuurienvälisen kohtaamisen synnyttämiä haasteita. Tutkijan tarkastellessa omastaan eriävää kulttuuria, erityisesti vähemmistökulttuuria, on myös huomattava miten tutkimus ja siinä käytetty kieli vaikuttavat todellisuuteen ja voivat tahattomastikin entisestään ”toiseuttaa” vähemmistöryhmiä. Tutkijan, jolla itsellään ei ole kokemustietoa tutkittavasta kulttuurista, tulee olla erityisen tarkka tehdessään tulkintoja aineistostaan ja varoa liiallisia yleistyksiä tai juuri tämän ”toiseuden” tuottamista. Tulee myös huomata, miten tutkijan ja tutkittavan väliset kulttuurierot esiintyvät tietyssä kontekstissa ja suhteessa tutkimusaiheeseen, ja

maahanmuuttotaustaisella väestöllä juuri tämä kokemus maahanmuuttajuudesta itsessään vaikuttaa yksilön näkemyksiin ja kokemuksiin. (Rastas 2005, 65, 68–72.)

Tämä on myös herättänyt meidät pohtimaan käyttämäämme aineistoa, jonka kerääjistä toinen on valkoinen maahanmuuttotaustainen henkilö ja toinen valkoinen valtaväestön edustaja – miten haastattelijoiden oma asema on voinut vaikuttaa haastateltavien valmiuteen kertoa omista kokemuksistaan ja näkemyksistään ja miten valmis haastattelija on esimerkiksi kysymään niinkin herkstä teemasta kuin rasismi. Yksi keino, jolla tätä monikulttuurisen haastattelutilanteen hankaluutta voidaan yrittää lieventää, on tuoda esiin oma rasisminvastainen positio. Toinen haastatteluaineistomme kerääjistä, tutkija Anne-Mari Souto on tuonut esiin aiemmissa tutkimuksissa oman taustansa ja asemoitumisensa valottamisen merkityksen ennen haastattelutilanteiden alkua (ks. esim. Souto 2011, 49; Souto, Honkasalo & Suurpää 2015, 146–149).

Valmiin aineiston käyttämisessä esiintyy myös omat haasteensa. Emme ole itse olleet osana haastattelujen toteuttamista, joten emme ole voineet vaikuttaa niiden sisältöihin ja käsitelyihin aiheisiin. Saimme myös suurimman osan haastatteluista valmiina litteraatioina, jolloin emme ole kuulleet haastattelujen äänitteitä, emmekä silloin ole saaneet kuulla esimerkiksi haastateltujen puheen äänensävyä ja painotuksia. Koska emme olleet itse toteuttamassa haastatteluja olemme myös joutuneet analyysissämme tekemään tiettyjä, kuitenkin perusteltuja, tulkinnallisia oletuksia esimerkiksi haastateltavien ikäluokasta, ihonväristä ja sukupuolesta puhtaasti aineistossa ilmenevien asioiden pohjalta.

Laadullisessa haastatteluaineistossa merkittävässä osassa tutkimuksen eettisen kestävyyden kannalta on myös haastateltavien anonymiteetin suojeleminen. Tämän merkitys korostuu, kun tutkittava ilmiö liittyy vahvasti henkilökohtaisiin kokemuksiin. Koska käytössämme on valmis aineisto, emme tiedä haastateltavista muita tietoja, kuin mitä he ovat itse tuoneet haastatteluissa esille. Emme ole koskaan tavanneet haastateltavia, emmekä tiedä heistä muita erikseen kirjattuja tietoja kuin heidän etnisen taustansa ja opiskelualansa. Tutkielmamme osanottajat ovat saaneet ”kaksinkertaisen” anonymisoinnin – ensin litteraatiopalvelun käyttämien kuvaavien aliausten myötä ja sitten meidän käyttämiemme pseudonimikeiden (H1, H2...) myötä. Tunnistettavuuden häivyttämiseksi tulokset on myös esitelty ryhmiteltynä

toimijuuden modaliteettien ja koordinaattien mukaan, erillisten ”henkilökuvien” muodostamisen sijaan.

7.4 Jatkotutkimusideat

Tutkimustuloksemme valottavat maahanmuuttotaustaisten opiskelijoiden moninaisia koulutuspolkuja ja niissä esiin nousevia merkityksiä. Aihe on merkittävä, koska maahanmuuttotaustaisen väestön ja siksi myös opiskelijoiden määrä on kasvussa. Kyseistä ryhmää on tutkittu vähäisesti yliopistokontekstissa, joten uusia tutkimustarjoumia on tällä osa-alueella runsaasti.

Tutkimuksemme keskittyi maahanmuuttotaustaisten yksilöiden toimijuuteen yliopistoon hauduttaessa. Kiinnostavaa olisi jatkaa tutkimusta myös siihen, millaista heidän toimijuutensa on itse opiskelun kontekstissa ja millaiset tekijät kannattelevat tai estävät opiskeluun liittyvää toimijuutta. Tilastojen mukaan maahanmuuttotaustaisilla on valtaväestöä suurempi riski opintojen keskeyttämiselle ja olisi hyödyllistä tutkia, miten opintonsa keskeyttävät hahmottavat valintansa jättää tutkinto suorittamatta ja minkälaisia merkityksiä tämä valinta saa (ks. esim. Airas ym. 2019, 59). Rasismia on Suomessa tutkittu koulutuksen yhteydessä keskittyen pitkälti perus- ja toiselle asteelle ja vaikka omassa aineistossamme yliopisto koettiin suvaitsevaisiksi ympäristöksi, olisi lyhytkatseista olettaa, ettei syrjintää ja rasismia esiinny korkeakoulukontekstissa lainkaan. Kun maahanmuuttotaustaisen väestön osuus korkeakoulutuksessa kasvaa, lisääntyy myös tarve rasismien tutkimukselle ja rasismien vastaiselle työlle tässä kontekstissa.

Tutkimuksemme herätti meissä kysymyksen siitä, mistä ystäviä ja tuttavuuksia virallisemmasta lähteestä maahanmuuttotaustaiset voivat saada tietoa ja opastusta suomalaisesta koulutusjärjestelmästä ja sen tarjoamista mahdollisuuksista. Erityisesti aikuisena maahan tulleet ja siten oppivelvollisuuden ulkopuolelle rajautuvat henkilöt voivat jäädä ilman ohjausta koulutuksen pariin, jos kotoutumispalveluissa keskitytään vain työllistymiseen. Koemme, että erilaisten tiedonvälityskanavien tarkasteleminen ja sitä kautta ehkä kehittäminen ja paremmin esiin nostaminen olisi tärkeää, jotta maahanmuuttotaustaiset pystyisivät entistä paremmin hahmottamaan omia kouluttautumismahdollisuuksiaan.

Näiden aiheiden lisäksi aineistostamme nousi esiin teema, jonka jouduimme rajaamaan pois omasta tutkimuksestamme. Haastatellut toivat aineistossa esiin mielenkiintoisia ja keskenään erilaisia kokemuksia liittyen heidän etniseen identiteettiinsä ja itseidentifioitumiseensa. Maahanmuuttotaustaisten kokemuksista liittyen useamman kulttuurin vaikutuspiirissä elämiseen ja sen merkityksestä heidän identiteetilleen olisi kiinnostavaa saada lisätietoa ja se voisi nähdäksemme tarjota hedelmällisen maaperän tulevalle tutkimukselle maahanmuuttotaustaisten parissa.

LÄHTEET

- Ahmad, A. 2020. *When the Name Matters: An Experimental Investigation of Ethnic Discrimination in the Finnish Labor Market*. *Sociological Inquiry* 90 (3), 468–496.
- Airas, M., Delahunty, D., Laitinen, M., Saarilampi, M., Sarparanta, T., Shemsedini, G., Stenberg, H., Vuori, H. & Väättäin, H. 2019. *Taustalla on väliä: ulkomaalaistaustaiset opiskelijat korkeakoulupolulla*. Helsinki: Kansallinen koulutuksen arviointikeskus KARVI.
- Antikainen, A., Rinne, R. & Koski, L. 2015. *Kasvatustieteellinen tutkimus*. 5. painos. Helsinki: WSOY.
- Asetus opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista (1998/986). Asetettu Helsingissä 14.12.1998. Saatavilla sähköisesti osoitteessa <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980986> [luettu 7.10.2020]
- Asplund, R. & Maliranta, M. 2006. *Koulutuksen taloudelliset vaikutukset*. Sitra. Sitran raportteja 60.
- Ball, S. J., Reay, D. & Davis, M. 2002. 'Ethnic Choosing': *Minority ethnic students, social class and higher education choice*. *Race Ethnicity and Education* 5 (4), 333-357.
- Brubaker, R. 2013. *Etnisyys ilman ryhmiä*. Tampere: Vastapaino.
- Cafaro, M. 2019. *Yliopistoon jatkaneiden maahanmuuttajataustaisten nuorten elämäntilanne ja suhteissa rakentuva toimijuus*. Itä-Suomen yliopisto. Filosofinen tiedekunta. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma.
- Cotton, D.R.E., Joyner, M., George, R. & Cotton, P.A. 2016. *Understanding the gender and ethnicity attainment gap in UK higher education*. *Innovations in Education and Teaching International* 53 (5), 475–486.
- Erlingsson, C. & Brysiewicz, P. 2017. *A hands-on guide to doing content analysis*. *African Journal of Emergency Medicine* 7 (3), 93–99.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Evans, K. 2007. *Concepts of bounded agency in education, work, and the personal lives of young adults*. *International Journal of Psychology* 42 (2), 85–93.

- Forsander, A. & Alitolppa-Niitamo, A. 2000. *Maahanmuuttajien työllistyminen ja työhallinto – keitä olemme, miten ja minne?* Työhallinnon julkaisu nro 242. Helsinki: Työministeriö.
- Gordon, T. 2005. *Toimijuuden käsitteen dilemmoja*. Teoksessa A. Meurman-Solin & I. Pyyssäinen (toim.) *Ihmistieteet tänään*. Helsinki: Gaudeamus. 114–130.
- Heikkilä-Daskalopoulos S. 2008. *Maahanmuuttajataustaiset lapset ja perheet palvelujärjestelmässä – asiantuntijoiden näkökulmia*. Lastensuojelun keskusliitto.
- Holmegaard, H. T., Ulriksen, L. M. & Madsen, L. M. 2014. *The process of choosing what to study: A longitudinal study of upper secondary students' identity work when choosing higher education*. *Scandinavian Journal of Educational Research* 58 (1), 21–40.
- Jokinen, A. 2016. *Diskurssianalyysin suhde sukulaistraditioihin*. Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen (toim.) *Diskurssianalyysi: teorit, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino. 249–265.
- Juuti, A. & Puusa, P. 2020. *Johdanto: Mitä laadullisella tutkimuksella tarkoitetaan?* Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.) *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Gaudeamus. 9–19.
- Juvonen, T. 2013. *Sosiaalisesti kontrolloitu, hauraasti autonominen: Nuorten toimijuuden rakentuminen etsivässä työssä*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto: Nuorisotutkimusseura.
- Jyrkämä, J. 2015. *Aika tutkimuksessa ja elämäkulussa*. Teoksessa A. Sankari & J. Jyrkämä (toim.) *Lapsuudesta vanhuuteen: iän sosiologiaa*. Tampere: Vastapaino. 117–157.
- Jyrkämä, J. 2007. *Toimijuus ja toimintatilanteet - Aineksia ikääntymisen arjen tutkimiseen*. Teoksessa M. Seppänen, A. Karisto & T. Gröger (toim.) *Vanhuus ja sosiaalityö. Sosiaalityö avuttomuuden ja toimijuuden välissä*. Jyväskylä: Ps-kustannus. 195–217.
- Jyrkämä, J. 2008. *Toimijuus, ikääntyminen ja arkielämä: hahmottelua teoreettis-metodologiseksi viitekehikseksi*. *Gerontologia* 22 (4), 190–203.
- Kalalahti, M., Laaksonen, L. M., Varjo, J. & Jahnukainen, M. 2019. *Miten koulu sujuu?: Koulutusasenteet ja tavoiteorientaatiot peruskoulusta toiselle asteelle*. Teoksessa M. Jahnukainen, M. Kalalahti & J. Kivirauma (toim.) *Oma paikka haussa: maahanmuuttotaustaiset nuoret ja koulutus*. Helsinki: Gaudeamus. 90–105.

- Kalalahti, M., Varjo, J. & Jahnukainen, M. 2017. *Immigrant-origin youth and the indecisiveness of choice for upper secondary education in Finland*. *Journal of Youth Studies* 20 (9), 1242–1262.
- Kalalahti, M., Varjo, J., Zacheus, T., Kivirauma, J., Mäkelä, M.-L., Saarinen, M. & Jahnukainen, M. 2017. *Maahanmuuttajataustaisten nuorten toisen asteen koulutusvalinnat*. *Yhteiskuntapolitiikka* 82 (1), 33–44.
- Kalalahti, M., Zacheus, T., Laaksonen, L. & Jahnukainen, M. 2019. *Toiselle asteelle ja eteenpäin: eriytyvät toisen asteen koulutuspolut*. Teoksessa M. Jahnukainen, M. Kalalahti & J. Kivirauma (toim.) *Oma paikka haussa: maahanmuuttotoustaistset nuoret ja koulutus*. Helsinki: Gaudeamus. 71–89.
- Kela. 2020. *Opintotuki*. <https://www.kela.fi/opintotuki> [luettu 17.11.2020]
- Kilpeläinen, A. 2000. *Naiset paikkaansa etsimässä: aikuiskoulutus naisen elämäkulun rakentajan*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Kilpi-Jakonen, E. 2011. *Continuation to upper secondary education in Finland: Children of immigrants and the majority compared*. *Acta Sociologica* 54 (1), 77–106.
- Kilpi-Jakonen, E. 2017. *Maahanmuuttajien lasten koulutussiirtymät toisen asteen koulutuksen läpi ja korkeakouluihin*. *Kasvatus* 48 (3), 217–231.
- Kilpilampi, M. 2020. *Intersektionaalisuus opinto-ohjauksen oppikirjojen kuvituksessa*. Itä-Suomen yliopisto. Filosofinen tiedekunta. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma.
- Kiviniemi, K. 2018. *Laadullinen tutkimus prosessina*. Teoksessa R. Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin: 2, Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS-kustannus. 73–87.
- Kivirauma, J., Zacheus, T. & Jahnukainen, M. 2019. *Johdanto: monikulttuurisuus suomalaisessa yhteiskunnassa*. Teoksessa M. Jahnukainen, M. Kalalahti & J. Kivirauma (toim.) *Oma paikka haussa: maahanmuuttotoustaistset nuoret ja koulutus*. Helsinki: Gaudeamus. 10–21.
- Kouvo, A., Stenström, M.-L., Virolainen, M. & Vuorinen-Lampila, P. 2011. *Opintopoluilta opintourille: katsaus tutkimukseen*. Jyväskylän yliopisto. Koulutuksen tutkimuslaitos: Tutkimuslsteita 42.
- Korhonen, M. 1997. *Opiskelijan perhe – kivireki vai energian antaja?* *Aikuiskasvatus* 17 (2), 84 – 90.

- Kuortti, J., Mäntynen, A., & Pietikäinen, S. 2008. *Kielen rakennustelineillä: kielellisen ja yhteiskunnallisen käänteen merkitys*. Media & Viestintä 31 (3), 25 – 37.
- Kuurila, E. 2014. *Uraohjaus ja urasuunnittelu ammattikorkeakoulussa*. Turku: Turun yliopisto.
- Kuusela, J., Etelälahti, A., Hagman, Å., Hievanen, R., Karppinen, K., Nissilä, L., Rönnerberg, U. & Siniharju, M. 2008. *Maahanmuuttajaoppilaat ja koulutus – tutkimus oppimistuloksista, koulutusvalinnoista ja työllistymisestä*. Helsinki: Opetushallitus.
- Kyhä, H. 2011. *Koulutetut maahanmuuttajat työmarkkinoilla. Tutkimus korkeakoulututkinnon suorittaneiden maahanmuuttajien työllistymisestä ja työurien alusta Suomessa*. Turku: Turun yliopisto.
- Lahtinen, J. (toim.) 2019. ”Mikä ois mun juttu”: nuorten koulutusvalinnat sosiaalisuutensa kehyksissä. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2019:68.
- Laki terveydenhuollon ammattihenkilöistä 1994/559. Annettu Helsingissä 28.6.1994. Saatavilla sähköisesti osoitteesta <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1994/19940559#L2> [luettu 7.10.2020]
- Larja, L., Sutela, H. & Witting, M. 2015. *Nuorten kouluttautuminen: Ulkomaalaistaustaiset nuoret jatkavat toisen asteen koulutukseen suomalaistaustaisia harvemmin*. Teoksessa T. Nieminen, H. Sutela & U. Hannula (toim.), *Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi Suomessa 2014*. Helsinki: Tilastokeskus. 55–67.
- Larja, L., Warius, J., Sundbäck, L., Liebkind, K., Kandolin, I. & Jasinskaja-Lahti, I. 2012. *Discrimination in the Finnish Labor Market: An Overview and a Field Experiment on Recruitment*. Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Lehtonen, M. 2004. *Merkitysten maailma*. Tampere: Vastapaino.
- Manninen, J. 2004. *Mielikuvat ohjaavat aikuisten osallistumista koulutukseen*. Aikuiskasvatus 24 (3), 196–205.
- Mercer, J. 2007. *Re-negotiating the self through educational development: Mature students' experiences*. Research in Post-Compulsory Education 12 (1), 19–32.
- Mikkonen, J., Lavikainen, E. & Saari, J. 2013. *Monituloiset: korkeakouluopiskelijoiden tulonlähteet ja kokemus toimeentulosta erilaisissa elämäntilanteissa*. Helsinki: Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiö Otus.

- Molander, L. 2020. ”Yksi älykäs päätös nuorille valkoisille naisille”: Korkeakouluopiskelijan ideaalituotteen korkeakoulujen hakuoppaiden kuvien representoimana intersektionaalisuuden näkökulmasta. Itä-Suomen yliopisto. Filosofinen tiedekunta. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma.
- Musolf, G.R. 2003. *Social structure, human agency, and social policy*. The International Journal of Sociology and Social Policy 23 (6/7), 1 – 12.
- Mäkelä, M-L. 2019. *Toiset tytöt? – Suomalaisen maahanmuuttotilanteen tyttöjen toimijuus peruskoulusta toiselle asteelle siirryttäessä*. Turku: Turun yliopisto.
- Nieminen, T., Sutela, H. & Hannula, U. 2015. *Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi Suomessa 2014*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Niemi-Väkeväinen, L. 1998. *Koulutusjaksot ja elämänpolitiikka: kouluttautuminen yksilöllistymisen ja yhteisöllisyyden risteysasemana*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Nikander, P., Hyvärinen, M., & Ruusuvaara, J. 2010. *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino.
- Nori, H. 2011. *Keille yliopiston portit avautuvat? Tutkimus suomalaisiin yliopistoihin ja eri tieteenaloille valikoitumisesta 2000-luvun alussa*. Turku: Turun yliopisto.
- Nori, H. 2012. *Koulutuksellisen tasa-arvon toteutuminen yliopistojen porteilla: hakijoiden taustat ja niiden yhteys opiskelemaan pääsyyn*. Tiedepolitiikka: Edistyksellinen tiedeliitto ry:n julkaisu 37(1), 7–18.
- Nori, H. & Mäkinen-Streng, M. 2017. *Koulutukseen valikoituminen, kiinnittyminen ja sosialisatio*. Teoksessa M. Murtonen (toim.) Opettajana yliopistolla: korkeakoulupedagogiikan perusteet. Tampere: Vastapaino.
- Nori, H. & Vanttaja, M. 2018. *Pitkä tie yliopistoon*. Aikuiskasvatus 38(4), 276–290.
- Novitsky, A. 2013. *Venäläisiä käsityksiä perheestä*. Teoksessa O. Haapasalo & E. Korhonen (toim.) Mikä perhe? Perhe eri kulttuureissa. Väestöliitto. Väestötietosarja 26.
- OECD. 2015. *OECD360: Suomi 2015. Kuinka Suomi sijoittuu vertailussa?* OECD.
- OECD. 2018. *The Resilience of Students with an Immigrant Background. Factors that Shape Well-being. OECD Reviews of Migrant Education*. OECD.
- OECD. 2019a. *PISA 2018 Results (Volume II): Where All Students Can Succeed*, PISA, Paris: OECD Publishing.

OECD. 2019b. *Education at a Glance. Country note: Finland*. OECD.

Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2017. *Korkeakoulutus ja tutkimus 2030-luvulle: taustamuisio korkeakoulutuksen ja tutkimuksen 2030 visiotyölle*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:44.

Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2019. *Maahanmuuttajien koulutuspolut ja integrointi: Kipupisteet ja toimenpide-esitykset III*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2019:1.

Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2020. *Korkeakoulutuksen saavutettavuussuunnitelma*. OKM 023:00/2020. <https://minedu.fi/hanke?tunnus=OKM023:00/2020> [luettu 17.11.2020]

O'Shea, S. (2014). *Transitions and turning points: Exploring how first-in-family female students story their transitions to university and student identity formation*. *International Journal of Qualitative Studies in Education* (27) 2, 135–158.

Palonen M. 2019. *Korkeakoulutuksen visiotyö ja Suomen EU-puheenjohtajuuskausi*. Esitys Korkeakoulujen kansainvälisten asioiden kevätpäivillä 17.5.2019. <https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/loppupuheenvuoro-korkeakoulutuksen-visiotyö-ja-suomen-eu-puheenjohtajuuskausi.pdf> [luettu 3.5.2020]

Partanen, A. 2011. *"Kyllä minä tästä selviän": aikuisopiskelijat koulutustarinansa kertojina ja koulutuksellisen minäpystyvyytensä rakentajina*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Peltola, M. & Honkasalo, V. 2010. *Monikulttuuriset perheet sukupolvisuhteina ja kontrollin kohteina*. Teoksessa A-H. Anttila, K. Kuussaari & T. Puhakka (toim.) *Ohipuhuttu nuoruus: nuorten elinolot -vuosikirja 2010*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto. 119–131.

Peltola, M. 2014. *Kunnollisia perheitä: maahanmuutto, sukupolvet ja yhteiskunnallinen asema*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

Prättälä, R., Koskinen, S., Martelin, T., Lahelma, E., Sihto, M. & Palosuo, H. 2007. *Terveys-erot ja niiden kaventamisen haaste*. Teoksessa H. Palosuo, S. Koskinen, E. Lahelma R. Prättälä, T. Martelin, A. Ostamo, I. Keskimäki, M. Sihto, K. Talala, E. Hyvönen & E. Linnanmäki (toim.) *Terveyden eriarvoisuus Suomessa. Sosioekonomisten terveyserojen muutokset 1980–2005*. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2007:23. 15–23.

Putkuri, P. 2008. *Aikuisopiskelijana*. Teoksessa M. Lähti & P. Putkuri (toim.) *Ohjaus on kuin tekisi palapeliä - Näkökulmia aikuisopiskelijan ohjaukseen ammattikorkeakoulussa*. Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu. C: Raportteja 32, 53–56.

- Puuronen, V. 2011. *Rasistinen Suomi*. Helsinki: Gaudeamus.
- Pöllänen, P. 2008. *Arjen käytännöt ja perhesuhteet venäläis-suomalaisissa perheissä*. Teoksessa E. Sevón & M. Notko (toim.) *Perhesuhteet puntarissa*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press. 153–165.
- Rastas, A. 2005. *Kulttuurit ja erot haastattelutilanteessa*. Teoksessa J. Ruusuvuori, L. Tiitula & T. Aaltonen (toim.) *Haastattelu: Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino. 64–84.
- Repo, S., Vuoksenranta, S-T. & Ruokolainen O. 2014. *Kuinka avoimen yliopiston opiskelija yhdistää opiskelun, työn ja perheen*. *Aikuiskasvatus* 34 (4), 259 – 268.
- Richardson, J.T.E. 2015. *The under-attainment of ethnic minority students in UK higher education: what we know and what we don't know*. *Journal of Further and Higher Education* 39 (2), 278–291.
- Riitaoja, A. 2013. *Toiseuksien rakentuminen koulussa: tutkimus opetussuunnitelmista ja kahden helsinkiläisen alakoulun arjesta*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Rinne, R., Kivirauma, J. & Lehtinen, E. 2016. *Johdatus kasvatustieteisiin*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Ronkainen, S. 2008. *Kenen ongelma väkivalta on? Suomalainen hyvinvointivaltio ja väkivallan toimijuus*. *Yhteiskuntapolitiikka* 73 (4), 388–401.
- Salo, U-M. 2015. *Simsalabim, sisällönanalyysi ja koodaamisen haasteet*. Teoksessa S. Aaltonen & R. Högbacka (toim.) *Umpikujasta oivallukseen: refleksiivisyys empiirisessä tutkimuksessa*. Tampere: Tampere University Press. 166–190.
- Shiner, M. & Noden, P. 2015. *'Why are you applying there?': 'race', class and the construction of higher education 'choice' in the United Kingdom*. *British Journal of Sociology of Education* 36 (8), 1170–1191.
- Souto, A.-M. 2011. *Arkipäivän rasismi koulussa: etnografinen tutkimus suomalais- ja maahanmuuttajanuorten ryhmäsuhteista*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Souto, A.-M. 2016. *Etnistyvät toisen asteen koulutusvalinnat*. *Nuorisotutkimus* 34 (4), 47–59.
- Souto, A.-M. 2020. *Väistelevää ohjausta – Opinto-ohjauksen yksin jättävät käytänteet maahanmuuttotaustaisten nuorten parissa*. *Kasvatus* 51 (3), 317–329.

- Souto, A.-M., Honkasalo, V. & Suurpää, L. 2015. *Kuuntelemista, sanoittamista ja näkyväksi tekemistä: Tutkijat kiistellyn rasismien äärellä*. Teoksessa A. Häkkinen & M. Salasuo (toim.), *Salattu, hävetty, vaiettu: Miten tutkia piilossa olevia ilmiöitä*. Tampere: Vastapaino. 136–162.
- Sutela, H. 2015. *Ulkomaalaistaustaiset työelämässä: Ulkomaalaistaustaisten työsuhteet usein määrä- tai osa-aikaisia – ammattirakenne selittää suuren osan eroista*. Teoksessa T. Nieminen, H. Sutela & U. Hannula (toim.), *Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi Suomessa 2014*. Helsinki: Tilastokeskus. 83–109.
- Sutela, H. & Larja, L. 2015a. *Maahanmuuton syyt: Yli puolet Suomen ulkomaalaistaustaisista muuttanut maahan perhesyistä*. Teoksessa T. Nieminen, H. Sutela & U. Hannula (toim.), *Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi Suomessa 2014*. Helsinki: Tilastokeskus. 15–25.
- Sutela, H. & Larja, L. 2015b. *Koulutus rakenne: Ulkomaalaistaustaisessa väestössä paljon korkeasti ja paljon matalasti koulutettuja*. Teoksessa T. Nieminen, H. Sutela & U. Hannula (toim.), *Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi Suomessa 2014*. Helsinki: Tilastokeskus. 29–41.
- Tilastokeskus. 2019. *Ulkomaalaistaustaisten määrä ylitti 400 000 rajan*. Helsinki: Tilastokeskus. https://www.stat.fi/til/vaerak/2018/02/vaerak_2018_02_2019-06-19_tie_001_fi.html [luettu 30.4.2020]
- Tilastokeskus. 2020a. *Maahanmuuttajat väestössä*. <http://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/maahanmuuttajat-vaestossa.html> [luettu 15.10.2020]
- Tilastokeskus. 2020b. *Vieraskieliset*. <http://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/maahanmuuttajat-vaestossa/vieraskieliset.html> [luettu 15.10.2020]
- Tilastokeskus. 2020c. *Ulkomailla syntyneet*. <http://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/maahanmuuttajat-vaestossa/ulkomailla-syntyneet.html> [luettu 15.10.2020]
- Tilastokeskus. 2020d. *Ulkomaan kansalaiset*. <http://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/maahanmuuttajat-vaestossa/ulkomaan-kansalaiset.html> [luettu 15.10.2020]
- Tilastokeskus. 2020e. *Ulkomaalaistaustaiset*. <http://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/maahanmuuttajat-vaestossa/ulkomaalaistaustaiset.html> [luettu 26.10.2020]
- Tilastokeskus. 2020f. *Jo puolet Suomen ulkomaalaistaustaisesta väestöstä asuu pääkaupunkiseudulla*. http://stat.fi/til/vaerak/2019/02/vaerak_2019_02_2020-05-29_tie_001_fi.html [luettu 27.10.2020]

- Tutkimuseettinen neuvottelukunta TENK. 2012. *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2012*. Helsinki.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Uusitalo, A., & Korhonen, V. 2012. *Aikuisena yliopistossa: elämänrakenteiden yhteys opintojen sujuvuuteen*. Teoksessa V. Korhonen, & M. Mäkinen (toim.) *Opiskelijat korkeakoulutuksen näyttämöillä*. Tampere: Tampereen yliopisto. 113–138.
- Valtioneuvosto. 2019. *Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019: Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta*. Valtioneuvoston julkaisuja 2019:31. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161931> [luettu 17.11.2020]
- Valtiontalouden tarkastusvirasto. 2015. *Maahanmuuttajaoppilaat ja perusopetuksen tuloksellisuus*. Tuloksellisuustarkastuskertomus. Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomukset 12/2015.
- Vanhalakka-Ruoho, M. 2010. *Relational aspects in career and life-designing of young people*. *International Journal for Educational and Vocational Guidance* 10 (2), 109–123.
- Vanhalakka-Ruoho, M. 2014. *Toimijuus elämäkulussa - Ohjaustyön perusta?* *Aikuiskasvatus* 34 (3). 192–201.
- Vanhalakka-Ruoho, M. 2015. *Toimijuus ja suunnanotto elämässä*. Teoksessa P.A. Kaupila, J. Silvonen & M. Vanhalakka-Ruoho (toim.). *Toimijuus, ohjaus ja elämäkulku*. Reports and Studies in Education, Humanities and Theology. Publications of the University of Eastern Finland, 39–54.
- Vehviläinen, S. 2014. *Ohjaustyön opas: yhteistyössä kohti toimijuutta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Zacheus, T. 2019. *Kiusaaminen, syrjintä ja rasismi: Kokemuksia peruskoulussa ja toisella asteella*. Teoksessa M. Jahnukainen, M. Kalalahti & J. Kivirauma (toim.) *Oma paikka haussa: maahanmuuttotilaiset nuoret ja koulutus*. Helsinki: Gaudeamus. 137–169.

LIITE 1. Aineiston analyysin tulokset taulukoituna

TOIMIJUUS

	ALALUOKKA	YLÄLUOKKA	MODALITEETTI
Muodollinen pätevyys vaatimuksena työllistymisessä, muodollisen pätevyyden pakko, käytännön pätevyys sivuseikka Pätevyyden hankkiminen Pätevyyden myötä parempi palkka Aikaisempi koulutus kävi arvottomaksi, Työttömäksi jääminen Pätevyyden tarve Aiempaa tutkintoa ei tunnisteta Epäpätevyys työssä Aiempaa tutkintoa ei tunnisteta Pätevyyden tarve	Vaatimus pätevyydestä	Pätevyyden tarve	TÄYTYÄ
Opintojen tuoma pätevyys itsetunnon kohottajana Pätevyys tuo oikeutusta itselle	Pätevyys ja itsetunto		HALUTA
Epäpätevyys harmittaa Pätevyysvaatimukset ärsyttäneet	Pätevyyden herättämät tunteet		TUNTEA
Opiskelu mielekästä Opiskelu itseisarvona, opiskelu elämäntapana Oma halu opiskella Halusi nimenomaan yliopistoon Halusi nimenomaan yliopistoon Ikuinen opiskelija	Opiskelu itseisarvona	Opiskelun motivaatiotekijät	HALUTA
Halu tulla asiantuntijaksi / rakkaus kieleen Kiinnostus itse alaan kasvoi Kaikki alat kiinnostivat tasaisesti Alanvaihto Kiinnostus alaan Halu tulla alan asiantuntijaksi Tyytymättömyys aiempaan alavalintaan Alavalinta, koska muut ei kiinnostaa Koulutuksen houkuttelevuus	Alavalinta		HALUTA
Halu parantaa kielitaitoa Syllisyys huonosta kielitaidosta Ristiriita oman kielen opiskelusta	Äidinkielen taidon kehittäminen		TUNTEA & OSATA

Turhautuneisuus äidinkielen opiskelusta			
Yliopiston fyysinen läheisyys (2) Oli ollut pitkään kotona kun kuuli opinnoista Kielitaidon parantaminen opiskelun mahdollistajana Toimeentulo kunnossa Aiemman tutkinnon tuoma mahdollisuus Toimeentulo järjestyi (2)	Konkreetit tekijät	Tilannekohtaiset opiskelun mahdollistajat ja rajaajat	VOIDA
Elämäntilanne huono opiskelua ajatellen, opinnot ja perhe risti-riidassa Taustalla kriisi Perhettä palveleva ratkaisu, perheen etu oman edun edelle (2) Päätökset perheessä tehdään tiiminä Jotain oli pakko tehdä Puolison tukeminen Palaset lokahti paikoilleen Opiskelu parempi kuin työt tai työttömyys Tilaisuus opintoihin tarjoutui	Abstraktit tekijät		VOIDA
Keskustelu valinnoista tytärtän kanssa Puoliso oli iloinen opiskelusta Äiti hoiti lasta Läheiset tukeneet ja kannustaneet Kannustava puoliso Vanhemmat ylpeitä Äiti tukenut ja rohkaissut Saanut rohkaisua opiskeluun Vanhemmat tukevat Poikakaveri kannustaa Serkku roolimallina Puoliso tukena Puolison kanssa yhdessä opiskelemaan Roolimallit Lapset suhtautuvat myönteisesti Isä rohkaiseva Ympäristön vaikutus kouluvalinnoille Ympäristön vaikutus Ympäristö vaikuttaa valintoihin	Läheisten tuki opinnoille	Läheisten vaikutus opintoihin hakeutumiselle	TUNTEA
Jumala johdatti opiskelemaan	Uskonnon johdatus		TUNTEA

Jumalan johdatus			
Nuorena ei rohkaisua opintoihin Puoliso ei tykännyt, kun opinnot veivät aikaa kodilta Puoliso ei ollut pidemmän päälle kannustava Perheen ja suvun opiskelemattomuus hidasti valintaa Ei koulutuksellista roolimallia kotoa Vanhempien vähäinen ymmärrys ja kiinnostus	Läheisten tuen puute opinnoille		TUNTEA
Paineita alanvalinnasta Vanhempien painostus Äidin odotukset Pitää pärjätä jotta äiti tyytyväinen	Läheisten asettamat velvoitteet		TÄYTYÄ
Liian vähän ymmärrystä eikä tarkkaa kuvaa yliopisto-opinnoista Kursilla keskityttiin työllistymiseen ei opiskeluun Kaverin opiskelu ei tehnyt opintoja houkuttelevaksi Yliopiston henkinen etäisyys, negatiivinen mielikuva yliopistosta Suomessa yliopisto arvostetumpi laitos	Yliopiston etäisyys instituutiona	Yliopiston tuleminen vaihtoehdoksi	OSATA & VOIDA
Ei uskonut, että omalla taustalla voi opiskella venäjää Ohjaus auttoi rajaamaan vaihtoehtoja Opiskelleet tutut muuttaneet mielikuvaa yliopistosta Kuullut enemmän opinnoista Kuuli yliopisto-opinnoista tultalta Nykyisellä tiedolla olisi tähdännyt yliopistoon	Kokemustiedon lisääntyminen		OSATA & VOIDA
Ei ajatellut pääsevänsä opiskelemaan, riemu sisään pääsystä Yliopiston kokeminen itselle sopivaksi Ei tarvitse olla samanlainen kuin muut Valinnan teon vaikeus	Koulutusvalintoihin liittyvät tunteet	Sisäiset voimavarat	TUNTEA
Päämäärätietoisuus	Henkinen toimintakyky		KYETÄ

<p>Itseluottamuksen puute/käsitys itsestä</p> <p>Itseluottamuksen kasvu</p> <p>Päättäväisyys, kunnianhimo</p> <p>Avarakatseisuuden puute</p>			
<p>Halu näyttää sekä itselle että muille</p> <p>Halu näyttää itselle ja muille ja menestyä</p>	<p>Itsensä todistaminen</p>		<p>HALUTA</p>
<p>Halusi itsenäisyyttä</p> <p>Halusi itsenäisyyttä</p> <p>Halu olla samanlainen kuin muut</p>	<p>Itsenäisyyden halu</p>		<p>HALUTA</p>
<p>Itseensä tukeutuminen valinnoissa</p> <p>Pääasiassa yksin pohtinut koulutusvalintoja</p> <p>Itseensä tukeutuminen valinnoissa</p> <p>Valinnut itse mitä halunnut tehdä</p>	<p>Itseensä tukeutuminen koulutusvalinnoissa</p>		<p>KYETÄ</p>
<p>Tavoitteena työ josta pitää / päämäärätietoisuus</p> <p>Kulttuuritaustan mukaisesti työllistyminen ja elanto päällimmäisenä pitkään</p> <p>Tyytymättömyys aiempaan työhön</p> <p>Pitkään tyytyväinen työhönsä</p> <p>Tavoitteena työ jossa viihtyy</p> <p>Työllistymistavoite</p> <p>Työllistävä ala</p> <p>Halu parantaa kielitaitoa työllistymistä ajatellen</p> <p>Halu parantaa kielitaitoa työllistymistä ajatellen</p> <p>Korkeakoulutus tienä parempaan elämään</p> <p>Työssä onnistuminen ja siitä nauttiminen tärkeää</p> <p>Ei selkeää kuvaa tulevasta urasta</p> <p>Ammatillinen juurtumattomuus</p> <p>Toive työelämästä ja työllistymisestä</p>		<p>Työllistyminen tavoitteena</p>	<p>HALUTA</p>

IKÄ JA ELÄMÄNTILANNE

KOODI	ALALUOKKA	YLÄLUOKKA
Muuttunut suhtautuminen opiskeluun Elämäkokemuksen vaikutus motivaatioon Muuttunut suhtautuminen opiskeluun Muuttunut suhtautuminen, erilainen motivaatio opiskeluun Toivottomuus opintojen motivaationa		län merkitys motivaatiotekijöille
Elämäkokemuksen myötä lisääntynyt itsevarmuus Ei nähnyt yliopistoa vaihtoehtona itselleen Nuorempana opiskeluun oli enemmän resursseja	Muutos sisäisissä opiskeluresursseissa	Sisäiset opintojen mahdollistajat ja rajoittajat
Valinnat tehneet minusta minut Nuoruuden valinnat pohdinnassa aikuisiällä	Omien valintojen merkitys	
Perheen vaikutus opiskeluille Elämäntilanne (pienet lapset) esti opinnot aiemmin Perhe-elämä viivästytti opintoja Elämäntilanne ei pidättelee asuinpaikkakunnalla Elämäntilanne pidättelee asuinpaikkakunnalla Irtisanoutuminen perheen parhaan vuoksi Perheellisellä opiskelijalla tilanne erilainen kuin parikymppisellä Elämän realiteetit asettavat rajoja ja vaatimuksia Perheellisellä pitäisi olla työllistävä ammatti Paineet kohdistaa omat mielenkiinnot tiettyyn työhön Opiskelu perheellisenä, realiteetit		Elämän realiteetit perheellisenä
Yhteenkuuluvuuden puute Opiskelijaelämä ei tunnu samalta kuin jos olisi nuorempi Vanhempana vaikeampi löytää konteksti, jonka arvoihin sitoutua Kokee erilaista suhtautumista iän takia (2)	län merkitys yhteisöön sopeutumisessa	Ikä, elämäntilanne ja yhteisö
Elämäntilanteen muuttaminen irrotti yhteisöstä Taloudellinen tilanne opiskelijana suhteessa ikätovereihin	Elämäntilanne yhteisöstä erottavana tekijänä	
Aluksi toimeentulo ulkopuolta, sen loputtua työskentelyä opiskelun ohella Toimeentulo, tulee toimeen sillä mitä on Toimeentulo opintojen ajalle järjestyi ulkopuolelta		Aikuisiällä opiskelu vaatii taloudellisia järjestelyjä

Opintojen työllistävä vaikutus suurempi nuoremmille, korkean iän vaikutus työmahdollisuuksiin Vanhemmalla iällä opiskelun merkityksen kyseenalaistaminen		Korkean iän vaikutus opintojen työllistävyys
---	--	--

ETNISYYS

KOODI	ALALUOKKA	YLÄLUOKKA
Ei koe maahanmuuttaja-termin kuvaavan itseään Alustava maahanmuuttaja-termin vieraus Epäselvä maahanmuuttajaidentiteetti Ei maahanmuuttajaidentiteettiä Mamu-termin konnotaatiot	Maahanmuuttajaidentiteetin kieltäminen	Identiteetti maahanmuuttajana
Myöntää olevansa maahanmuuttaja Maahanmuuttajatausta ylpeyden aihe Täysipainoinen osallistuminen yhteiskuntaan, tasavertaisuus	Maahanmuuttajaidentiteetin omaksuminen	
Sekava etninen identiteetti (2) Sekava etninen identiteetti, kulttuuriperimätoissijainen Sekava etninen identiteetti, sisäistetty suomalaisuus Omalla taustalla ei niin suurta merkitystä itselle Tausta ei näy arjessa Omalla taustalla ei niin suurta merkitystä itselle (syyllisyys) Maailmankansalainen	Etnisen identiteetin epäselvyys	
Suomalainen identiteetti sydämessä Ei ikävä kotimaata Vieraantuminen omasta kulttuurista Nuorena helppo sopeutua uuteen kulttuuriin Sisäistetty suomalaisuus Kulttuuri-identiteetin kontekstisidonnaisuus Suomen kielen kokeminen äidinkielenä Kapinaa paitsi kieltä myös omaa kulttuuritaustaa kohtaan Suomalaisen ja venäläisen kulttuurin merkitys Suomen patriotti Koulussa saaneet enemmän tukea ne, jotka halukkaita sopeutumaan suomalaiseen kulttuuriin Ulkomat kiinnostaa vs. suomen patriotismi		Suomalaisuuden omaksuminen

Suomalaisuuden sisäistäminen		
Ei negatiivisia kokemuksia taustasta kou- lussa/opinnoissa (9) Ei negatiivisia kokemuksia taustasta ylei- sesti Ympäristön kansainvälisyydellä ei merki- tystä siihen kuinka suhtaudutaan	Taustalla ei negatiivista vaiku- tusta	Taustan vaikutus muiden suh- tautumiseen ja siihen reagoi- minen
Ennakkoasenne, muutos suhtautumisessa alkuvaiheessa Ongelmana ennakkoasenteet ja -oletukset Ennakkoasenne, muutos suhtautumisessa alkuvaiheessa, itsensä todistaminen Taustan vaikutukset opinnoissa enemmän kielteisiä Taustan heikkoudet: stereotypiat, todista- misen tarve Muut huomaavat taustan kielenkäytössä	Taustalla on negatiivinen vaiku- tus	
Etnisen taustan hyväksyminen / nimittelyn sietäminen Kielteiset kokemukset taustasta tehneet va- roiseksi Taustan yksityisyys Valkoisuus suojana Ei kokemuksia rasismista työnhaussa / kieli- taidon suoja	Taustan negatiivisiin vaikutuk- siin reagoiminen	
Taustan vahvuudet: kulttuurien tuntemus Taustan vahvuudet: kielitaito (5) Taustan vahvuudet: kavereita eri taustoilla, erilaiset näkemykset ja keskustelut Taustan vahvuudet: osaa kohdata ihmisiä eri taustoista Taustan vahvuudet: erottuu joukosta Taustan vahvuudet: erilainen elämäntatso- mus Taustan vahvuudet: nähnyt maailmaa, ei lannistu pienestä Taustan vahvuudet: käyttäytyminen, ajatte- lutapa, kulttuuri Taustan vahvuudet: avoimuus Taustan vahvuudet: kielitaito työllistä- jänä (2) Taustan vaikutus: Aina valmiina vaihtamaan maisemaa Taustan vahvuudet: avoimuus Taustan vahvuudet: kielitaito työllistä- jänä (2)	Taustan tuomat vahvuudet	Taustan tuomat vahvuudet ja heikkoudet
Taustan heikkoudet: heikompi englannin kielitaito	Taustan tuomat heikkoudet	
Kulttuurissa vanhempien suuri vaikutus va- lintoihin		Perhe ja kulttuuri

<p>Korkeakoulussa opiskelleiden puuttuminen suvusta/perheestä Kulttuurissa vanhempien suuri vaikutus valintoihin Lapset suhtautuvat etniseen taustaan myönteisesti, vahvempi kokemus</p>		
<p>Uskonnon rajoittavat vaikutukset Uskonnon vaikutus alan eettisiin kysymyksiin Kulttuurissa työn ja toimeentulon arvostaminen Kulttuurissa ei arvoteta yliopistokoulutusta Kulttuurissa ei arvoteta yliopistokoulutusta Kulttuuritaustassa alavalinnassa merkitsee työllistyminen Kulttuurin paine opiskeluun</p>		<p>Kulttuurin valintoja ohjaava vaikutus</p>
<p>Uskoo ettei tausta vaikuta omaan työllistymiseen Sukunimen haasteet Vieraskielisen nimen vaikutus työllistymiseen Suomen kielen taito piti erikseen osoittaa Kansalaisuudella ei merkitystä työnhaussa Sukunimeä vaihtamalla eron ennako-oletuksista huonommasta kielitaidosta Työllistyminen vaikeampaa, kun ei saa haastatteluja</p>		<p>Tausta ja työllistyminen</p>